

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SELİM İLERİ

YAŞADINIZ ÖLDÜNÜZ,
BİR ANLAMI
OLMALI BUNUN

ROMAN

§

SELİM İLERİ

1949'da İstanbul'da doğdu. 19 yaşında *Cumartesi Yalnızlığı* isimli ilk öykü kitabı yayınlandı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenimini 1972'de yarım bıraktı. 1976'da *Dostlukların Son Günü*'yle Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, 1977'de *Her Gece Bodrum*'la Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü aldı. Romanları ve öyküleriyle edebiyat çevresinde geniş yankılar uyandırdı. *Yaşarken ve Ölüirken* (1981) *Milliyet Sanat* dergisince yılın romanı seçildi. *Kırık Bir Aşk Hikâyesi* adlı senaryosu Sinema Yazarları'nca 1982-83 mevsiminin en iyi senaryosu ödülüne layık görüldü. *Mavi Kanatlarıyla Yalnız Benim Olsaydın* (1991) Türkiye Yazarlar Birliği Roman Ödülü'nü aldı. *Allahsızmarladık Cumhuriyet* adlı oyunu 1997'de hem Afife Jale hem de Avni Dilligil ödülleri aldı. İleri'ye 1999 yılında, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti "televizyon" alanında Kültür-Sanat Ödülü verdi. Radyo çalışmaları dolayısıyla aynı yıl Dialog Medya Ödülü'nü aldı. 2001'de *Bu Yaz Ayrılığın İlk Yazı Olacak* yayınlandı ve 2002 Orhan Kemal Roman Armağanı'yla ödüllendirildi. Selim İleri ayrıca, 2003 yılında *Uzak, Hep Uzak* adlı deneme kitabıyla Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü, 2005 yılında *İstanbul'un Sandık Odası* adlı kitabıyla da TYB'nin Hatıra-Gezi alanındaki ödülünü, 2012'de Aydın Doğan ödülünü ve Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nü, Aralık 2013'te Türsak Vakfı Türk Sinemasına Hizmet Onur Ödülü'nü aldı. 2018 yılında Uluslararası İstanbul Kitap Fuarı Onur Yazarı seçildi. Selim İleri'nin bütün kitapları Everest Yayınları tarafından yayınlanmaktadır.

SELİM İLERİ

**YAŞADINIZ ÖLDÜNÜZ,
BİR ANLAMI
OLMALI BUNUN**

§

Yayın No 1945
Türkçe Edebiyat 795

**Yaşadınız Öldünüz, Bir Anlamı Olmalı Bunun
Selim İleri**

Editör: Eyüp Tosun
Kapak tasarımı: Füsün Turcan Elmasoğlu
Sayfa tasarımı: Muzaffer Aysu

© 2020, Selim İleri
© 2020, bu kitabın tüm yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: 2020, Everest Yayınları

ISBN: 978 - 605 - 185 - 502 - 8
Sertifika No: 43949

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 45099
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI

Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap
www.facebook.com/everestyayinlari
www.instagram.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

**YAŞADINIZ ÖLDÜNÜZ,
BİR ANLAMI
OLMALI BUNUN**

Süreklilik arıyordunuz. Sanat, tarih, gelenekler, hatıralar hepsi toplumun süreklilik bilinciymiş.

“Süreklilik”: Galiba ilk kez 1944’te kullanmışsınız; benim saptayabildiğim kadarıyla.

Gerçi sürekliliği inşa etmek için belleğinize güvenemiyor -bir yazınızda okumuştum-, düşlemi gereksiniyordunuz. (Siz “muhayyile” diyorsunuz, imgelem, hayal gücü. Ben düştten de bir şeyler katmaya çalışıyordum.)

Arıyorum tarıyorum, o cümleyi bulamıyorum, muhayyileden yardım bekleyen. Bu kısa bölümde herhalde yer alamayacak. Alıntılamayacağım.

Süreklilik kaygısıyla mı?, sanatın ölümden sonraki hayat olduğunu söylüyordunuz. Sanatın ölümden sonraki hayat olduğuna gerçekten inanıyor muydunuz?

“Tâ haşre kadar” sözü eski kasidelerde sık sık geçiyormuş, ebedîlik boyunca yaşamak isteği, tutkusu.

Öldünüz; sonraki hayatınız artık işe yaramıyor. Bence, bunu baştan da biliyordunuz. Yahya Kemal’den esinlendiğiniz -sonradan pişman olduğunuz- “kökünü toprağın derinliklerine salmış” çınar değildiniz. Fırtına-

ya karşı duramayan, karşı koyamayan bir yaprak, 1944'te de, ölürken de.

Biliyordunuz kim olduğunuzu; saklamaya, saklanmaya çalışıyor, ama alımlıyordunuz. Ressamlığa sığınıp, sonbaharın kırmızı-kızıl yapraklarına, boş yere “küçük bir şafak manzarası” vermek, kondurmak istiyordunuz.

Biliyordunuz: Hepsi eskiyip püsküyüp unutulacak.

Elmasın, Flemenk'in ısıltılarıyla donatmak istediniz, her şeye güzelduyunun penceresinden bakmak.

“Adalet”e yazdığınız mektupta mıydı, Paris'te, kuyumcu vitrininde, büzgü büzgü bol siyah kadifeler ortasında tek başına tektaş yüzük? Siyah kadifeler âdeta çağlayan gibi durmadan akıyormuş...

Yanlış hatırlıyormuşum: Siyah kadifeler ortasında yıldız gibi parlayan “tek bir lavanta şişesi”ymiş. Neyse, hiç değilse, fırfır kadifeyi uydurmamışım.

Aynı mektupta, “camekâna şöyle atılmış” tek elbise. Kimin giymesini isterdiniz? Alıp kaçmak geçiyor içinizden.

Geçmiş Zaman Yazarı demiştim; yalnızlığınızı az buçuk ısıtan ender kişilerden biri miydi Abdülhak Şinasi Hisar, pek anlaşılamıyor.

Kalkıp ona gidiyorsunuz, herhalde Ayaspaşa'daki eve. (Ayaspaşa'daki ev: Girişte eski biçim boy aynası, portmanto, döner etajerde kitaplar, duvarda bir iki Rumelihisarı tablosu. Sonra iç içe, yüksek tavanlı iki odada yine kitaplar, yine yağlıboya resimler, sehpalarda eski zaman bibloları, kontlu kontesli.

Geçmiş Zaman Yazarı "Bunların da canları vardır" diye yazmış; sessiz bir hayatı yaşarlarmış. Size çok uzak değilken, belki biraz gülünç buluyordunuz.)

Daha önce -bir süre önce- ondan "borç para" almışsınız. Ödemeye mi? Pazar günü, kış. Öğle yemeğini evde yemeye karar vermişsiniz. Fakat bütün dükkânlar kapalı. Abdülhak Şinasi'nin "adamı" da herhalde pek bir şey ikram etmedi; zaten öğle saatleri geçmişti.

Ölüsünü iğneleye iğneleye Yahya Kemal'den konuşmuşsunuz. Yahya Kemal'i anlamıyormuş.

Valéry'yle Comtesse de Noailles'ı yan yana seviyor oluşuna şaşıyorsunuz, hatta için için küçümsüyorsunuz. (Küçümsediğinize göre, borcunuzu ödemiş olmalısınız.)

Uzun uzadıya Paris anılarından -Abdülhak Şinasi'ninkiler- söz açılıyor. Buruk gülümseyerek, "Mâzi bizim cennetimizdir" demiş, 1905-1908 arası olmalı. Ailesi Paris'e para gönderiyormuş. Fakat -bildiğim kadarıyla- fakülteyi bitirememiş.

Şimdi belleği karışık, bulanık: İkide birde isimleri karıştırıyor. Unutuyor. Sonra bir ara bulur gibi oluyor, başkalarını anlatırken, birdenbire aklına gelen öteki isim. Sizden kaç yaş büyük?

Kontes'i niçin sevdiğini sormak aklınızın ucundan geçmemiş.

Akşam eve dönüp lapa yemişsiniz: Zorunlu perhiz.

Kızarıklıklardan, kaşıntılardan yakınıyorsunuz, -kendinizden bile gizliyerek- ürküyorsunuz. Hepsi gravyer peynirinin "neticesi"ymiş. Cumartesi -herhalde dün-, ayrıca Adalet'lerde bir kadeh viski içmiştiniz.

Bence bir kadeh değildi. Bir kadehle yetinemezsiniz.

Bizim gibiler bir kadehle yetinmezler, yetinemezler.

Kızarıklıkları, kaşıntıları -"bel nahiyesinde ufak tefek"- defetmiş, Geçmiş Zaman Yazarı'nın sırma işlemeli, mor kadife, küçücük küçücük yastıklarına gülüyordunuz, o zavallı özentiye.

Comtesse de Naoilles'ın pervasız yaşamı şöyle bir belirip silinmiş olabilir, sizin bizim gizli, örtük yaşamlarımız yanında. Ergeç bir gün günüşiğine çıkacağını -"Bu defteri seviyorum. Benden sonra okunacağını

düşünüyorum.”- umduğunuzdan, o belirişi yazmamış olabilirsiniz.

Deftere Abdülhak Şinasi'nin parasızlığını yazmışsınız. Yine mi borç istemiştiniz?; bezikte yüz elli lira “kayıp”mış.

Parasızmış. Canı sıkılıyormuş. Köşesinde ölümü bekleyen bir hali varmış. Bununla birlikte her tarafa gitmeye çalışıyormuş, evde duramıyormuş; ne çalışması, “koşuyor”. Yahya Kemal'in anısını yaşatma toplantılarının hiçbirini kaçırmıyor.

Ümitsizliğin bu kadarını az görmüşsünüz: Neredeyse ağlayacakmış: Peyzaj yerine portre yazmış! Kendisine yardım eden “Halil”in dikkatsizliği yüzünden; “Halil” bu hatayı kabul etmiyor, peyzaj yerine portre. Sözcükleri ona artık ihanet etmeye başladı.

On yedi on sekiz yaş büyük...

Sizden on yedi on sekiz yaş büyük. Besbelli, öleceğiniz aklınızın ucundan geçmiyordu.

Abdülhak Şinasi Hisar sizden sonra bir buçuk yıl kadar daha yaşadı.

Sizi tanımama, sizinle tanışmama imkân yoktu. Öldüğünüzde ortaokulda öğrenciydim.

Gerçi eserinizle yüz yüze gelişim de o zamana rastlıyor. O tarihe çok yakın.

Aslında, ölümünüz büyük bir yankı uyandırmamış. Çok sevdiğiniz İsmet Paşa çelenk göndermekle yetiniyor. Tabutunuzun başında iki öğrenci, iki er nöbet tutuyorlar.

Sabaha karşı, nöbetçi genç doktorla gülerek konuşmuşsunuz. Sonra kriz ve ölmüşsünüz. Morgta sizi görenler dudaklarınızda kalakalmış gülümseyişi unutamamışlar.

Eserinizle karşılaşmama gelince, fizikötesi bir şey gibi; derin izi kalmış, bugün daha yoğun. Artık bir daha gidemeyeceğim o ev: Bütün yaz ışıklarıyla donanmış; teyzemle eniştemin Mühürdar'daki evi. Yaz akşamının ışıkları, dinmeyen günbatımı.

Eniştemin zengin kitaplığında, Varlık Yayınları'nın yan yana dizildiği köşede, kenarlarına kavuniçi şeritler geçirilmiş, lâcivert kapaklı, adı *Yaz Yağmuru* olan bir

kitapla karşılaşıyorum. Bu ânı unutmayacağım; yıllar yılı tekrar tekrar belirecek.

Bu ânı birçok kez yazacağım, tekrar tekrar yazdığımı bilerek. Tekrar yazdığımın bilincindeyim, ama önüne geçemiyordum.

Elimde cep boyu kitap, geniş pencereden karşı kıyılara bakmıştım. Git git bu an kalıyor, ışıklar, sizin bir tasvirinizle: "... kurşunî göğün altında kıpkırmızı bir şerit."

Adı *Yaz Yağmuru*. Görür görmez, öncelindeki çağrışımla: *Bir Yaz Yağmuru*. Belgin Doruk'la Göksel Arsoy'un filmi.

Annemle Lüks Sineması'nda seyretmiştik, sonu çok acıklı: Deniz subayı sevgilisinin deniz kazasında öldüğünü haber alan genç kız intihar ediyor. Ölümünüzden bir yıl önce gösterime girmiş. Kötü melodramlardan sayılmış; ben unutamamıştım.

Yerli melodramlarla aranız nasıldı? Gizlice seyretmiş olabilir misiniz? Film boyunca Elvis Presley'in 'ya şimdi ya asla'sı: Mutlaka dinlemiştiniz. (Meselâ "Adalet" size dinletmiştir. Adalet Cimcoz mutlaka sevmişti "It's now or never" 1.)

Film, *Bir Yaz Yağmuru*, bilgisayarda bulunamıyor, yitik. Beylik, basit melodramı -öyle demişler- anılamda yaşıtıyorum, siyah-beyaz Belgin Doruk'u, son

sahnedeki bomboş kır gazinosu masasını, aşkların hep acı bittiğini.

Kitaba ad veren öykü şöyle başlıyordu:

“Kapıdan girip de genç kadını bardaktan boşanırcasına yağmur altında, bir eli bahçenin ortasındaki kurumuş palmiye'nin gövdesine dayalı, yüzünden her şeyden habersiz, çok mesut bir gülümseme, âdeta onu okşar görünce hakikaten şaşırdı ve kendi kendine güldü.”

(Tabii biliyorsunuz: Siz yazdınız. Fakat ben kendi maceramı anlatmak istiyorum. Yıllarca süren; şimdi, iyice yaşlanmışken de. Sizden artık epey büyüğüm. Diriler belki okur diye, size, bir ölüye anlatıyorum. Yani yazıyorum.)

Kendi kendine gülen -henüz adsız- özne kişi -iki nokta üst üste- birdenbire Hacivat'la konuşmaya başlıyordu:

“Bu da bir başka türlü olacak...”

Hacivat omuz silkerek yanıtlıyordu. Yeniden okuyordum, Hacivat'ın hayal perdesinde omuz silkişini gözümün önüne getirmeye çalışarak.

“Benim mecânin taifesiyle işim yok. Ben Karagöz gibi akıl ve zevat isterim.”

(“Akıl ve zevat”ı çok uzun zaman sonra, ancak yeni bir basımda: “Ben Karagöz gibi âkıl zevat isterim.” Sürgit bir dizgi yanlışı mı, ‘âkil zevat’ mı, bilgi yanlışı, kültür gömleği değiştirmek, yazım yanlışı, dilde arılaşma... Kırılıp küsüp kalıyorsunuz: Âkil zevatı bilen yok.

Şimdi yazdıklarım, akıllar, âkillere, zevat, bütün bütün bilmece. Ayrıca kimse umursamayacak.)

Yaz akşamıydı, birazdan teyzemle eniştem eve dönecekler. Okuduklarımdan pek bir şey anlayamıyordum. Bir defa, ilk cümle çok uzun ve karışık gelmişti. Kapıdan giren kim? Hacivat'la konuşuyor, Hacivat da onu yanıtlıyor. Sonra "mecânin taifesi": Hiç bilmediğim bir şey. Ne?

Bununla birlikte yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor, bahçede bir genç kadın, dalgın, gülümseyerek duruyor, kuruyup kalmış bir palmye var.

Bunlar yetip artıyordu.

Sözlük "mecânin" için "Deliler, çılgınlar, aklından zoru olanlar" diyor. Demek sözcük o zaman bile sön-müştü.

Hem sonra, yağmur altında duran kadın çılgınlar arasında sayılıyor da, Hacivat'la konuşan kişi çılgın, Hacivat'ın yanıtlayışı çılgınlık sayılmıyor...

Belki bunlar da büyülemişti.

Genç kadın, bu cins ağaçlara -palmyeye- daima sarmaşık sararlar diyordu. Sarmaşık sarılmış palmye hiç görmemiştim; çocukluğumun bahçelerinde birkaç kez mor salkım sarılmış serviler.

"Yaz Yağmuru"nu nice zamanlar okuyamadım. İmgeler, sanrılar, gitgide yoğunlaşan içsel hayat: Baştan sona bir türlü okuyamıyordum. Hep o yaz yağmuru

ve resimlerdekini andırır birtakım figürler sayfalar arasında ortaya çıkıyor kayboluyor, aydınlanıyor kararıyor. Sonra yine yarım bırakıyorum...

Ama bu uzunöyküyü çok seviyordum. Yazınsal metinlere alinyazısı biçmeye kalkıştığımdan, tılsımlı “Yaz Yağmuru”yla aramda gönöl bağı kurulacağını duyumsuyordum.

Ola ki şu tümce: “Çocukluğundan beri onun Karagöz ve Hacivat’la konuşmak âdetiydi.” Ve devamı: “Uzun süren bir hastalık boyunca onlarla haşır neşir olmuştu ki, aradan otuz sene geçtiğı halde yine benliğinin ayrılmaz parçaları gibiydiler.”

Benzeri yaşantılardan gelmiyor muydum; çocukluğum boyunca ateşli hastalıklarda resimli roman kişileriyle, o zamanki Hürriyet gazetesinin her gün yayınladığı “Fatoş”larla, “Güngörmüşler”le dostluk kurmamış mıydım...

Bir ‘zaman kayması’ meselesi var; her okuyuşumda atlamışım, ilk kez bugün. Kim bilir siz de, yazdıklarınızı kaç kez okudunuz, kaç kez temize çektiniz.

Genç kadının koyu kestane rengi gözleri varmış. Gözleriyle gülümsemiş ona, özne kişiye; artık özne kişiyi adlandırıyor, Sabri diyordunuz: Sabri birden genç kadını bahçenin son güllerine benzetiyordu. Sonra da, “bu bahçenin bir köşesinde bu güzel yaz gecesinden kalma bir rüya” olup olmadığını düşünüyordu, genç kadının.

Oysa ona bahçe kapısında kuşluk vakti rastlamıştı. Sabah gazetelerini almaktan dönüyordu. Sabah çayını bile içmemişti.

Apaçık farkındaydınız “güzel yaz gecesi” olmadığını. Belleğinizde, hatıranızda “Bütün Yaz”:

Ne güzel geçti bütün yaz

Geceler küçük bahçede...

Sabri’ye bürünerek, Sabri’de yaşasın düşüncesiyle: Bilinmez ki.

Siz yaşamış mıydınız? Tam dizelere dönüştürdüğünüz gibi olmasa da, bana yaşamışsınız gibi geliyor. Sonra hayallerle süslediğiniz, her defasında daha da incelttiğiniz, duygunlaştırdığınız. Rüyaya karışan öyle bir yaz olmalı.

Yaz bahçelerde geçiyordu. Güzün Emetullah Gülnüş Camii'ne uğruyordunuz; bu sonbahar yine gittiniz. Yola bakan -önünden kaç kez geçtim- üstü açık türbedeki kabir, mermere işlenmiş servi. Bu mevsim yine.

Cami tenhaymış. Gölgeleri çoğaltan, hayli alaca bir ışık bir yandan da bütün yaldızları, zebercet yeşili çinileri, mermerleri, “yabancı remizler”i ısıldatıyormuş. İki gözü kör bir müezzin, gölgeler arasında, bu “esrarlı remizler diyarında” bilinemez hakikatleri “yoklaya yoklaya” dolaşıyormuş.

Yaşamınızdan -okuduklarım, öğrendiklerim, bilebildiğim kadarıyla- birçok sahneyi unuttum, silindi. Ne var ki, kör müezzîn, parlayan çiniler, mermerler ve yıldızlar silinmedi. Zaten bu yüzden burada anıyorum.

(Sabri on yedinci yüzyıla dair bir roman yazmaya çalışıyordu. Yaz sıcağında, bunaltısında, İstanbul'un kütüphanelerine gidiyor, kütüphanelerdeki serin havayı teneffüs ediyor. Belki *Tarih-i Râşit*'i okuyor, bazı bölümleri defterine geçiriyor.

Yazdığı romanda -demek bir romancıydı Sabri- belki Avcı Mehmed'in başkadını da olacaktı. Emetullah Gül-

nûş Sultan gümüşler işlenmiş kapalı arabasında Edirne'ye gidiyor.)

Kör müezzinin bilinmezliği yokladığı mekâna bazan Yesarîzâde'nin yazıları karışıyor: Benim yanılığım, hem yüzyılı hem camiye karıştırıyordum.

Fakat Koca Mustafa Paşa Camii'nin avlusuna giriyor, Yesarî'nin yazılarına şaşırıp, hayran kalıyordunuz. Ya da, Sümbül Efendi Camii.

Yesarî mi, Yesarîzâde mi? Onu bile bilmiyorum. Bugünün insanı için bu isimler, bu sözler, bu seziler, bu duyular -yazıda, kasidede bir türlü yakalayamadığınız bir şey, derin bir şey hissediyordunuz, Abdülmecid devrinin alafranga modaları ve gizli pişmanlıkları arasında-, bu duyular, etkilenişler, evet, bugünün insanları için en küçük bir anlam taşıyor.

Yazdıklarınız -sizden geriye kalan- hâlâ ısrar ediyor: Başkadının -siz Hatice Emetullah Sultan diyorsunuz- türbesi, çimenleri ve her mevsim değişen çiçekleriyle, taa o günden sizin gününüze, mezardan çok, gelin yatağını çağırıştırıyormuş.

Doğu'dan/Batı'dan gelgitler yapıtınıza görkemli sayfalar açacak sanıyordunuz.

Ansızın karşınıza çıkan mermer çeşme aynası, oymalı kapı çerçevesi, çok eskilerden kalma ayazma, kafesinin yaldızı dökülmüş çile odası, bahçe sandığınız bir eski

mezarlık: Teker teker kayboldular. Ayrılırken belki seziyordunuz böyle olacağını.

Aldırmıyor, kayıtsız kalarak; minyatürün, tezhibin, kitap cildinin renkle, yıldızla yarattığı “mevsimler dışı bir mevsim”de yaşamaya uğraşıyordunuz.

Aydaki Kadın’da -adı belki değişecekti, bir ara *İflâs*-Selim, “Ölürken bütün hayatımızı bir anda gördüğümüz eğer doğru ise”... Bütün çabanızı görüyor, bütün o adsız sansız sanatkârları, eserlerindeki o öncesiz sonrasız mevsimi boş yere anlattığınızı... Öldünüz, kurtuldunuz.

Genç kadın plağı görünce çok seviniyordu: “Bu kadar güzel şeyleriniz var...” Debussy’yi tanıyordu demek. Biraz sonra “mücevher parıltılarıyla” müzik başlıyordu.

Siz de, Sabri de üst üste Debussy çalıyordunuz, herhalde *La Mer*.

Siz, Narmanlı Yurdu’ndaki odanızda herhalde; çok sevdiğiniz denizin uğultularına kavuşmak için.

Bugün kim üst üste Debussy? Kimse. Hayathikâyesine âdeta kahrolduğunuz Dede’yi de. Belki arada bir, binde bir “Yine Bir Gülnihal Aldı Bu Gönlümü”...

Dışarı çıkarken -Narmanlı Yurdu’ndaki odanızdan- anahtarı kapı yanında bir yere bırakırmışsınız.

Plaklarınız o odada.

(Ne “Emirgân’da Akşam Saati” ne “Yaz Yağmuru” o odada yazılmış olamaz. İlki 1944’ta, ikincisi on bir yıl sonra.)

Kıvılcımlar.

Sabri genç kadını “yavaşça” öptü. Hacivat’la Karagöz fısır fısır konuşuyorlar. Uzakta deniz durgun.

Kıvılcımlar diye yazmışım, ateş, ışık parçacıkları. Kimseyi beklemeyenlerin serinkanlılığıyla, soğukkanlılığıyla. Okurlar ummayarak. Gelgelelim sıtmal bir özlemle.

Sayfalarınızı tarıyorum: Düzeltisi berbat bir basım. Oysa siz, *Şiirler*’iniz basılırken, tek bir harf yanlış yazılacak diye kaygılanmıştınız.

“Şu mübarek 1944 yazı”ymış. Mübareği bir istihza olarak mı kondurmuştunuz?

Genç kadın, kutuları, saatleri anlatıyor, çalgılı kutular, müzikalı, süslü saatler. İçlerinden “küçük bebekler” çıkarmış. ‘Kukla’ dememiş miydiniz, şimdi, beş on sayfa sonra, bebeği tercih ediyorsunuz. Küçük bebekler salına salına yürürler, oynarlar, raksederler, sonra geri dönerlermiş. Genç kadın, bebeklerin kutulardaki hayatlarını merak edermiş.

Kadın kimdi? Sadece tasarlanmış, yaratılmış bir hikâye kahramanı mı? Sadece kâğıt üstünde hayat bulmuş bir genç kadın?

Hangi yazınızdaydı, hangi kitabınızda, nerede, bir hatırlayabilsem!; eski evlerin -sizin zamanınızdaki, çocukluğunuzda- hemen hepsinde müzikalı kutular ve çalgılı saatler olduğunu söylüyordunuz. Bu çalgılı saatlerin sizi çocukken efsunladığını, sizi siz yapanlar arasında olduğunu.

(Aliye Berger'in andığı çalgılı kutular; o kutulardan ansızın çıkan balerinalara bayılırmış... “Aliye Hanım’a gelince” diyorsunuz, “masal âdeta gözlerinde! Pek az insan etrafında bu kadar güzellik görebilir.”

Bu hanımlar -Aliye, Füreya, Fahrünnisa- yakın dostlarınızdı, imkânları güzele, güzelduyuya açılıp gidebilen.)

Sizden mi esinlenme Sabri? Sabri ve yağmurda gelen -“Yazık yelpazem yok. Bu elbise ile iyi giderdi.”- genç kadın...

“Eski zaman işi ve güzel bir yelpaze.”: Biz, yelpaze yazmak isteyenler, çiçekdürbünlerindeki görüntülerimize son yok.

“Eleğimsağma” renkleriyle, kalyadoskoptan ibaret bir dünyada yaşamak istemiştiniz.

Sabri bocalıyordu.

Bocalıyordunuz ama, çok güzel bir öykü yazdığınızı hissediyordunuz. Sabri sizden esinlenme.

Bunları henüz açıkça konuşamıyorum sizinle. Ruh yakınlığımız--

Yağmurda gelen kadın kendine dönüyor. Karmakarışık, bir anıdan ötekine atlayarak, az önce “Bir şey içelim. Bana ne ikram edebilirsiniz?” demişken, sesi kırık, her şeyi yarım yamalak hatırlıyor. Birçok şey kayboluyor, unutuluyor, eksik bırakılıyormuş.

Bense, bulanık görüyorum satırları, soluğumdan çıkan alkol kokusu, boş yere toparlanmaya çalışıyorum. Genç kadının çocukluk hatırasında, meselâ karanlıkta ağacın gölgesi üstümüze geliyor, masallardan çaldığımız korku!, sizin “sedre” ağacının, yanı başındaki kurumuş, cadaloz palmiyenin, komşu bahçedeki manolyanın, kestanenin gölgele-ri, gölgeler gölgeleri kovalıyor. Büyüdükçe büyüyen bu gölgeler, her nedense, en sonunda ateş, yangın kırmızısı.

Yangın kırmızısı, ateş kırmızısı; git git, anılar bu ateşten kırmızıda, ölmüş teyzeye odaklanıyor. Genç kadın -Sabri’ye ikinci gelişinde beyaz ketenler giymişti- artık kendisi olmaktan çıkarak, o ölmüş teyzeyi yaşatmaya, onun yerine geçmeye çalışıyor, çırpınısla, yağmurda gelen genç kadına biçtiğiniz kader, ve o, yağmurda gelen kadın, boynu bükük, çaresizce kabulleniyordu teyzesi olmayı, giysilerle, davranışlarla, yaşantılarla. Artık kendi çocukluğu, ergenliği yok.

Sonra kıvılcımlar fişkırmaya başlıyordu. Sabri'yle genç kadının son gecesinde, hatırada. Fundalık tutuşuyor, dört bir yanda alev, duman. Deniz bile kızarmıştı.

Hatıralardaki, hatıralarınızdaki yangınla bitiriyordunuz.

Genç kadın kimdi, yağmurda gelen bütün bir yaz ‘aşk’, yaz sonunda “ipi kopmuş bir uçurtma” gibi çekip giden; içe işliyordu. Sabri âşık oluyordu.

Birçok anıda -elbette ölümünüzden sonra- birçok kişi birçok şey söylüyor hakkınızda, özellikle aşklarınıza ilişkin; herkesin Tanpınar’ı farklı. Yanıtlayamayacağınızı bildiklerinden gönül rahatlığıyla, gönül pervasızlığıyla konuşuyorlar.

En duyarlıları Haldun Bey galiba, Haldun Taner, ölümünüzden sonra olsa bile, âdeta sizi kırmaktan çekinerek yazmış. İncitmekten de diyebilirim. Üniversite koridorlarındaki Tanpınar’ı anımsıyor: Daima yorgun, yorgun ama daima güleç. Sigaranın birini söndürüyor, birini yakıyormuşsunuz, üstünüz başınız kül lekeli.

Aşktan, gönül fırtınalarından, sevdiğiniz kadınlardan sık sık söz açıyorsunuz ama, hepsi düşsel aşklarmış. Düşlerde kalan bile değil. Kişiliğinize, yaradılışınıza çapkınlıklar konduruyormuşsunuz. Haldun Bey geçiriyor.

Nuran'ın kim olduğuna dair söylenceler işitmiştim. Çeşit çeşit tevatür git git söylenceye dönüşmüştü.

Çeşit çeşit; hangisine inanmalı?, inanmalı mı? (En çarpıcısını Vedat Günyol yazdı: Hayli içkiliyken, iddiaya göre, açılmaya muhtaç, bir akşam Maçka'da "Sabahattin"inize söylemişsiniz. Bu durumda "Sabahattin" de Vedat Günyol'a söylemiş oluyor... 'En çarpıcısı' dedim ama, siz yazmadığınıza -şurda burda uzak, çok uzak sezdiriler belki-, geriye kalsın istemediğinize göre, 'en yersiz'i ni, 'en gereksizi' ni.)

Sizi çözmek, kurcalamak, deşelemek istemişler. Yaşarken de ardınızdan, öldükten sonra da.

Öğrenciniz Samet -çağdaş edebiyatımızı özetlerken adını hiçbir şekilde anmıyorsunuz-, kim bilir ne uzun yıllar geçince, kendisi de artık yetmişine gelmişken yazıyor: Kendinizi adamakıllı çirkin, çok çirkin sanıyormuşsunuz; üstünüze başınıza bu yüzden dikkat etmiyormuşsunuz. (Siz 'parasızlık' diye yakınırırsınız; Paris'te üstünüze başınıza bir şeyler almışsınız.)

Şiirde, romanda, hikâyede hep güzele hayran, vurgunken, çirkinlik kompleksiniz, gerçek hayatta sizi "bir kadın düşmanı" yapmış.

Sebebi, karşılıksız bir sevda. "Güneşli bir ilkbahar sabahı" sınıfı, bu karşılıksız sevdayı hatırlayarak, "isyanla" girmişsiniz. Boyuna öksürüyormuşsunuz ve çok sinirliymişsiniz. Yüzünüz solgun, hatlarınız gergin.

Saçlarınızı “hemen hemen hiç” taramamışsınız. Alabildiğine çökük. Besbelli uykusuz bir gecenin sabahı.

(Güncenizde yineliyorsunuz: İç yangınlarınızla yıprandığınız, kavrulduğunuz sayısız gece...)

Öğrenciniz Samet neyi anlatmak istiyor diye okuyordum.

Hayır, öyle okumuyordum; yalan söyledim. Dedikodu kumkumalarının merakıyla okuyordum. Bir zaman geldi, merakım vicdan azabına dönüştü.

Çifte vicdan azabı: Hem karşılıksız sevdayı öğrenmek isteğim, hem bunları hangi kırgınlıklarla yazdığını öğrencinizin o gün hiç mi hiç düşünmemiş olmam...

Dönüp dolaşıp aşk şiirlerine gelmişsiniz, Baudelaire?, delicesine sevilmiş kadınlara. “Ve birden bunları da bir yana iterek hırçın bir sesle kadınların aleyhinde” konuşmaya başlamışsınız. Ders saatinin bitmesine epey varken, öfkeli, yıkık, sınıftan fırlayıp çıkmışsınız.

Güncenizde de çok ağır, üzücü, çok kırgın bir seveda bunalımı var. Fakat onu ‘tek başınıza’, ıssızca yaşıyorsunuz. (Bu sahneyi sizinle konuşmalıyım. Cesaret edersem, hakkım olup olmadığına karar verebilirsem.)

Stadyum Apartmanı’ndaki evini gerçek bir ‘salon literer’e dönüştürmüş Nahit Hanım bana -otuzlarımdaydım- sizin hep aynı kadını sevdiğinizi söyleyecekti. Üniversiteden tanıdığınız, iri siyah gözleri hep gülen, alımlı bir genç kadın; öğretim üyesiymiş. Nahit Hanım “Son sıralardaki anılarda çok yazıldı, çok anıldı” diye ekleyecekti.

Bugünkü şöhretiniz yeni başlıyordu: Herkes *Huzur*'u okuyor.

Edebiyata tutkun Nahit Hanım, size ve *Huzur*'a saygısına karşın, birden alevlenen bu yeni şöhreti garipliyor; okur katında ansızın benimsenişinize pek anlam veremiyor.

Yalnız o değil, başkaları da. Edebiyat salonuna her cumartesi gelen felsefe öğretmeni İffet Hanım, Bergson'u handiyse yarım yamalak bildiğiniz kanısında; Bergson konusunda “yüksekten atar”mışsınız. Paris'te tanıştığınız bir yazar -o zaman çok genç, sizden çok genç...- bütün o *Ulysses* sevginizin yalan olduğunu -adınızı vermeden- yazdı; Joyce'tan tek satır okumamışsınız. Durup dururken yeni şöhretinize şaşanlardan biri de Kemal Tahir: “Biz ona Kırtıpıl Hamdi derdik...” Hatta, *Yaz Yağmuru*'nun yayıncısı Yaşar Nabi; yeni şöhretiniz karşısında, genç edebiyatçılara örnek olacağınızdan, “o zoraki, tumturaklı uslûb”unuza geri döneceğinden kaygılanıyor. Romanda, öyküde “yalın anlatım”a bunca yol alınmışken...

Kapatıyorum, başkalarını saymıyorum.

Nahit Hanım'ın değindiği ‘tek sevgili’, öğrenciniz Samet'in andığı karşılıksız sevdanın kahramanı olabilir mi? Nahit Hanım “Nuran oydu” diyordu, “Yaz Yağmuru” öyküsündeki genç kadın da oymuş. İz sürersek, Sabiha da, Leylâ da... Hep aynı aşk. Hep aynı hayal.

Kimdiniz? Mektubunuzda (1959) yakınıyorsunuz: Keşke birkaç parmak daha uzun olsaydınız, keşke şu kamburunuz olmasaydı, keşke saçlarınız, dişleriniz bu kadar erken, çabuk, acele... Bodur...

Sizi görmedim, tanımadım. Peride Celal dostum oldu; o sizi görmüş, tanımış. Gazetede, odaya girince.

“Patron”un karşısında oturuyormuşsunuz, “gülen genç yüzlü” diyor, az sonra gençliğinizi -o tarihte kaç yaşındaydınız?- geri alacak, dökülüyormuşsunuz, “dökülmüş bir adam”. Üstünüz başınız dersiz topsuz. Görünüşünüz birdenbire yüz yaşında.

Gözlerinizi kısmış, içeriye giren genç kadına bakıyormuşsunuz. Sevecen, tatlı bakışlarmış. Bununla birlikte hüznün gezinip duruyormuş bakışlarınızda.

Gazetede, odaya girince. Bir hayli eski. Vakit akşama çok yakın. Patron’un alacakaranlık odasına pencerelerden akşam güneşi üşüşüyor, ölgün ışıklarıyla. Ölgün akşam ışıkları dökük adamı da sarıp sarmalıyor.

Peride Hanım’a gülümseyerek bakıyormuşsunuz: Güzel, çok güzel bir kadın. Yakasına -elbisesinin mi?,

yağmurluğunun mu?, tayyörünün mü?- küçük yapma güller ilişirmiştir.

Dökülmüş adam, siz, yapma güllerden esinli, Nedim'den dizeler okuyor hemen, ezbere, âdeta mırıldanarak: "Nâzenînim" güllü elbise kuşanmış, o güllerin dikenleri aman incitmesin!.. Gülümsüyormuşsunuz.

Patron sizi tanıtıyor: "Hamdi Tanpınar!"

Peride Hanım heyecandan allak bullak. "Şiirlerinizi okudum" diye kekeliyor. Buradan çıkar çıkmaz birilerine anlatacak, bugün, bu akşamüstü "büyük bir şair"e rastladığını. (Şiirlerinizi okumuş muydu?) Sevinç içinde.

Bodur, kambur; sizi öyle görmemiş.

Gülen, hüzünlü gözleriniz; ona bakıyormuşsunuz, hiç konuşmayarak, boyuna gülümseyerek. Bakmıyor, âdeta seyrediyormuşsunuz... Çok güzeldi Peride Celal, çok yaşlandığında bile.

Yıllar içinde dostluk. Zaten ortak tanışlarınız, ortak dostlarınız vardı. Aliye, Füreya, Sait Faik, Nurullah Berk, Adalet, Terzi Nedret, Vedat Bey. Aliye'ye ikiniz de hayrandınız. Aliye'nin Carl Berger'lerini anımsatarak, "Alyoşa, bütün bir ölümden bütün bir sanat fışkırttı!" dermişsiniz.

(Sizin için, ölümden, ayrılıktan sonraki acı mıydı sanat? Ancak o acıyla...

Gerçi -aşkta, aşktan- ayrılığı, yazmak uğruna bile isteye seçtiğinizi ileri sürenler var. Aşk bile isteye yok ediyormuşsunuz. Ancak acı yazmaya değermiş.)

Löbon'da öğle yemeklerinde buluşuyordunuz, ara sokağa bakan hep aynı masada. (Buluşmalarınızı, bu öğle yemeklerini yazmış olmalıyım, bir romanda, hangisinde?, yarı unutmuşum.) İnce tül perdenin yarı örttüğü cama, güzün, güzlerde bazan yağmur damlaları.

Bir kadeh beyaz şarap içiyordunuz herhalde. Peride Hanım -yarısını bıraktığı- bir kadeh, siz iki, üç...

Peride Hanım hep daha erken gelirmiş. Siz, üç beş dakika gecikerek ve hep yorgun, derbeder. Çantanızda *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün müsveddeleri; canlanarak, bazı bölümleri okuyorsunuz kısık sesle, son yazdıklarınızı. Okurken okurken bazı sözcükleri değiştiriyorsunuz, bazı cümleleri. Kimi cümlelerin altını çizip soru işaretleri konduruyorsunuz. İkircilikli, birden bezgin.

Titizliğiniz, emeğiniz -"Tekrar yazılacak!"- Peride Hanım'a olağanüstü geliyor: "Roman hiç bitmeyecek gibiydi..."

Kitaplığındaki, imzaladığınız -ithafınızı unuttum, artık unuttum- *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü göstermişti bana, övünçle. "Mutsuz bir adamdı" dediğini

unutmadım. “Mutsuz, kırılmış bir adam. Bu romandaki kapkara gülmeceye sığınyordu...”

Şimdi bana öyle geliyor ki, güzlerde bazan cama vuran yağmur damlalarını bu yüzden hatırlıyordu.

Bir kez olsun hesabı Peride Hanım’a ödetmemişsiniz, parasızlığınız, bezik, kumar borçlarınız!, bir kez olsun hesabı paylaşmamışsınız.

“Size âşık mıydı?” diye sormadım, “Size âşık olmuş muydu?": Peride Celal böyle bayağılıklardan nefret ederdi.

Zaten sizden uzun uzadıya konuşmadık, bunca yılda, hiçbir zaman. *Huzur*’un bir başyapıt olduğu falan... Yalnız bir kez, “Yakup Kadri’den çok farklı bir insandı” demişti, Bern günlerini anımsayarak, “çok alçakgönüllüydü. Yakup Kadri soğuk, fazla özgüvenli...”

Yakup Kadri için tasarınız, mektuplarda bir iki kez belirtmişsiniz, yazılacak ve *Yaşadığım Gibi*’de yer alsın istiyorsunuz. Onun yapıtlarından söz açmışsınız derslerinizde, öğrencilerinizin notları tanık, ideolojik romanla Flaubert çizgisi arasındaki yazışından; romanımızı kuranlardanmış. (Gerçi güncenizde “snobizm”ine de değinmişsiniz.)

Gençlik ve Edebiyat Hatıraları’nı yeniden karıştırdım; yanılmamışım: Yakup Kadri adınızı anmıyor. Size ayrılmış bir bölüm yok. Yakın zamanda ölenlerden Abdül-

hak Şinasi'ye bir bölüm ayrılmış. Belirtmiştim, siz daha önce öldünüz.

Araştırmak gerekir: Ölümünüzden sonra bir şeyler söyledi mi?

“Dün akşam *Yaşadığım Gibi*'yi de postaya verdim. İçinde kırk dört makale var. Yalnız Yakup Kadri için yazacağım makaleyi bitiremedim. (...) Onu sonra ilâve ederiz.”

‘Yazacağım’ ve ‘bitiremedim’: Niye yazdığım değil, ‘yazdığım makaleyi bitiremedim’...

İçten miydiniz? Sahiden yazmak istiyor muydunuz? (Reşat Nuri Güntekin o eşsiz “makale”niz; gönülden yazmışsınız.)

Öğrencilerinizin tuttuğu notlara geri döndüm: Yakup Kadri'nin romanlarında ‘cinsellik’ izleği üzerinde durmuşsunuz: “(...) kafası erotik (...), (...) cinsî hisler hâkim (...), (...) cinsî rezaletler üzerinde durmuştur (...)” Farklı, hatta çarpık cinsellikler, *Sodom ve Gomo-re*'de, *Nur Baba*'da, hatta *Kıralık Konak*'ta. *Panorama* gözünüzden kaçmış olamaz. Tümünü kaleme getirecek miydiniz? *Hüküm Gecesi*'ni atlamamışsınız.

Terekenizden taslak birkaç sayfa çıkar mı bilinmez; Yakup Kadri üzerine yazmamış görünüyorsunuz...

Peride Celal'e Armağan'ı (1996) hazırlıyorduk; Peride Hanım'ın kopkoyu itirazlarına rağmen kitapta bir

albüm bölümü olsun istiyordum. Güç belâ üç beş fotoğraf.

Löbon buluşmalarınız aklıma geldi, “Tanpınar’la hiç fotoğrafınız yok mu?” diye sordum.

Gazetede -Yeni İstanbul herhalde- çekilmiş bir toplu fotoğraf olacaktı, yazarlar, çalışanlar. Arıyor, bir türlü bulamıyordu. Bulamadı.

Gülümseyişi acı, “İnsan dostluğa, dostlara ihtiyaç duyar’ demişti. O gün, fotoğraf çekildikten sonra. ‘Derken o dostluklarla çürür, yıkılırsınız...’” Gülümseyişi sönmüş, “Görüyorsunuz, fotoğrafını bulamadım” dedi. Eserlerinize, hatıranıza -ikimiz de üzgün- kadeh kaldırmıştık.

Sabri'yi iki kez yazdınız -bir bakıma "Yaz Yağmuru"nu da-; yeri gelince değineceğim.

Ama önce Madam Domna'dan ve Madam Domna'nın çevresinden söz açmak istiyorum. Bugünü, ya da -kaç gün sürerse- bu bölümü ona ayırdım.

Madam Domna, Sabri'nin ilk yazılışında: "Emirgân'da Akşam Saati" (İstanbul dergisinde tefrikası 15 Aralık 1944'te başlamış). Madam Domna, Beyoğlu'nda, Bursa Sokağı'nın biraz ilerisinde pansiyon işletiyor. Sabri pansiyoner.

Ayaşlı ile Kiracıları'nı okumuştunuz tabîi, az buçuk önemseddiğiniz bir yazardı Memduh Şevket. Pansiyon düzeni Ankara'ya sıçramış.

İstanbul'da epey eskilerden, müstakil evler pansiyona dönüştürülüyor. Kenan Hulûsi'nin Beyaz Rus Madam Grinaşof'unu hatırlıyor olmalısınız, R.E.K. Pansiyonu'nu işletiyordu...

Madam Domna fizikî özellikleriyle biraz Madam Grinaşof'a benzemiyor mu? Pansiyoncu kadınlar hepsi mi birbirlerine benziyorlardı?

Sizin pansiyon, o, “Beyoğlu’nun muayyen semtlerinde adım başına tesadüf edilen” evlerden biriymiş. Galiba iki katlı. Eski, büyük, kocaman; iki hol, bir yığın geniş odası. “Emirgân’da Akşam Saati”nde yeri, işlevi olacak sanısı uyandırılıyorsunuz.

Bir zaman sonra Sabri Madam Domna’nın pansiyonundan ayrılacak; on beş günlüğüne İstanbul dışına çıkan bir arkadaşının Boğaz’daki evine yerleşecek: Yalının üst katı, alt katla handiyse bağlantısı yalıtılmış, merdiveni ayrı.

Yok, yalı değilmiş: Deniz kıyısına yapılmış kâğır bir yapı. Arkadaşı da birkaç haftalığına ayrılıyormuş İstanbul’dan...

Bütün bu öyküsel düzenek, hepsi, yaz yağmurunda -“yaz sağanağında” demişsiniz, ilk Sabri’nin hikâyesinde- şiirsel genç kadın Beylerbeyi’ne çıkagelsin diye. Islandığına aldırışsız, yaz sağanağında öylece duruyor. (Genç kadının adını vermiyorsunuz, gizlemişsiniz, yine adsız, yâni ilk yazılıştta da.)

İlk Sabri de sevişmiyor genç kadınla; aralarında öyle bir an; göz açıp kapayana uzaklaşıyorlar birbirlerinden. Sabri evli, genç kadın -yalan söylemiyorsa- evli.

Genç kadın Beylerbeyi’ndeki evden çıkıp gidecek, bir daha geri gelmemecesine. Gitmeden, çıkıp gideceğini gizlemek istercesine, “Gözlerinizi kapatın” diyecek Sabri’ye, “ve bir, iki, üç... diye sayın.”

Kabul etmek gerekir ki, ayrılış acısını enikonu hissettiren bir sahne. Öyle kolay unutulmuyor, kolay kolay unutulmuyor.

Peki ama, bu ruh karmaşasında, bu ruh gurbetinde Madam Domna'ya ne gerek vardı?

Madam Domna'nın "Emirgân'da Akşam Saati"nde olmasıyla olmaması arasında ne değişecekti ki?

Sorularımın yersizliğini biliyorum, hele Madam Domna'yı belleğimde hâlâ yaşıtırken. Yaşattınız, yaşatan sizsiniz; hâlâ yaşıyor. Öyleyken, biz 'okur'lara susmak yaraşır.

Pansiyonlar yalnız Beyoğlu'nda mı? Ferit'in -*Mat-mazel Noraliya'nın Koltuğu*- yeni taşındığı pansiyon? Handiyse 1970'lerin sonuna kadar pansiyon düzeni sürdü İstanbul'da. Pansiyona dönüştürülmüş, oda oda, bölüm bölüm, eski, ahşap, kâgir evler, hatta köşkler, yalılar, daha yeni zaman yapısı apartımanlar, Moda'da, Kadıköyü'nde, Beşiktaş'ta, lüks, yoksul, orta halli, Arnavutköyü'nde...

(Narmanlı'daki odanız tam bir pansiyon odası sayılmaz. Belki çok önceleri, bilmiyorum, hayatınızda pansiyonlar.)

Apart otellerden önce sonuncusunu -sanki sonuncusuydu- Nişantaşı'nda görmüştüm, yokuşlu ara sokakta. Adı sizi ilgilendirebilir: Pansiyon Mâzi Aynası.

Dâveti üzerine, Pansiyon Mâzi Aynası'na eski, birçoğumuzun unuttuğu bir aktrisi ziyarete gitmiştim.

Geniş misafir kabul odasında bana vermut ikram etti. Pansiyoncu madama -yorgun, yaşlı kadın, sizi doğrularcasına, gerçekten bir madamdı, Musevî- “Genç neslin hassas bir romancısı” diyordu eski aktris, “romanlarını göstermiştim size...”

Pansiyoncu madam makyajsız, eski aktris az sonra sahneye çıkacakmışçasına ağır makyajlıydı. Gelgelelim bu iki çehrede hüznün, ıstırap, yitirilmişlik birbirine denkti. Orada olduğum sürece iki kadın da asla gülmediler.

“Yemeğe kalmaz mısınız?” Pansiyoncu madam sormuştu.

Eski aktrise odasından getirdiği kitaplarımı imzalamıştım, hepi topu iki roman, ilk hikâyeye kitabım.

Dışarıda iyice akşam. Pansiyon Mâzi Aynası: Girişteki tabelaya gülmeye çalışmıştım. İyice akşam. Valikonağı Caddesi’nde vızır vızır taşıtlar.

Mâzi Aynası şiirinizde, romanınızda karşıma çıktı.

Birçoğumuzun unuttuğu, unutulmaya terk edilmiş aktris öldü. Musevî madam da herhalde.

Madam Domna’ya gelince, onun mâzi aynasına “uzun bir hovardalık” dönemi eşlik ediyor. Fakat hovardalıktan büsbütün vazgeçmemiş.

Çoktan “sofra artığı”na dönmüşken, pansiyonda kalan Sabri’yle cilveleşiyor. Kâh bir prenses edası takıyor, kâh geçmiş günlerinin yosmalığına bürünüyor.

Bunları yaparken, savruk kimonosunun eteklerini tavus kuyruğu gibi peşinde sürüye sürüye, edalar takınıyor.

Sabri'ye bakılırsa, bütün bu baştan çıkarıcı tavırlar, cilveler, üstelik, yalnızca kendisi, Madam Domna'nın dinmeyen cinsel arzusu uğruna değil. Madam Domna, bir yandan da, hizmetçilerini, arkadaşı hanımları peşkeş çekmeye çalışıyor.

Pansiyona kumara gelenler var. (Gençliğinizden beri kumara düşkündünüz. Bezik oynuyordunuz: O berbat ömrünüzde tek kaçış...) Kumarbaz beyleri madam seçkin, beysoylu kişiler olarak tanıtıyor, hanımları da. Böylece evine bir asilzâde yuvası görünümü veriyor.

Fakat hep o kimono! Madamın sırtından hiç çıkarmadığı, gece gündüz. Leylâk rengi.

Bütün dikkatimizi bence leylâkî kimonoya çekmek istiyordunuz. Asıl şehvet çağrısı, bana sorarsanız, o kimonoydu. Açık saçık sözlerle uçuşuyordu sanki; siz uçuşturuyordunuz. Yazmıyordunuz, Sabri susuyor; fakat o kimono!..

Madam Domna, kimonosunu kâh yarım yamalak kavuşturuyor; bu kimono leylâk rengi fırtınasında kimi-leyin açılıp saçılıyor, bir bereket tanrıçasının "remizleri kadar zengin" memeler ve "bir aşk mezbahasına sütunluk yapacak" bacaklar birdenbire görünüyveriyor. Sonra madam istihzalı bir utançla örtünüyordu.

Tanımış mıydınız Madam Domna'yı? Asıl ismi neydi?

Dinmemiş cinsel arzuyla, ileri yaşıta, o bir türlü dinmemiş şehvetle haince alay ediyordunuz. Grotesk bir şey yapışıp kalıyordu.

Böyle bir pansiyonda kalıp kalmadığınızı kestiremiyorum. Öğrensem ne değişecek? Yazı ancak kendi gerçekliğiyle alımlanabilir. Yaşamın gerçekliğine ihtiyaç duymaz.

Sabri, bu pansiyonu salık vermiş, bu pansiyonda kalmış, evli barklı arkadaşlarının anlattıkları çapkınlık maceralarını artık sefil, iğrenç, zavallıca buluyordu.

Sabri'nin uzak duruşuna, kayıtsızlıklarına içerleyen Madam Domna usul usul el ayak çekecekti; tabii kimonosu da. Bununla birlikte, Madam Domna, Sabri'nin odasına, şimdi, sabah sabah, vakitli vakitsiz, Heleniça'yı, Evdoksiya'yı gönderiyor, "zayıf, yarı erkek çocuğu edalı kızlar, tıkız ve kaba kalçaları bir Sardnapal eğlencesinden kalmış hissini veren..."

Sabri gibi, Madam Domna'yı da iki kez yazdınız. İkincisinde, *Sahnenin Dışındakiler*'de adını değiştirdiniz: Madam Elekciyan.

Pansiyon, tam anlaşılamıyor, hangi semtte?, dikkatimden kaçmış, atlamış olabilirim, Beyazıt tarafında?, yarı ahşap yarı kâgir. Zaman daha eskilere rastlıyor.

Madam Elekciyan'ın "rahmetli" kocası Kirkor Elekciyan, "Fehim Efendi kumpanyasının en istidatlı artistlerinden" biriymiş. (İrkiltici: Fehim Efendi bugünün okuruna hiçbir şey söylemeyecek.)

Yoksun bırakmamış, madamın da sanattan nasibini almasını uygun bulmuşsunuz: Eski bir muganniye. Madam Elekciyan'ı daha da yükseltiyorsunuz: Eski muganniye "1908'in getirdiği heyecanla" -bugün kime duyumsatabilirsiniz o heyecanı ve 1908'i?- tiyatroya, özellikle trajedilere çıkıyor.

Şimdi de, *Sahnenin Dışındakiler*'in güncel zamanında, arada bir, merdiven başlarında, geçmiş günlerin, geçmiş gecelerin alkışlarını hatırlaya hatırlaya, boyuna hatıra yankılar!, eski tiradlarını söylüyor, heyecandan soluk soluğa.

Fena aldatıyorsunuz öz okurlarınızı: Bir an Madam Elekciyan'ın trajedi özleyişlerine handiyse kapılıyorduk. Meselâ *Eşber*'den o tirad, madam "tombul ellerini, git-tikçe ihtişamı artan göğsüne" götürüyor.

Şimdinin pansiyoncusu sahne yıllarının anılarına çok bağlı. Ayrıca süksesi büyük olmuş: İddiaya göre, dönemin şairleri, yazarları onun için şiirler, "nesir parçaları" yazmışlar; bu şiirlerde, bu nesir parçalarında kendisine duyulan aşk inceden inceye ima edilmiş...

Bu kadar gönül okşamayı yeterli buluyor -yalan mı doğru mu bellisiz,- hatıra kırıntılarından vazgeçiyordunuz.

Sırada madalyonun öteki yüzü: Müteveffa Kirkor Elekciyan'dan sonra madam için yeni, yepyeni bir yaşam başlıyor: İlk âşığı, ilk sevgilisi Muhlis Bey -Muhlis Bey'e elbette geri döneceğim!-; Muhlis Bey iki ay sonra muganniye eskisi eski trajediyeni bırakıyor.

Eski trajediyen dulluk yaşamında bu kez Rizeli bir denizciyle, Salih Kaptan'la birlikte. Sahne hayatını bırakmış. Aralarında kıskançlık kavgaları, gürültü patırtı, yine de hiç eksik olmuyor.

Üstüne üstlük Salih Kaptan evli; karısı, beş çocuğu, iki damadı, bir gelini, yedi yaşındaki torunu... Cemal'in ağzından yazıyordunuz. Üst üste yığılı hayat parçacıkları hayli abartıktı. (Okunmuyor demiyorum. Ustalığınız alıp götürüyor, sürüklüyor.)

Hayatları art arda pekiştirmek bir anlamda yazma yönteminiz.

Birazdan hatırlatacağım, Madam Elekciyan'a, eski aktrise bütünüyle gülünç bir hayat çizmeyi tercih ediyordunuz. Benzeşi Ermeni aktrislerinin -ve aktörlerinin- küskün, acı hayatlarını gözden ırak tutuyor, belbelle umursamıyordunuz. Madam Elekciyan handiyse bir fars oynak kadını.

Bu üzüncsüzlük, tiyatromuza, sahnemize emeği geçmiş Ermeni sanatkârlarımıza tavrınız, saygısızlığınız da diyebilirim, saygısızlığınız demeliyim, bugün yaşlılığım da beni ürkütüyor. Yazdıklarınıza içiniz sızlamamış.

Zaten edebiyat tarihinizde sadece Türkçe üzerinde durmuşsunuz: "Filhakika henüz sahneye Türk artisti çıkmamış, hakiki Türk şivesi sahnede duyulmamıştır." Azınlık şivesinin tehlikelerinden söz açıyorsunuz, "bugün bile" sahnede o bozuk söyleyiş sürüp gidiyor-muş.

O insanların çektikleri?..

Güncenizi de tekrar okuyacağım: Yanlış hatırlıyor olamam: Bu sanatkârlara karşı en küçük yakınlığınız yok.

Romanın o gününde Madam Elekciyan artık kırkının üstündedir, kırk-kırk beş yaşlarında. Çarşamba sabahından cumartesi akşamına perhize girer, çayla kızarmış ekmek--

(Geriye dönüyorum: Vakit kalsaydı, onarır mıydınız o sayfalarınızı? Pansiyoncu kadınlara, Rum hizmetçilere düşmanlığınız gibi, bazan akıllara durgunluk verici acımasızlığınız, 27 Mayıs sonrasındaki tutumunuz, temenniniz--)

Kırk beşlik Madam Elekciyan'ın ille küçük düşürülmesi gerekiyordu herhalde, üç beş okur belki eğlenir diye. En üstte, tahtaboşta "evin en mütehammil misafirleri" kalıyormuş, iki delikanlı. Güçlüklere dayanıklı bu delikanlılıklara birer öyküyü, kısacık bir yaşam çizgisini gereksinmemişsiniz.

Madam onlardan pek az para alıyormuş. İçlerinden birinin asli vazifesi dolayısıyla herhalde: Bu delikanlılardan biri, Rizeli kaptanın pansiyona gelmediği geceler, akşam erken saat madamın odasına giriyor ve sabah çok geç saat bu odadan ayrılıyor...

Delikanlıya kısacık bir yaşam çizgisini gereksinmemişsiniz ama, İşgal İstanbulu'nda gizli kapaklı sefahat macerasını, madamın sonsuz sefihliğini iki satırda -ne saklamalı- ustaca kaleme getirmişsiniz.

(‘Anlatı hızı’ açısından *Sözde Kızlar*’ı ya da *Sodom ve Gomore*’yi geride bırakıyorsunuz; kıvrak, içe işleyici bir ‘özetleme’.

Dedim ya, en kısa bir yaşam çizgisi; Peyami Safa ya da Yakup Kadri ile gereksinirlerdi.)

Şişmanlamaktan çok korkan Madam Elekciyan’ın kimonosu mavi.

Mavi sabahlığı öteki madamın leylakî sabahlığını aratmıyor, bir başka savrulukla çeşit çeşit dekolteler sunuyor. Meselâ madamın tombul kollarını, “Buhtunnasar’ın asma bahçelerini andıran zengin” göğüslerini, sahne hayatının becerilerini hâlâ koruyan bacaklarını. Madam kantolar söyleyerek iniyor merdivenlerden. Kendisine zaten “Kanarya” lakabı verilmiş...

Eğlendirici bilgilendirmeleriniz sona erince mavi kimonolu Madam Elekciyan sayfalar boyunca kayboluyor *Sahnenin Dışındakiler*’den. Bundan sonraki asli vazifesi Cemal’e gelen misafirleri haber vermek, hep o tombul kollarını, “muhteşem göğsünü” açıkta bırakan dar siyah elbisesiyle. Korsesini sımsıkı bağlamış, yüzü mosmor. Az sonra elinde kahve tepsisi, Cemal’in odasına girecek, misafire altın zarflı fincanlarda ikram, işveli gülümsüyor.

Üç beş okur eğlensin diye devam ediyordunuz.
Madam Domna bile daha kişilikliydi.

Otuzumda değilken sizin için uzun bir yazı yazmışım, dergi köşesinde yitik. Bir eleştirmenimizin saptamasına -“şu çok doğru saptama...”- dayanarak, kişilerinizi “hiçbir zaman yalınkatlığa düşmeden” işlediğinizi filan. Sizde öne çıkan, daima, ‘derinlik’ ve ‘karmaşıklık’mış.

Sahnenin Dışındakiler o yazının odaklarından. Bununla birlikte ne Madam Elekciyan’ın ne ona biçtiğiniz yalınkatlığın ayırtındaymışım. Romanınızın gerçekten unutulmaz inceliklerine kapılmışım.

Yanlış anlamayın: Madam Domna’larınız, Madam Elekciyan’lar kırk yıl sonra, onlara tutumunuz, onları betimlemeniz, göze çarpmamış incelikleriniz denli acı veriyor. Tuhaf acı: ‘Yaranmak’ isteğinizi, yanaşmalığınızı oldum bittim kılavuz edinmişim. Bu -izin verirsiniz- ruh kardeşliğinde başka ne kılavuzluk edebilirdi ki?!

Biz

Zaman sinekleri,

Tozlu camlarında günlerin sessiz kanat çırpınlar

Vazgeçemedikleriniz, unutamadıklarınız vardı, size esenlik getiren, sık sık yinelediğiniz. Okuru, okurlarınızı gülümsetmeyi, gülümsetmeleri, eğlendirmeleri bırakıp, bazan bütün bütün onlara dönüyordunuz.

Kaba ironinizden kurtulup, kurtulup heccâvlığınızdan, yazan sanki siz değilsiniz, arınmış; örnekse, “Üsküdar’da, Doğancılar’ın biraz altındaki Aziz Mahmud Hüdâî külliyesi”, gerçi “Tanzimat mimarîsinin zevksizliği”, olsun, beyit sizi her defasında alıp götürüyor...

Bir öyküde -“Mecnunu Çok Dağlar” olabilir- yazmıştım külliyei; sizin itirazlarınızı bilmiyordum, *Beş Şehir*’i pek de hissetmeyerek, hissedemeyerek okumuştum. Önünden her geçişimde gönül sırlarına erinç, aydınlık. *Beş Şehir*’i kaçınıcı okuyuşumda karşıma çıkacağından habersiz.

Aziz Mahmud Hüdâî Efendi’yi Sultan Ahmed Camii’nin -törende hutbe okumuş- temelleri arasında düşlüyordunuz. (Sabri on yedinci yüzyılda geçen bir romana çalışıyordu, Mümtaz’ınki kaçınıcı yüzyıl?, Selim’in bütün gayesi *İflâs*’ı bitirmek. Üçü de bitmiyor.)

“Mecnunu Çok Dağlar” -bir zamanlar çok sevdiğim bir öykümdü- mı? Unutmuş olmam giderek daha az üzüyor. “Mecnunu Çok Dağlar”ı, ötekileri, giderek daha az ‘ben yazmış’ gibiyim.

Zaman zaman karşınıza çıkıyordu, “o çok” sevdiğiniz beytini sizin için tekrarlıyor, hikmetlerin asla teselli edemeyeceği bir hüznü bırakarak geriye, asla şifa veremeyerek, asla şifa vaat etmeyerek.

Dinliyorsunuz.

Şifasızlık: Günler gelip geçmişler.

Günler gelip geçmişken, Selim’in de karşısına çıkıyor Aziz Mahmud Hüdâî Efendi -Necatigil’in sözlüğünde sadece “Hüdayî”, tasavvuf şiirleri yazmış, aruz, hece, şiirleri sonraki yüzyıllarda da unutulmamış-; mektupları da olmalı -tam anlaşılamıyor-. Selim bu mektupları -“büyük mektuplar”- nerede okuduğunu bulmak istiyor.

Tezakîr-i Hüdâî, ansiklopedide, padişahlara, devlet adamlarına yazılmış bilgilendirme mektuplarıymış.

Selim -siz?, besbelli siz- Ayasofya Kütüphanesi’nde, mektuplarla baş başa, arada bir, hayalinde, kubbedeki melekleri seyrediyor. Ya da Emirî Efendi’nin akıp giden kahkahalarıyla Millet Kütüphanesi’nde, ya da Yahya Efendi Dergâhı’nda, İstanbul’un lodoslu ikindisi, ya da Üniversite Kütüphanesi’nde. Hiçbiri değil. Selim nihayet buluyor: Beyazıt Kütüphanesi. Çok genç bir Selim bu, daha yolun başında ve aşk acısı çekmemiş.

(Göze alıp, durmuş oturmuş anlatışınızı bırakarak, yeni bir teknik deniyordunuz *Aydaki Kadın*'da, bilinç akışı gibi bir şey: Hem üst anlatıcı konuşuyor, hem Selim... Geçiş kararsızlıkları. Bitirebilseydiniz, belki bütün bilinç akışıyla... Selim *İflâs*'ı bitiremedi, siz *Aydaki Kadın*'ı.)

“Ne Türkçe!” diyor Selim, herhalde üst anlatıcı değil. (*Beş Şehir*'de siz diyordunuz.)

Sonra siz, Selim, okurlar, hepimiz gönül veriyoruz, gönülden vuruluyoruz:

Günler gelip geçmedeler

Kuşlar gibi uçmadalar

Sizin için çok yazdım. Sizi kuşattığına, yıktığına -cümleleriniz yarım kalmış, güncenizde, son cümleleriniz inandığınız “sükût conspiracy”u bitti. O suikast çoktan bitti. Birçok yazılar yazıldı, kitaplar, eseriniz sevildi, önemseniyor.

Ölümünüzden, epey eskilerdeki ölümünüzden sonra âdeta gündeş bir yazarsınız. Şiirlerinizi unutmadım: Yalnızca “Bursa’da Zaman” değil, “Ne İçindeyim Zamanın” değil; ötekiler de biliniyor. Ama ben eseriniz üzerine ilk yazanlardan biriyim.

Sizden niye söz açtığıma, eserinize hayranlığıma şaşanlar vardı; başlangıçta: “Biz ona Kırtıpıl --

Okumakta o kadar zorlandığım “Yaz Yağmuru”ydu ilk gözağrım. “Yaz Yağmuru” için de birkaç kez yazdım.

Otuzuma varmamışken, ellilerimde yadsıdığım bir yazı, ‘marksist açı’dan irdelemeye yeltenmişim. Kırk yıl sonra nasıl yadırgıyor insan! “Yaz Yağmuru”, “çağdaşlık sorunlarına nasıl yazınsallığın çerçevesi içinde kalarak” eğildiğinizin kanıtıymış.

‘Çağdaşlaşma’ demek istiyordum belki, Batılılaşma falan. Ya da, Doğu’yla Batı arasındaki sıkışmışlığımız.

Ya da, -meçhul- 'devrim'e yol alırkenki sorunlarımız... Şimdi, kırk yıl sonra, adamakıllı acıklı gülünç geliyor.

Yazıda önce *Huzur*: *Huzur*'un üslûbu Proust'u çağrıştırıyormuş. Yirmilerimin sonunda, okuya okuya, Proust'tan bir tek *Un Amour de Swann*'ı okumuştum, Livre de Poche basımı, kapağında suluboya çiçekler; başı sonu olmayan ara parça. Sözcüklerinin yarısını Türkçe'de bilmediğim, çetrefil sözdizimine takılıp kaldığım.

Siz *Huzur*'un sonuna doğru Proust'tan cayıyor, Dostoyevski bunalımına kapılıyormuşsunuz: Mümtaz canına kıymış Suat'ın hayalini görüyor!

(Bir ara da Suat'ın Mümtaz'ın 'öteki' yüzü olduğunu tutturmuştum.)

Gelelim "Yaz Yağmuru"na: "Yaz Yağmuru" birey olmak isteyen genç bir kadının, yüzyıllık aile geçmişiyle amansız savaşımını anlatıyormuş. (Birey olmak, bireysellik: Bugün hâlâ...) "Yaz Yağmuru", ancak yaşadığımız toplumsal koşullarda rastlanabilecek "bir kişilik kayması"nı saptıyormuş. Bol cafcac. O günlerde muhakkak ki inanarak yazmışım.

Gerçi, 'inanmak'ın da üstünde durulmalı. Siz, Yakup Kadri'yle Attilâ İlhan arasındaki köprüymüşsünüz. Attilâ İlhan'a kadar, toplumsal ve bireysel diyalektiği iç içe verme bilinci romanımızda yokmuş! (Attilâ İlhan Bilgi Yayınevi'nin başındaydı; Bilgi yayınlıyordu kitaplarımı...)

Kendi olmak, hangimiz? (Yaltaklanan bendim, “Git şöyle yaz!” dememiş Attilâ Ağabey’e, kitaplarımı bassın diye Bilgi’ye.)

Kırk yıl sonra -kurtuldum mu?- bahar peyzajlarınızı anmak. Belki kurtarır. Cafcafları bir yana bırakmak.

İstanbul’u bir bahar görünümüyle açıyordunuz. İstanbul’da bahar her şeyden önce art arda gelen, aralıksız değişen renklermiş, meselâ bahar çiçeklerinden beyaz, beyazdan pembeye, pembeden kırmızıya, vişne-çürüğüne. Sanki gülümseyerek yazıyordunuz.

Gülümseyerek, mutluluk duyarak. Boğaziçi, daima mavi bir enginlik, ışık oyunu, gündoğumunda ve günbatımında bütün sular “altın ve erguvan bir mozaik”.

İkinci Sabri’yle genç kadın öğle yemeğini, “Yeniköy’de eski bir yalının alt katında açılmış bir lokantada” yiyorlar. Adını ısrarla vermediğiniz kadın, bahçenin haraplığını seviyor, salona dönüştürülmüş taşlığın loşluğunu. Her dalga, denizin her çırpınışı, içeriye deniz renkleri yansıtıyor. Baharın sonunda, yazın başlangıcında bir günü anlatır gibisiniz...

Kırk yıl sonra hayatımdaki öylesi deniz kıyısı lokantalarını tek tek hatırlamak için didiniyorum. Her birine ruh üfleme, yeniden yeniden. Her birinin kılıç artığı anılarını diriltmek...

Sizde ilkbahar leylâk rengiyle belirliyor: Vapur dumanları bile leylâk eflâtunundan bir şeyler edinmenin yordamını arıyor.

Sonra bir sabah, -ne kadar çok severim o tasvirinizi, birçok zaman iç konuşmalarımda söyledim, sizden apartarak kendime- “Pompei fresklerinin o meşhur Flora’sı gibi” baharın çiçek açtığını görüyorsunuz.

Birçok ilkyaz başlangıcı sabahları erken kalktım, karşı bahçedeki ihtiyar erik ağacının geceleyin çiçek açıp açmadığını görmek için, esriyip gitmek için.

Meyva ağaçlarının çiçeklerini erguvan ve salkım izlermiş. Her ilkbahar izliyordunuz. Salkımlardan, bir avlu, bir taşlık mor ışıklar içinde kalırmış. Eski konak bahçelerinde kimileyin mavi hatmiler, acemlâlêleri göz okşuyor.

İlkyaz -“İlkyaz”, ölmeseydiniz, yetişseydiniz, eminim Gülten Akın’ın şiirini çok severdiniz- “Değneğe sarılmış bir dizi kirazla” sona eriyormuş İstanbul’da.

Ya kiraz küpeler?!

Yaz artık kendi saltanatını kurmak üzere: Bu kez yaz peyzajları: Surlarda rengârenk uçurtmaların uçuşu git git ağırlaşıyor. Akşamlar git git gecikiyor; “yoğurtçu sesleri bile geciken akşamların ötesinde” handiyse çalar saat.

Bende yoğurtçu sesleri, hayali ve hatırlayışı daima harekete geçiren, garip, içli çağrışımlarla yüklü, zaman dilimlerine işaret eden, gurbet duygusu uyandıran seslerdir. Artık sokak sokak dolaşan yoğurtçu yok.

Çıngırağı, “Kaymak yoğurt!”u işitildi mi, “Yoğurtçu geçiyor!” denirdi. Kâse önceden hazırlanmış. Ya kapı önüne çıkılır, ya pencereden sepet sarkıtılarak alınır...

Sonbaharlarınızı, kışlarınızı, bütün mevsimlerinizi yazmam için yardım etmiyorsunuz. Görünümlerinizi, peyzajlarınızı uzaklaştırdınız, durdurdunuz. Daha demine kadar suda halkalar gibi yayılıyordu; durdurdunuz.

“Zalim olduğum anlar vardır, fakat yolu başkaları açar” diyorsunuz. Yolu açacak bir şey yaptığımı sanmıyorum.

Yalnızlığımı ısıtan bütün o güzel şeylerden konuşmaya çalışıyorum, benden de belki bir iki satır.

Durdurmanız, engellemeniz yersiz: Hiçbir zaman gerçekleşemeyecek çabalardan iz kalmaz geriye. Boşuna tasalandınız.

Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği tarafından hazırlanmış *Yeni Türkiye*'ye (1959) "Türk Edebiyatında Cereyanlar"ı yazarken -size önermişlerdi- kim bilir hangi iç sarsıntılılarıyla boğuşunuz. Bu yazının 'yeni' Türkiye'yi tanısınlar diye çevrileceğini, Amerika'da, Batı'da okunacağını söylemişlerdi, öteki yazıların da. (*Yeni Türkiye* nice zamanlar, 'ne alırsan bir lira' köşelerinde, kaldırımlarda yerli okur bekledi; görmüşlüğüm var.)

Besbelli ince eleyip sık dokumuşsunuz: Falan filan unutulmasın, 1959'da tek kitabı yokken dostunuz doktorunuz Fikret Ürgüp bile yeni hikâyeciler arasında yer alıyor. Ama kaç eserli Oktay Akbal'ın adı geçmiyor. Kenan Hulûsi'nin de. Hiç hoşlanmadığınız, Demokrat Partili Samet Ağaoğlu elbette kapı dışarı.

Löbon yemeklerinde buluştuğunuz, yeni romanınızdan parçalar okuduğunuz -fısır fısır- Peride Celal -yeni romanınız için görüşlerine değer veriyordunuz herhalde- 1959'da çoktan yol ayrımındaydı, *Dar Yol*'la başlamış, değerli, incelikli romanlar yazıyordu; piyasa işi mâzîsinden dolayı onu da anmıyordunuz: Sonra etrafınız ne der!..

Gencecik ölmüş Ziya Osman Saba kırpık bir cüm-
lenizde, hepi topu. Oysa bugüne kaldı Ziya Osman
Saba... Pek özendiğiniz uzun tümceyi eşsiz öykülerinde
başarıyla, büyük başarıyla... Öykülerini yok saymışsınız.

Ziya Osman Saba kırpık ama, size, kendinize koca-
man bir paragraf ayrılmış! Üçüncü tekil kişi anlatışla!

Önce çok şaşırmış, kim yazmış diye dipyazılar falan
aranmış, bulamamış, unutuldu mu?, atlandı mı?, dizgide
mi düştü?, sonra aklım almayarak kalakalmıştım. Siz,
kendiniz, üçüncü tekil kişi!

Ahmet Hamdi Tanpınar şiirini rüya nizamının kay-
naştığı bir estetik içinde arıyormuş. Bu estetiği kav-
ramak, duyumsamak için, şairin “Abdullah Efendi’nin
Rüyaları” hikâyesini okumakta yarar varmış. Bu şair
diğer hikâye ve romanlarında medeniyet buhranımızı
ve onun doğurduğu zihniyet ikiliğini tema olarak almış.
Beş Şehir adlı denemesi, bugünü mâziyle birleştirme
çareleri ararmış.

Yetmemiş; şiirinizi noktalamışken, tekrar: “Hece
vezninde aruzun sesini bulmaya çalışanlardandır.”

Benlik yarılması mıydı?

1938’de böylesi bir girişimi -yazarın kendi eserini bir başkası gibi kendi yorumlamasını- alaya almışsınız. (Demin karşıma paldır küldür çıktı, fizikötesi bir karşılaşma sayılabilir.)

Edebî Yeniliğimiz yazarıyla, inanılır şey değil, Beyoğlu’ndaki “tanınmış” Abdullah Efendi Lokantası’nda “evvelki gece” kavga ediyorsunuz, *Edebî Yeniliğimiz*’de -okullarda okutuluyor, lise son sınıflarda- adınız bir kez olsun geçmediği için.

İnanılır şey değil ama, önce ağız dalaşı, sonra itiş kakış; *Edebî Yeniliğimiz* yazarı -burası lokanta, üzüm, domates, bir şeye basıp ayağım kaydı diyor- yerlere düşmüş. Söylenenlere bakılırsa, göğsünden itmişsiniz.

Abdullah Efendi’nin garsonu, kitaba girdin girmedin diye kapıştılar, ama kitaba kim girdi kim girmedi anlayamadık diyor.

Haberler 7, 8 İkinciteşrin günleri -Atatürk’ün Dolmabahçe’de ağır hasta yattığı günler- Cumhuriyet ve Kurun’da çıkmış.

Edebi Yeniliğimiz yazarı, masamıza geldi, eserimde adı geçmediği için saldırdı, neşredilmiş kitabı yok ki adı geçsin! diyor; pehlivanmış, öyle itiş kakışla yere düşmezmiş, üzüm ya da domatese basınca...

Siz ismim geçti geçmedi dalaşını asla kabul etmemişsiniz. Zaten kendi köşesinde yazan, şöhretten möhretten hoşlanmayan yaradılışınız... Tuhaf, bir yandan da, “Her sanatkâr gibi tarihe intikal etmek isterim” diyorsunuz. (Geçtiniz ne oldu?)

Ayağı yanık kedi gibi dolaşan muhabirler haberlerine eklememişler, ilıştirmemişler; herhalde ikiniz de içki-liydiniz, yeni içmeye başlamıştınız en azından, Beyoğlu’nun tanınmış bir lokantası, akşam yemeği. *Edebi Yeniliğimiz* yazarı, hiç gereği yokken masamıza geldi, yemeğimizi bitirip sinemaya gidecektik diyor. Siz, heykeltraş Zühtü Bey ve “refikası”yla birlikte gelmişsiniz...

Yedi sekiz yıldır tanışıyor muşsunuz. Geçen Pazar günü Danişmend’lerin koru içindeki evlerinde birlikteymişsiniz, ev sahiplerinin -hanımefendinin aileden varlıklı olduğu söylenir- “lütufkâr kır sofrası”nda; birinciteşrin sonu havalar iyi gidiyordu besbelli, yazdan kalma bir gün.

Hatta, *Edebi Yeniliğimiz* yazarı, “Avrupa’ya ve bize ait büyük bir eser” hazırlıyormuş; size, mecmualarda kalmış tercümelerinizi toplamanızı rica etmiş, hazırladığı “büyük” eserde anacak.

Memnun, hatta müteşekkir, boyuna gülümsüyor muşsunuz, korudaki yemekte.

Önceki gece -5 İkinciteşrin, 6 İkinciteşrin?- tutumunuz apayrı: Bağırıp çağırıp, az önce merhabalaşmaya geldiğiniz masayı, bağıra çağıra terk ediyorsunuz. Burada bitmiyor. İkinci bağırıda, pehlivan eskisini -*Edebi Yeniliğimiz* yazarı- tartaklıyorsunuz; oysa “uzun müddet sanatoryumda kalan bir hasta”ymışsınız, yorgun, solgun, çelimsiz. *Edebi Yeniliğimiz* yazarı geçenlerde yine Abdullah Efendi’de karşılaştığınızı açıklıyor muhabir arkadaş: Birdenbire sırt üstü yere devrilmiş, herkesi korkutmuşsunuz, içkiliydi dememiş.

Pek ‘alaturka’ olmasa, Dostoyevski’nin karnavalesklerini çağrıştıracak.

İçkili lokanta rezaletini ifşaatını noktalamak istercesine, öyle sanıyorum ki olup bitenden epey pişmandınız; isteseydim -“çok merakım olsaydı”- oturup bir edebiyat tarihi yazardım diye yanıtlıyorsunuz gazeteciyi, bıkkın. Zaten “böyle bir edebiyat tarihi” yazmaya enikonu yetkiniz varmış, yıllardır edebiyat okutuyorsunuz. (Yine de, gazetede sizden “genç şair” diye söz açmışlar, genç şair, estetik profesörü. Kırkınıza geliyordunuz.)

Oturup, üşenmez, yazar; kendinizi de koyarmışsınız. Horgörüşle eklemişsiniz: “Bizim memlekette böyle şeyler olduğu için kimse de hayret etmezdi.”

Rüya yazan adamı yazmak istiyordum. Öteki siz, gerçeklikteki, aklımın ucundan geçmiyordu. (Yaşamöy-künüzü neredeyse bilmiyordum.)

Rüya yazan adam “Yaz Yağmuru”nu okuduktan sonra belirmişti; Mühürdar’daki evde belki kitabı görür görmez. Çünkü o anları da git git rüyaya dönüştürmüştüm.

Başka yazarların, başka romancıların eserleriyle tanışmamı, ilk kez yüz yüze gelişimi hiç hatırlamazken, siz, elimde *Yaz Yağmuru*, pencereden karşı sahile bakışım... Sık sık görüyordum.

Çok sevdim ama, *Akşam Güneşi*’ni hiçbir zaman öyle görmedim. *Fahim Bey ve Biz*’i, -siz hesaplı kitaplı, mesafeli durmuşsunuz- *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*’nu öyle görmedim.

Belki *Deniz Feneri*, Naciye Akseki çevirisi, yine eniştemin kitaplığında, yine yıllarca süren bir okuma, bölük pörçük, hep başa dönerek. Nihayet uçsuz bucaksız gönül veriş...

Benim için “Yaz Yağmuru” bir başkası olmak demekti, rüyada başkası olmak. Boğaziçi’ni, Anadolu yakasını

dolaşıyor, Beylerbeyi, Kandilli, Kanlıca, denize inen dar sokaklardan geçiyor, duvarlarla çevrili yalılar, suda yelkovan kuşları, rüya hikâyesinin hikâyesini kurmaya çalışıyordum, gençliğimden beri, taa gençliğimden. Genç kadın hangi bahçeye girdi, hangi palmiye cadalozunun altında durdu? Bu semtte, bu bahçede ne arıyordu? Dalgındı.

Başkasının hayatını yaşamak. Yağmurda gelen kadın, büyük yangına kadar, teyzesinin gencecikken sona eren, yarım kalmış hayatını yaşamıştı. Sabri, ikinci Sabri, olup biteni, her şeyi şimdi rüyasında görüyordu. Siz o rüyayı yazıyordunuz.

Sabri'yi iki kez yazdınız. İlki daha önce, yaz yağmursuz, gelgeç yaz sağanaklı. Beğenmemiş, azımsamış, yetinmemiş olmalısınız ki, bir kez daha, bu kez şakır şakır yaz yağmurlu.

Şakır şakır yağmurun hikâyeye çok şey katacağını hissettiniz. Debussy'nin müziği bu yüzden eklendi. (Debussy: Gâzi Terbiye'de iyi ki "birkaç yüz" plakla baş başa kalmışsınız, o devirde başka nereden dinleyecektiniz.)

Ya da, yalnızlığınıza yeni oyalantıydı, hep rüya yazmak. Rüya yazarak başkası oluyordunuz.

Başkasının hayatını yaşamak istediniz.

İkimiz de başkasının, olmayan kişinin, olamadığımız, rüyamızdaki kişinin hayatını yaşamak istedik.

Boyuna gözbağları, yanılısamalar ardındaydınız.

Birinci Sabri sonbahar yaklaşıyor diye düşünür. “Fakat hep daha başka bir şey söylemek istiyordu.” Sonbaharın yaklaştığını düşünüyor ve bambaşka, sonbaharla ilintisiz bir şey söylemek istiyor. Düşündüğüyle söylemek istediği birbirini tutmuyor; Sabri, birinci Sabri, başka bir şey, ne? Güzelduyu adına mı (baştan beri düşkündünüz güzelduyuya), şu an, Emirgân’da. Ne?

İç sesiniz artık yanıtlamıyor. Sonbahar yaklaşırken sükun eden ne? Kalbin gizi: Aynı anda iki kişiyi sevmek?, içe atış, çekingenlik. “Emirgân’da Akşam Saati”-nin son satırlarına bakılırsa, aynı anda... İçe kapanış.

Akşam oluyor diyecekmiş.

Deminki kalabalık çekilmiş, akşam.

Yazıların da yarım kalan hayatları olabiliyor, tıpkı şimdi benim yaşadığım, yazdığım gibi. Zihnimde ikinci Sabri: Yaz yağmuru yağıyor ve ikinci Sabri --

Ne birincisi, ne ikincisi için, söylemek istediklerimin, içimden geçirdiklerimin yarısını bile söyleyemiyorum. Dedim ya, yarım kalan, boşlukta, girdapta.

İkinci kez yazıyordunuz Sabri’yi, kendinizde başkasının hayatını pekiştirmek için, kendinizden kurtulmak uğruna. Yaz yağmuru yağıyordu ve ikinci Sabri --

Mâziyi, yaşadıklarınızı -Kültür Haftası’nda “Peyami”nin sığınağına hizmet ettiğiniz açıkoturumlar, Abdullah Efendi Lokantası’ndaki kepezelik, kumar borçlarınız, dilenci mektuplarınız...- silmenin tek çaresi, bir başkası olmak.

Rüzgâr alıp götürmüyor, savurmuyor, bu sonbahar ıpıssız, boyuna izi kalıyor yaşadıklarınızın. İkinci Sabri'yi yazarak yeniden özgür olabilirsiniz, 'siz olmak' boğuncu en azından durdurulmuş.

Ama sesiniz yine kısık, sözcükleriniz yine tutuk. Kumsala vurmuş, güneşin kavurduğu kumlara karışmış, kurumuş, ilk dokunuşta ufalanacak şeytanminaresinden deniz, dalga, uğultu ne kadar yankırsa.

Vapur var mıydı, iskeleden ayrılıyor muydu, birinci Sabri sonbahar yaklaşıyor diye düşünüyor, akşam oluyor diyecek. Rüzgâr esiyor; Sabri'nin az ötesindeki "büyük" çınar -haklısınız, "ulu çınar" beylik kaçardı- hışıldıyor. Emirgân'da, eski kahvede.

(Hâlâ duran kahve olmalı, sizden epey sonra Attilâ İlhan'ın şiirini yazdığı: "*üşümek sonbaharında eski çınarların*", bir zamanlar birkaç arkadaş sık gittiğimiz.)

Rüzgârla savruluyor; iniyor, rüzgâr savuruyor, ağır ağır yere düşüyor: Yere düşüyordu geniş, sarı, buruşuk, kırışik yaprak. Ölümle alay ettiğini düşünüyordu Sabri, yaprağın. Yaprakdökümü yakındı.

Vapur iskelesinde değilim. Ölümle alay edip edemeyeceğim bir bilinmezlik. Ölümle alay edilebilir mi, onu da bilmiyorum.

Güneş altında kalmış deniz kabuğu artık yurdunu özlemliyor. Bu muhakkak. Ama ölüme hazır mı?

Çınar yaprağı iniyor iniyor, toprağa. Sabri gözlerini ayıramıyor.

Birinci Sabri'den sonra Mümtaz'ı yazdınız.

Mümtaz, yaz sonu mu, ilkyaz mı, radyodan Hitler'in hücum emrini işitiyordu, elinde kırık ilâç şişeleri, yüzü gözü kan içinde, Suat'ı bir türlü hayat dışı bırakamamış. "Harp başlamış!.." Suat, daha demin, "o gece Emir-gân'daki gülüşlerinden biriyle" gülmüş. Yaz ortası mı, ilkyaz sonu mu, bütün evlerde radyolar açık.

Birkaç dakika önceye kadar dünya barıştayken.

Mümtaz'ın siz -ikinci Sabri'nin de, Hayri İrdal'ın da-, İhsan'ın Yahya Kemal olduğuna kesenkes inanan bir eleştirmen, yorumcu -başka yorumcular da, adlarını tek tek saymıyorum-; Abdülhak Şinasi'yle Peyami Safa'ya yaklaşıp uzaklaştığınızı ileri sürmüş.

Edebî çizginizi onlara bağlayabilecekken, bir yandan da geniş perspektifinizle, birçok meseleyi -Doğu/Batı, eski/yeni- ele alışınızla onlardan ayrılıyormuşsunuz.

İlki, Abdülhak Şinasi yalnızca mâziperest, ikincisi yalnızca ruhçu, spiritüalistmiş. Bir ara Nahid Sırrı'yı da eklemiş.

(Size olduğu gibi, nice zamanlar sonra eserlerine ruh üfleneceğinden habersiz; Nahid Sırrı'yı anmamışsınız, iki cümle olsa da, tek cümle, yazardan saymamışsınız. O, Nahid Sırrı, *Beş Şehir*'inizi göklere çıkarmış; okumuştunuz tabii.)

Mümtaz'ın siz olduğunuza dair kanıtları: Kargacık burgacık, çarpık çurpuk elyazınız. Elyazısı Mümtaz'ın da öyle. Eleştirmen, yorumcu, "henüz yayınlanmamış eski bir anı defterini"zi görmüş. Nerede, ne zaman; açıklamıyor.

Ayrıca, bir dönem Emirgân'da oturmuşsunuz. Mümtaz'ın evi Emirgân'ın arka taraflarında; "Ahmet Hamdi de bir zamanlar orada oturmuştu." Hem siz hem Mümtaz "pitoresk köşelere"e düşkünsünüz...

(İffet Hanım "Asla Emirgân'da falan oturmadı...")

Bilirkişiler sıraya giriyorlar; meselâ, *Huzur*'un "otobi-yografik" olduğu, romanda bol bol kendi yaşantılarınızı, -aslında karşılıksız kalmış- kendi aşkınızı, kendi sorun-larınızı anlattığınız biliniyormuş. Mümtaz ille sizsiniz...

Ekleyip eklememek arasında -ucuz kaçacak- durak-sıyorum: Madam Bovary de Flaubert.

Canına kıymış Suat'ın varlığı, konumu Mümtaz için; taslak halinde kalmış mektup, boşuna uğraşmıyordunuz: "Küçük bir eser, okuyucu, orada Mümtaz'ın meselele-rini daha başka bir planda görecektir." *Huzur*'un "öbür kısmı" olacakmış mektup.

Bence Suat, Mümtaz'ın öteki beni, karşı beni; hatta duygusal çıldırışı. İçe attıkça git git taşkınlaşan. Müm-taz'ın yapamadıkları Suat.

Kim bilir kaç yıl sürmüş bir acının, dışa vurulmamış çıldırının mektubu, taslak halindeyken bile, Mümtaz'ın Mümtaz'a yazdığı. Sizin yazdığınız.

Boşuna uğraşıyordunuz.

Her anlamda boşuna uğraşıyordunuz; çünkü doğ-rudan göndermeleriniz bile işe yaramamış. Suat'ınki "çeviri intihar"mış; bu çeviri intiharı söyleyeni doğru-

layan, evet evet diyor, Suat'ın intiharı doğrudan doğruya *Ses Sese Karşı*'danmış, oradaki intihar, Spandrel canına kıyarken Beethoven'in --

Suat da Beethoven'in --

Ses Sese Karşı'nın son sahnesine *Huzur*'da zaten değiniyorsunuz. Hayır, "bu benzeyişin bir rastlantı olmadığı" besbelliymiş. Mümtaz'ın Huxley'i çok sevmesi işe yaramıyor: Mümtaz sizsiniz ve Suat'ın intihar müziğini göz göre göre Huxley'den çalışyorsunuz.

Bu korkunç sıgılıktan ürktüğünüz için mi 'roman mektupları'? Önce sizin Behçet Bey'e -*Mahur Beste*-yazdığınız, sonra Suat'ınki, sonra Hayri İrdal hakkında Ayarcı'nın Doktor Ramiz'e.

Romanlarınızdan sonra, roman bittikten sonra mektuplar yazmayı hangi umutsuzlukla --

Yakın dostlarınız kimseyi kırmadığınızı söylüyorlardı: “Hamdi’nin kimseyi kırdığını bilmiyorum.”

Edebî Yeniliğimiz yazarının ölümünden sonra, sizi bize sevginiz ve iyicilliğinizle tanıtacak, unutulmamasını dilediğiniz bir portre yayınladınız. Unutuldu. (Araştırmalarım sırasında değil, bu sabah -düpedüz- ansızın karşıma çıktı. Daha önce okumamış, atlayıp geçmişim.)

Elli üç yaşındaydınız. Bu portre, *Edebî Yeniliğimiz* yazarının olmaktan çok, sizin kendi resminizdi. Dikkatlerinizin, belleğinizde birikmiş olanların, eşyaların, balkondaki çiçeklerin, sizde iz bırakmış yaşantıların, dile getirmeyi özellikle istediğiniz izlenimlerin.

Portrede görünmüyordunuz, bu sabah okuduğuma göre, görünmüyorsunuz demeliyim, bununla birlikte sanrı kişisiniz.

Bir türlü *Edebî Yeniliğimiz* -adınızın geçmediği- diyemiyor, o eserin ilk adını -*Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi*- tercih ediyorsunuz: “*Teceddüt Edebiyatı*, o devir

için bugün zannedildiğinden çok mühimdir.” yleyken, lme rağmen, bir yas yazısı yazmanıza rağmen, bu eserin snp bitmişliğine işaret edemeden duramıyordunuz.

Kesenkes değıl ama, yanılmıyorum.

1943’te, seçimden sonra, ikiniz de Ankara’ya mebus olarak giderken, trende. Ankara treni Haydarpaşa’dan ayrılıyor, sizi geçirenleri gözden kaybedince elinizi uzatmışsınız; o, sizin boynunuza sarılmış. Kin tutmazmış. (Siz? Tutmuş muydunuz?)

“Meb’us ambarı” adını verdiğiniz Evkaf Apartımanları’ndaki bitişik odalarınız. Sabahları, ğleye kadar, sık sık odadan odaya gidip geliş. Dıştan bakıldığında, itiş kakışlı, dvşl svşl geçmişin bütün bütün silindiğı bir dostluk. Muhakkak ki silinmişti.

Bekrmış; bekâr hayatını seviyormuş. (Siz?) zgrlğne fevkalâde düşkün. “Hakikî kadın dostluğunu ve cidd bağılanışı” tatmamış. (Siz tattınız mı? Biliyorum, dostlarınız arasında birçok hanım vardı; fakat “cidd bağılanış”?)

Bu, hayatının en büyük eksiğiymiş. Zaten son dönemlerinde ikide birde bunu konuşurmuş. Portrenizde, hemen sonraki cümlede -paragrafa bile gerek duymamışsınız- zeybek oynamaya başlıyor, radyoda Anadolu havalarını kaçırmayarak.

Mektuplarınızdan hangisinde?, kime yazdığınız?, Hind ve Japon “orospu”larının meslek yetenekleri, gözlemlemişçesine, yaşamışsınızca. Nice’de “harikulâde güzel” kadınlar, Nice plajlarında “çok güzel kadın göbekleri”, Hasan Âli’ye -“Kardeşim Âli”- karalamışsınız. Öyle görünmek uğruna mı?; elli sekiz elli dokuz yaşındasınız. Birkaç satır sonra: “... daüssıla ve yalnızlık en büyük sanatkârlardır”...

Çarpıntılar, ıspazmozlar, esrikçe gelgitler miydi?; mektuplarda da, portrenizde de bellisiz kalıyor.

Sadece ikide birde ısrarla konuşmuş, cinsellikten, bir anlamda erillikten ve dişilikten, ısrarla söz açmışsınız. Güncenizden de taşıyor, bir gün ergeç okunacağını, ‘başkaları’nca okunacağını düşlediğiniz.

Büyük bilmece.

Ölümden sonra gittiğiniz evde -*Edebî Yeniliğimiz* yazarının- son kez balkondaki çiçeklere -onun yetiştirdiği-, yerlerini ezbere bildiği kitaplara, dağınık kâğıtlar, kalemler, yazı masasına baktınız. Bu kadarmış.

Ben asıl sizi *Edebî Yeniliğimiz* yazarının radyosunda ‘yakalıyorum’. Sınanmış dostluğundan sonra bu eski radyo son sıralar ihanet etmeye başlamış: “... durmadan bozuluyordu.” Her açılışında ihanetinden vazgeçtiği umuluyor, gelgelelim parazitleri bir türlü dinmiyor. Bu parazitleri herkes işitiyor. Bu parazitlerin ne demek istediğini herkes anlıyor.

Sonunu mutlu bitirmişsiniz, içe işleyen bir mutluluk:
Yeni radyo alınıyor ve eskisinin üstüne konuyor. *Edebi
Yeniliğimiz* yazarı yeni radyosunu açmadan önce, “her
defasında eskinin düğmesini bir kere” okşuyor.

Portreniz çırılçıplak pentimento!

İffet Hanım'a -aklımda kaldığı kadarıyla- "Sevdiğimiz eserlere ödenecek borçlarımız var" dermişsiniz; İffet Hanım'sa: "Öyle der ama, iki satır yazmaktan da hep imtina ederdi..."

Fahim Bey ve Biz için yazmışsınız; sonradan borç para aldığınız -ödemıştiniz herhalde- Abdülhak Şinasi'nin eseri.

Bir türlü karar veremiyorsunuz, *Fahim Bey ve Biz* roman mı? "Ona şüphesiz ki, bir roman diyemezdik." Bana sorarsanız, yepyeni ve yetkin bir roman, yazarı "hikâye" sözcüğünü kullansa da.

Hayır, kaygılanmıştınız, ille roman olması gerekiyor gibi, ya da, ille roman olması gerekmediğini pekâlâ bilerek, ama 'roman' dendi mi, başka özellikler, ölçütler arayarak.

Fahim Bey ve Biz roman değil, kesenkes kararlısınız. Ne var ki bu esere "röportaj", "anket" demek olasıdır. Hele Abdülhak Şinasi'nin "hülya"sı düşünülürse.

Röportajı, anketi nereden çıkarıyordunuz?

Üstelik, siz de yeni, 'farklı' bir romanın, roman anlayışının ardındayken. (Çok geçmeyecek, romanlarınızdan

sonra, roman kahramanınız mektup yazacak, bazan siz roman kahramanına mektup yazacaktınız. Elbette hiçbir röportaj, anket yanıtları sayılamaz.)

İstemiyor muydunuz, yeni, yetkin bir roman olmasını, için için. Benzeş yöntemin, kurgunun, yapının *Çamlıca'daki Eniştemiz*'de, *Ali Nizamî Bey'in Alafrangılığı ve Şeyhliği*'nde sürdürüleceğini sezmeyerek. Belki sezdimiz. İffet Hanım'ı haklı çıkararak, artık pek bir şey yazmadınız.

Bir Proust lakırdısı ortaya attınız, Abdülhak Şinasi'ye ve eserine yapışıp kaldı; bol bol yinelediler.

Anılarından kim söz açsa, kim anılar çağrışımlı yazsa, Proust taklitçisi sayıldı. Hatta kendiniz de kurtulamadınız...

Romancının hayranlık uyandıran, akıllara durgunluk verici sabrını, ağır ağır adımlarla, dura dura yazdığını, bir paragraf, uzun bir tümce, bir bölüm, sonra yine duraklayarak, yine bekleyerek, özümseyerek, yazdıklarını âdeta 'yaşadığını' açık seçik alımlıyordunuz.

Romancı bu kez "bir insan çehresi veya bir insan talihi etrafında" geziniyordu.

Siz de Mümtaz'da bir insan talihini --

--"Nakleden" demişsiniz- anlatıcı, ölümden, bir vefat ilânından başlayarak geriye dönüyor, ölüm duyurularındaki ipe sapa gelmez övgüleri hoş görmemiz gerektiğini söylüyor, bu övgülerin ölüye son bir esenleyiş olduğuna

inanıyor; artık geriye dönüyor, babasının anlattıklarıyla Fahim Bey'i tanımaya koyuluyor, bir akşam da Fahim Bey'le tanışıyor. Bu başlangıç sizi mutlaka etkilemişti.

Romancı, salt kendi tanıklığı, gözlemi, izlenimiyle yetinmiyor; çevresinde Fahim Bey'in, başkalarının tanıklıklarıyla, hatırladıklarıyla, anlattıklarıyla da yol alıyordu. Öyleyken, hem anlatıcının, hem başkalarının yorumladığı bir Fahim bey ortaya çıkıyor. Etkilenmişsiniz. Her ne kadar Proust'a bağlamışsanız da, bu "tarz"ın Proust'un kiyle uyuşmadığını, örtüşmediğini duyumsuyordunuz, duyumsamıştınız. Belirtmemişsiniz.

Öyle sanıyorum ki, dizgi yanlışı: "... ruhunun bütün safiyeti ve talihinin açıklığı ile" tanıyormuşuz Fahim Bey'i. Öyle sanıyorum ki, "talihinin acıklılığı ile" olacak.

Tam yetmiş dokuz yıl sonra aklıma takılıyor: Yoksa, kendisi için bu denli güzel, böyle bir 'roman' yazıldığı için, roman kişisi Fahim Bey'in gerçekten "talihinin açıklığı" mı?

Boğaziçi Mehtapları aynı yazarın "bir mâzi seyahatnâmesi" ve yazar âdeta "şiir halinde" kendi geçmiş zamanını dile getiriyor. Geçmiş zaman neredeyse şimdiki zamana evriliyor. Bizimle konuşan, hem de epeydir konuşan bir "iç insan" sözkonusu. Bu iç insan hatıralarla ilişkisini derinleştirdikçe derinleştiriyor.

Öyleyken, sönmüş sararmış solmuş sanılan hatıralar, "daimî bir oluş halinde" çıkageliyorlar,

her çağda ayrı ayrı görünüşler ediniyor, her çağda yeniden sesleniyorlar. Bu tansıksı görecelik, eserin sonunda, artık öncesiz sonrasız rüyada beliriyor ve “ebedilik” kazanıyor. (“Hatırlayış” bölümünü bütün bir ebedilik olarak okumanız; bir zamanlar ben de, gerçi bugün de...)

Beni şaşırtan, *Fahim Bey ve Biz*’den esirgenmiş ‘roman’ nitelemesinin *Boğaziçi Mehtapları*’na sessiz sedasız uygun görülmesi: “İşte *Boğaziçi Mehtapları*, bu gecelerin romanıdır.”

Unutkanlık, geçmişte esirgediğinizi unutuş falan değil. Gerçekten inanıyorsunuz. Gerçi ben de oldum bittim *Boğaziçi Mehtapları*’nın düzyazımızda yepyeni bir roman olduğuna inanırım.

Her şey bir romancıyı gözler önüne seriyor!

Öte yandan, gizli romancı, Abdülhak Şinasi, beylik romanda daima karşımıza çıkan, zorunluluk gibi beliren ‘roman kahramanları’ nı kapının önüne koymuş. Bırakın roman kahramanlarını, muharririn kendisi bile ortada yokmuş.

“Sadece eski bir rıhtımda dinlenen bir deniz şıprıtısı”, tek kahraman, tek roman kişisi o, gecede, geçmiş zamanların gecesinde. Dede Efendi’den sonra başlamış hasret ve içleniş musikisinde.

Taşkın içtenliğinizden ürkmüş olmalısınız ki, yerli yersiz, iki kez Yahya Kemal’e dönüyorsunuz, yıl 1943; tımturaklı mısralar...

Aklınızdan geçmiş miydi, roman kahramansız bir roman yazmak, bir anlık ülkünüz, romancının anlatıcının ortalarda görünmediği, tüm kurallardan kurtulduğunuz. (Yahya Kemal'in saltanatından da.)

Işık yılına karışabilseydik --

“Hatırlayış” benim için romanımızın doruk sonlarından biriydi. İlk okuyuşumda, sonraki okuyuşlarımda, birazdan yine.

Aydaki Kadın'a çalışırken, sonu için romanın, tasarladıklarınızı çiziktirmişsiniz: “Dördüncü Movement: Kayıklar. Mehtapta alaturka musikî. Burada herkes kendi solosunu söyleyecektir (...)” Yankıyor muydu “Hatırlayış”, ölü yıldızların dinmeyen yansılar, çok uzaktayken en yakın.

Gitmek, hep gitmek; giderseniz çok şeyin değişeceğine, düzeleceğine, iyileşeceğinize, şifa bulacağınıza inanıyordunuz. Gitmek istediğiniz yer “geniş insanlık”-tı, Avrupa. Baudelaire’inizin ölesiye acı çektiği -şiiirleri biliyordunuz-, Debussy’nizin gazino orkestralarında çalmak zorunda kaldığı -ikinci Sabri de, Mümtaz da onu dinliyorlar-, canına kıymış Nerval, can çekişen Poe. (Saptadığım kadarıyla, yaşamöykülerini asla gözden ırak tutmuyordunuz.)

Bu geniş insanlıkta bir sonbahar sabahı “İtalyan peyzajı”nı seyretmek istiyordunuz, kış gecesi Paris sokaklarında dolaşmak; “hakikî bir orkestradan” müzik dinleyecektiniz.

Açlıkla boğuşan -çengelde sığır etleri- Soutine...

“Bana 500 lira ile bir senelik izin...” Dilenci mektuplarınıza başladığınızda estetik hocasıydınız. İyi kötü kurulu düzeniniz, ya da, sizin için iyi kötü bir düzen kurulmuştu, güzelduyu ve mitoloji.

Yetmiyordu. Ahmakça yetinişlere tahammülünüz yoktu. Yetmediğini söylemek uğruna, içinizden geçir-dikleriniz bilinemez, insafsız davranıyor, içinizden

neler geçtiği bilinemez, sözümona şakaya vuruyordunuz, bugünümüzde, şimdinizde -üçünüz de ölüp gitmişsiniz- irkilten bir şaka: “Yâni bir Peyami Safa, bir Necip Fazıl olabilmenin ahmakça saadetine ne kadar muhtacım.”

Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği'ne bilgi verirken, üçüncü tekil kişi kendinizi anlattıktan sonra Necip Fazıl'a geçiyorsunuz. “Kaldırımlar”, “Otel Odaları” -duyumsamayacağınız şiirler değildi- hiçbir duygu bırakmamışçasına, “yavaş yavaş tam sesini bulamadığı bir mistitizme” yönelmiş. Tiyatrolarında İbsen'in, Strindberg'in bireyciliği, coşkunuğu; bu oyun yazarları ve “şimal tiyatrosu” -Muhsin Ertuğrul'un seçimiyle dememişsiniz- Türk Tiyatrosu'nda 1923'ten sonra --

Necip Fazıl'ı sevmiyordunuz besbelli. Yollarınız ayrılmıştı. Bir yerden sonra herhalde görüşmediniz bile. Bir iki karşılaşma, belki. Ayaküstü söyleşmiş olabilirsiniz. Fakat sanmıyorum; sayfayı kapatmıştınız.

Onun da sizi sevmediğini --

Bütün bütün söyleyemiyorum: Kendi köşesinde çalışan, ezgin bir adamdı demeye getiriyor. Hikâye ve romanlarınızı yadsımıyor, ama şiir alanında “kütük”-müşsünüz, tükeniş durağına tıpış tıpış gidiyorsunuz.

Ölenlerinden sonra andıkları arasındasınız yine de. Eşyası taşınmış odada kalakalan kırık sandalyede otu-

ruyor, “kare kare renkli camlardan” seyrediyor, handiyse özleminden geçenler arasındasınız.

Bir tarafça öcü ilân edilmiş, içindeki büyük kasırga görünmezden gelinmiş, sonra da kasırgası bilinmezliğe karışmış, sizi ayrılıkta -“Ben kaldım!”- söylemesi, ayrılırken söylemesi --

Az sonra Nihal Atsız’ı çekeştirecek.

1933’te “Kaldırımlar”ı, “Otel Odaları”nı, “Sayıklama”yı, “bütün bu acının” şiirlerini anmışsınız. Necip Fazıl’ın Ahmet Kutsi’yle üçünüzü “mayonez”e benzettiği dönem.

Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği için yazarken sadece “Konserto”. “Konserto” adlı “büyük şiirinde” şair kendisini var eden esinlenişlerin hepsini yansıtıyor gibidir. Büyük şiiri, az yukarıda yazdıklarınızı düşünürsek, ‘uzun şiir’ anlamına, o uzun şiirde...

Arıyorum tarıyorum “Konserto”yu, bulamıyorum. “Konserto” yok.

“Senfoni” -sonradan “Çile”- olabilir mi, ilk yazılıştta “Senfoni”.

“Senfoni”yi “Konserto” mu yapmıştınız? Üniversiteliler okumadılar mı?, kimsenin dikkatini çekmemiş, sonradan da bu “Konserto” önemsenmiyor, hangi şiiri Necip Fazıl’ın yanılıyorsam bilgisizliğime verilsin.

Olmayan bir şiirle Necip Fazıl şiirine son noktayı koyuyordunuz.

Öteki sevmediğinizi, gençlikte sever görüldüğünüzü, git git uzaklaştığınızı, sonunda neredeyse tiksindiğinizi buraya aktarabilmek için, burada sizin duyularınızla yansıtmak, yazılarınızı çizilerinizi toplamaya, bir araya getirmeye, sıraya koymaya çalışıyorum. Sıraya koyamıyorum, sık sık parçalanıyor, birbirine karışıyor. Sizin yazdıklarınızla -defterinizde- sizin için söylenenler -iddiaya göre, sizin söyledikleriniz- birbirini tutmuyor. Hem üzölmeyi yitirmiş gibisiniz hem üzölmüş gibi...

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu yazınıza o güne kadarki Türk romanlarıyla başlamışsınız.

Türk romanı var mı yok mu diye soruyordunuz.

Ötekileri bir yana bırakıyorum, -çok sevdiğiniz, ölümden sonra çok yazıklandığınız- Reşat Nuri'nin, ne bileyim, *Akşam Güneşi*, *Dudaktan Kalbe'si*, *Acımak*'ı az gerinizde, okumamış değölsiniz, fakat okumamış görünüyor, ya da siz de herkes gibi onu, Reşat Nuri'yi 'genç kız romancısı' sayıyordunuz.

Genç kız romancısı: *Çalıkuşu*'nun uyarlama, hatta çalıntı olduğı söylentileri alıp başını gitmiş; elbet-

te işitmiştiniz, dinlemiştiniz, acı acı başınızı sallamış belki de. Kenan da işe yaramıyordu, Prens dö Bosfor da, yıkılışları, ilkinin pişmanlığı, ikincisinin, Nazmi Bey'in imkânsız aşkla tek başına kalışı. Bunlar sıradandı, "Hakikî ihtirasla hiçbir alâkası olmayan", "çok defa ölen veyahut öldüren bir sürü kukla." Reşat Nuri'yi hiç anmayarak, ortalığı bir sürü genç kız romancısının sardığını söylüyorsunuz.

Feride'yle Kâmrân'ın birbirlerini unutmamalarını, mutlu sonu herhalde 'bayağı' buluyordunuz.

Haydarpaşa Garı'na taşınıp trene biniyorlar, memleketeye açılıyorlardı; alay ediyordunuz: Boşuna çaba. Her biri, "insan denen mahlûka gafil".

Romanı roman yapan büyük, unutulmaz roman kahramanları. Roman bittiği zaman bizde kalan, bizde yaşayan. Öylesi Türk romanında yok; bir Eugénie Grandet yok, Raskolnikof yok, "Julien Sorel" yok.

Ne var?, cicili bicili salonlar, otomobil gezintileri, "kıranta bekârlar", "muhtekir kızlar", onların düzmece aşkları, duyusu ve düşünüşü düzeysiz beş on okura gözyaşı döktüren. Ne var ne yoksa bir kalemde siliyordunuz.

Yirmi dokuz yaşındaydınız. (Hatırlayınca canım sık-kın, yirmi dokuz yaşımdaydım, küçük salon devrimcisi, bilgiçliklerle, toptan inkârlarla *Çağdaşlık Sorunları*'nı apar topar yazdığım.)

Nihayet “Peyami Safa Bey’in” *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*’na -*Çağdaşlık Sorunları*’nda sıvışıp geçtiğim, daha ilk okuyuşta sözdizimine vurulup kalmışken- geliyordunuz: “On beş yaşında bir adam, size etinin ve ruhunun acılarını anlatıyor.” Etkilenmişsiniz, romanımız var mı yok mu derken, hastanenin soğuk koridorlarında, çıplak odalarında, ameliyat masalarında --

Duruyorsunuz. Handiyse zınk diye duruyorsunuz. (Görmezden gelmek varken, benim yaptığım gibi.)

İtirazlarınız, durduramadığınız dokundurmalarınız “Jean Cocteau’nun dediği gibi”lerle başlıyor, taa en sonda. (-Kim ve ne olursa olsun- Peyami Safa’yla Jean Cocteau’yu yan yana anmak -bugün beni ürkütüyor, bağışlayın, sizin adınıza- nerden aklınıza gelmişti? Üstelik daha *İnsan Sesi*’ni de yazmamış.) Cocteau’nun dediği gibi “birtakım tikleri” varmış Peyami Safa Bey’in (ikide birde bu “Bey”, yakın arkadaşınız).

Meselâ edebiyat yapmak uğruna “hakikînin, canlının” yanına ille süslü, güzel cümleler sokuşturmak. (Hangileri? Örnek vermiyorsunuz. Kestirip atmışsınız. Benim hâlâ kıskandıklarım mı?)

Sırada ‘vur kaç’, bizde roman var mı yok muyla başlayan tanıtma yazısını tam bitirirken, en köstekleyici, zalimce, yüzde yüz sizin de inanmadığınız ama inandırmak istediğiniz, akıl karıştırıcı: “Sonra kitap tamam değil, insana büyük bir romanın içinden ayrılmış bir parça hissini veriyor (...)” Hayalinizdeki büyük roman seferberlik İstanbul’unda geçiyor, “aç ve huzur-

suz”, *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*’nun adsız anlatıcısını “büyük, küçük kardeşleriyle beraber görsek” diyeceğimiz geliyormuş... Derli topluluğu bütün bir güzelduyu, açık seçik bilmenize, için için çarpılmanıza rağmen, için için, keşke uzayıp sarksaydı...

Kıskanç mıydınız? Galiba.

Biz hayatı olmayanlar, kendisi olamamışlar hep kıskanırız; yirmi dokuzunda önüne geçmek olanaksızdır.

Siyasî seçimlerinden, davranışlarından, bazan apaçık iftiralarından dolayı kimsenin sevmediği, ya da pek az kişinin sevdiği, kasırgası onun da anlaşılmamış, büyük yazarlığı boyuna geri alınmış, uçsuz bucaksız yeteneği yok sayılmış Peyami Safa sizin için ne yazmış; bula-madım. O da sizden nefret etti mi, eldeki bilgilerle, ortalıktaki yazı çiziyle yanıtlanamaz. *Huzur*’u büyük olasılıkla okudu. Büyük olasılıkla görmezden geldi.

Uzaktan da olsa, hayatınızı takip ediyor muydu; “Sabahattin”leriniz -tanıştırlardı, Kültür Haftası’nın kapalı oturumlarına gelmiş-, “Adalet”leriniz, Maya’daki sergi açılışları falan. Sizlerden, oralardan uzaklaştırılmış...

(Resim sanatına emeği geçmiş bir edebiyat adamı: Maya’dan içeri girse, yokülkemde bazan kurardım, Adalet Cimcoz karşılasa, eskisi gibi sizlerle birlikte olsa, konuşsanız, sosyalizm faşizm komünizm falan değil, sergideki yepyeni resimler, ressamın arayışı... Puslanır, sislenir, perde inerdi.)

Çoktan yol ayrımındayken, yollar çoktan ayrılmışken, belleğinizdeki anılar, eski arkadaş Peyami yine ortaya çıkacak; kimlik, uğraş, konum değiştirerek romanınıza katılacak. Şahıslar kadronuzda. Sizi yakından tanımış eski öğrencinizin söylediğine göre.

Löbon'da öğle yemeklerinde durgunken birden canlanarak okuduğunuz sayfaları arasında, Peride Celal'e, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün, İspirtizma Cemiyeti'nin görünür görünmez kaybolan üyesi Taflan Deva Bey'de onu, Peyami Safa'yı --

Peride Hanım'ın ilkgençliğinde Fransızca'sına yardım etmiş; "Taflan Deva, Peyami Safa mı?" diye sorardı size. Mutlaka sorardı. O birkaç satırı okumamıştınız besbelli. Çantanızdan çıkardığınız sayfalarda ispartizma bölümü --

Belki vardı. Belki uzun uzadıya konuştunuz, Peyami Safa'nın 'geldiği yer'i; gazetede ki köşesinde her gün birilerini ihbar ediyor. Peride Hanım ilkgençliğinde tanıdığı romancıyı kendi görüngesinden anlattı: Boş inançlara değil, ruhbilimine tutkun.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde uzun bir bölümmüş; Taflan Deva -adı yeter- alaya alınıyormuş. Belki Peride Hanım da "Evet evet!.." diyordu. "Vedat da yazdı: 'Tereddüttten Hurafeye'..."

Romanda kırpık haliyle, zengin bir adam, kibar, çok okumuş. Bütün gayesi "cemiyetin muzır düşüncelerden" kurtarılması.

Kısaltılmamışını, aslını okuduysanız Peride Hanım'a, muzır düşünceler avcısına belki de karşılıklı güldünüz. "Hiç böyle bir insan değildi!" diyordu Peride Celal, Peyami Safa'nın artık çok uzak bir hatıra kaldığını ekleyerek, artık onun da çevresinde değil, yol ayrımı herkesi birbirinden koparmış.

Muzır düşünceleri cemiyetten arındıramayan ispiritizmacı Taflan Deva'yı kırptıkça kırpmışsınız. Merve-oğlu Peyami Safa'nın- o sıralarda ölmüş; "Acılı bir arkadaşım la alay edemem!" diyormuşsunuz. Eski öğrenciniz "kısa bir bölüm" bıraktığınızı belirtiyor: Hepi topu üç dört cümle, gerisi eksik. Muzır düşüncelerden sonra kayboluyor. Hiç ortaya çıkmasa, görünmese de olabilecekken, Taflan Deva'dan vazgeçmeyişiniz niyeydi?

"Acılı bir arkadaşım la alay edemem!" demiş miydiniz; sizi çok seven öğrenciniz şimdiki zamana, gelecek zamana Ahmet Hamdi Tanpınar'ı korumak isteğiyle?

Kısacık, kırpık olduğuna göre Taflan Deva, söylemiş olmalısınız.

Merve'nin ölümü defterinizde geçmiyor.

Defterinizde Peyami Safa'nın ölümü geçiyor: "Dün Peyami Safa'nın ölüm haberi." Bir gün öncesinin olup bitenlerini özetlemişsiniz, enişteniz rahatsız, "hemşire"- nize sülük yapıştırılmış, parasızlık, başta da "Peyami"nin ölümü.

"Peyami'ye acımadım." İki kez tekrarlıyorsunuz. Ölümlere olduğu gibi, pek çok şeye hiç acıymıyormuş-

sunuz. Yaşlanışın ‘duygu kütlüğü’ olmasın; aklınızdan geçmiyor. Beş altı ay sonra öleceğiniz de.

Kimdi Peyami? Sizin yıllar yılı gözlemlerinizle, “huy-suz, karışık, küçük hesapları, en kötü insanlarla beraberliğe hazır ve menfi adam”... (Karagümrüklü Deli Cemile’nin merhametini nasıl olup da yazmıştı ve nerede, neden bunca değişmişti; *Cumbadan Rumbaya* -belki okumadınız- aklınıza gelmediği gibi, küçük hesaplara sürüklenişi de Peyami’nin artık umurunuzda değildi.)

Kimdi Peyami? “Hiç kimseyi çekemeyen” adam. Başlangıçta Nâzım’la birlikte komünist, derken nasyonalist, derken muhafazakâr, derken Halk Partili, derken Demokrat. Arada onu bunu komünistlikle itham ediyor. “İhtirası gözünü bürüdü mü her şeyi unutuyordu.” Küçük çıkarları uğruna “Jurnal, şantaj, hiçbir şeyden” çekinmiyordu. “Acılı bir arkadaşım” o muydu?

Merve ölünce üzülmüşsünüz, jurnalleri yüzünden babaya başsağlığı dilememişsiniz. Eşinin adını yanlış hatırlıyorsunuz: “Karısı talebem Melâhat hasta idi.”

“Bana muhabbeti hakkında tek tenkit yazdığım içindir.” *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* hakkındaki o bulanık, örtük, soğan mürekkebiyle yazılmış yazı. Zaten tek yazı. Ona da pişman gibisiniz: “Beyhude kaybettiğim senelerdi bunlar.”

Bununla birlikte mektebin avlusundaki -sizden iki sınıf yukarıda- çocuğu görüyorsunuz, bütün umutlarıyla

hayata başlamak istiyor, onu öyle görünce acıyorsunuz bir an. (Cenazeye gitmediğiniz de aklınızı çecelecek, düşündürecek...)

27 Mayıs'tan sonra başına gelenlere "Peyami Safa Bey" in iki cümle, bir cümle, değinmiyorsunuz. '27 Mayıs üniversite gençliği'nin haklı tepkisi olarak görüyordunuz belki; komünizmle mücadelede cinnet noktasına varmış kimi yazılarına çok benzeyen, o yazılarla özdeş bu tepkiyi, Peyami'ye, "bir devrin bohemi".

Yerli bohemden geriye ne kalmış? "Sinistre bir tarafı vardı." Yâni korku verici.

Bir anlamda üçüncü kez tekrarlıyorsunuz: Ölen Peyami'ye acımadınız; "ölen Peyami'ye değil, Necip'te olduğu gibi baştan kaybettiğimiz Peyami'ye"...

Sizin için de aynı şey söylenemez mi?, baştan kaybedilmiş değil miydiniz?, siz öyle olsun istemeseniz de, dar yolda, sarp yolda.

Ayrıca, kaybetmiş değil miydiniz?, 'herkes gibi' olmayarak, olamayarak, fakat 'herkes gibi' rolünüzü -size verilen- usul usul oynayarak, "baştan kaybettiğimiz", karşı koymayı aklınızın ucundan geçirmeyerek. Aklımızın ucundan geçmedi.

Yalanın birini bırakıp birine sarılarak, yalanlarımızla, herkes gibi olmak, büyük rolümüz! Her dönemeçte, her kısıtılmışlıkta. Suskularımızda sözümona pek içtenlikli.

Tartışılmaz: Kimseyi gammazlamadınız. Bununla birlikte, bastırılmışlık sonrasında -geçip gitti sanmış-

tınız-, vur abalıya! (İnanılmaz vur abalıyalar yazdınız, yayınladınız; örtbas edilemez, hatırlamak, konuşmak gerekecek.)

Sabiha, Sabiha'nız, kirpikleri ıpslak, "Benim seveceğim insanı sen de sev" diyordu, "ama çok sev! Ömrün oldukça sev. Ne yaparsa yapsın sev! O da seni sevsin, öbürünü de sevsin!"

Roman sanatına iyi kötü kafa yormuş bir okur sayılırım: Biliyorum, söylediren sizdiniz.

Ama olmadı, kimse kimseyi sevmedi.

Gece inmişti artık.

Sağlığınızda beklediğiniz yazıyı “Sabahattin”iniz ancak ölümünüzden sonra yazdı. Belki eş dost zorladılar. Doğrudan sizi savunmaya; ‘gerici’ -“hiç gerici olmadığı halde”- olmadığınızı kanıtlamaya.

Şiirinde hep tutarlı kaldı diyor.

Dünyanın, yaşamın acıklı gülünç tutarsızlıklarına bakarak, taa Aristophanes’ten, Shakespeare filan, hatta ‘çıldırtılmış’ -bu acı çıldırıdan habersiz görünüyor- Gogol, birçokları “en geri kurumların emrine” girmiş. Siz, sizden “hesap sormadan önce”... Demek hesap soranlarınız vardı, sesler yükseliyordu. Neyse, ölmüş-tünüz.

Gerçi vaktiyle, gerçi kısa bir yazı, siz yaşarken, *Huzur* üzerine, “Sabahattin”in. Roman boyunca bütün konuşmalar memleket meselelerine dokunuyormuş ama, roman kişilerinin hiçbirinin hayatı bu meselelerle çevrili değilmiş. Keşke bu meseleler, bu düşünceler romanda yaşansaymış...

Bir tek Suat’mış “düşündüğünü yaşayan”; “o da kendini asmaktan başka (...).”

Huzur'da nerde durduğunuz anlaşılmıyormuş.

Ölümünüzden sonrakine bakılırsa, nerde durduğunuz, hiçbir eserinizde “metafizik inançlara sürüklenmiş” değilmışsiniz. “Tanrı” şiirinizde “inkâr edilmeksizin nâ-mevcut”muş.

Metafizik inançlardan söz açmamanız --

Açmıyor muydunuz? “Konya”da Mevlânâ bölümünüz?, okuduğum günden beri birçok kez birçok kişiye ezbere: “Bu şiirler yazıldığı devirle beraber düşünülürse, batmakta olan bir gemiden yükselen son dua gibidir.” (Gerisini çok az kişiye, çoğu kez kendime sakladım: “Bütün varlık orada, Allah’a doğru giden bu geniş hıçkırıktadır.”)

“Eşikte durmak genel bir davranış olmuş” sizin için. Eşikte duruyormuşsunuz.

Eşikte duranlar, kaç kişi?, sözleri yarım bırakılmış, susturulmuş, dinlenmemiş, kaç kişi?, büyük kundakta, çıkarmadıkları yangında duruyorlar. Sizden öncekiler, sizden sonrakiler, alev almış.

Güncenizde: “Bir ara Sabahattin’e kızdım. Fakat eski dost.”

Sizin ‘edebî portre’nizi yapmaya -ne cafcac!-, yaparken, bir de ikinci resim, ışık kaynağı neredeyse olmayan, karanlıkta bir yüz. İkinci bir tuvalde -ne cafcac!-, âdeta gizlice, gizleyerek sizden; bilinçaltı diyemem, ikincisine yol almak istiyorum.

Olanakların yeterli, elverişli, yöntemin doğru olduğunu düşünüyordum. Şimdiyse tökezlediğimi, hem birincisinde hem ikincisinde. İçe döndükçe, içe atılanları destekçe gerçekleşir sanmıştım.

Neyi çözümlemek istiyorum, sizi, kendimi?, “inime çekilmek hikâyesi” demişsiniz, inine çekilmek çıkmazını mı? Korkuların, kaygıların derin etkisi varmış; inimize çekilince de mi?, yazı çizi, estetik falan tıkanıp kalıyor.

Karanlıkta bir yüz: Benimkisi.

Hep karanlıktaydı.

Şimdi düşünüyorum da, *Yaz Yağmuru*’yla yüz yüze geldiğim gün başlamış: Maceranıza saplanıp kalmak.

Eskilere dayanıyor olmalı tanışıklığınız.

Huzur'da ondan esinlendiğinizi söyleyenler var; adı bile çağrışımlı: Adile.

Roman kişisine dönüştüreceksiniz: Bir isim veriyorsunuz, esinlendiğiniz kişiyi yansılayacak tutumlar, davranışlar, gerçek yaşamdaki sizinizde bıraktığı izlenimleri yansıtacak duyu düşünce anlatımları, çift tırnak açarak onu konuşturuyorsunuz, siz konuşturuyorsunuz ama sanki onun sözleri...

Adile, Adile “Hanım”.

Mümtaz'ın bir dostunun -nerden?, söylenmiyor; gerek duymamışsınız- “karısı” olarak ortaya çıkıyor, Ada vapurunda. Vapurdaki sohbette, “unutulmuş olmanın korkuları içinde” söze karışacak, söze handiyse el koyacak.

Adile Hanım, ‘öteki’ mi, yaşamdaki, dostunuz, çok yakın dostunuz? Öylesine mesafeli duruyorsunuz ki, siz, romanın anlatıcısı, Mümtaz onu ikinci plana atmışken, değerlendiriş ve bilgilendiriş sizden mi, Mümtaz’dan mı,

hayli aşığlayarak: “Dörtbaşı mâmur bir dedikodu” Adile Hanım için en güzel sanat eserinden daha anlamlıymış.

Kurmaca kişide yaraşıyor, akılda kalıcı, vurucu.

Ve bu kadın, dedikodu tutkunu, dedikoduları ince ince tahlil ediyor, teşrih masasına yatırıyor, başkalarıyla paylaşmaktan mutluluklar duyuyor. Tam o sırada, siz, romanın anlatıcısı, onun yerine düşünüyor, onun yerine kıskanıyor, yeriniyorsunuz, bakış açıları örtüşüyor: Ada vapurunda Adile Hanım’ın birbirine tanıştırdığı bu genç adam, bu genç kadın -ilki bekâr, ikincisi boşanmış- birbirlerini sevebilirler!

Bakış açılarının çakıştığını hesap etmemişsiniz.

Adile Hanım’ın gıyabında bir şeyler olabilir... Birden kaynaşan gülümseyişler, gülüşmeler, ikide birde göz göze gelmeler! Adile Hanım, “senelerdir evinin devamlı dostlarından” Mümtaz’ı “bu dul kadın”la şimdiden yakınlaşmış görüyordu.

Neredeyse küskünleşti.

Bakış açıları ayrışıyor.

Ada’ya vapur, uzun bir zaman dilimi, Adile Hanım’ı öyle anlatıyor, deşiyor, içinde gizledikleriyle yansıttıyor, yaşıttıyorsunuz ki, *Huzur*’un başkişilerinden biri olacağını sanıyoruz. Hepi topu yan kişi.

Gerçi Nuran-Mümtaz ayrılığında rolü olacak. Ama arada, uzun bölümler ortalarda görünmeyecek. Tam biz unutmuşken...

Gerçi unutmamıştım: Baştaki, vapurdaki Adile Hanım ve kocası aklımda kalmış, sonraki, sondaki

aklımdan çıkmış. Sondaki Adile Hanım'ı -ayrılıkta oynadığı rol o kadar önemliyken- hatırlamamışım. Baştaki pırıl pırıl.

(Virginia Woolf romanların başlangıçlarını daha dikkatli okuduğumuzu söyler. Öyle olmuş.)

Bu tuhaf kadın, ne yaşanacaksa kendi gözü önünde yaşansın istiyor; dahası, yakınlaştırmalarıyla, uzaklaştırmalarıyla, barıştırmalarıyla, yeniden birleştirmeleriyle bir talih tanrıçası. Nuran'la Mümtaz'ı birkaç akşam sonrasında "sofrasında" birleştirmek hiç fena olmayabilir.

Fakat galiba ikisine de pek güvenmiyor, güvenemiyor: İkisinin de kendisine ihtiyaçları yok gibi; şimdiden yakınlaşmışlar gibi, gülümseyişler, göz göze gelişler, kendi talihlerini arayışları var.

Sofrada buluşturma kararından "derhal" vazgeçiyor.

Tam orada niteleme: "... bu iyi kadın..." Daha biz Adile Hanım için kimlik biçmemişken, siz -kimbilir hangi önbilgiyle- alaya geçiyorsunuz. Galiba somut hayattaki bir arkadaşınıza benziyor, gözlediğiniz, gözlemlerinizi ıcığını cıcığını bildiğiniz. Birden Adile Hanım'ı örümceğe de benzetiyorsunuz.

Oraya kadar Adile "Hanım". Birden "Adile" oluyor, hanımsız Adile. Vapur Ada'ya yaklaşıyor...

Adile tekrar Adile Hanım olarak Taksim'deki evinde de şöyle bir ortaya çıkıyor. Mümtaz gelmiş, ardından Nuran gelecek. Aylardır bu apartıman katına uğramayan, tam da yaz başında, saat dörde doğru, Mümtaz'ın

çıkagelmesine Adile Hanım hem seviniyor, hem sebepler aranıyor. Derken Nuran da gelecek, şöyle bir uğramış, fakat Mümtaz'a "Çok geç kalmadım, değil mi?" diyor; sırtında "beyaz keten" elbisesi, yaz yağmurlarınızdaki genç kadına giydirdiğiniz...

Her şeyi sezen, ne sezmesi, kavrayan Adile Hanım aradaki günler içinde Nuran'ı Mümtaz'a çekiştirmekten geri kalmamış: "... ne hissiz kadındır, hissiz ve zalim..." Bu yaz akşamında bu açıkça ilân edilmiş birliktelikten elbette öcünü alacak; "Mümtaz'ın temin edemeyeceği her şeyi" Nuran'a üstü kapalı hatırlatıyor: Genç kızlık arkadaşlarından birinin bugünkü yaşayışı: Hermin kürkler, yakutlar elmaslar, lüks otomobiller... "Ayol en güzel yaşın!" diye ekliyor.

Uzatacak ama, yaz akşamının beklenen, asıl misafirleri geliyor ve musikî faslı başlıyor.

Adile Hanım'ın fesat kumkumalığına o kadar kaptırmışsınız ki, onunla ilk karşılaşmamızda "ona göre musikî (...) zaman dediğimiz boşluğu doldurmak içindi" dediğinizi unutmuş; bu kez de "Adile Hanım eski musikîmizi sever ve haz alırdı" diyorsunuz. Ne var ki, sanat bazı yaradılışları asla yumuşatamıyormuş.

Unutkanlığınızla uğraştığım sanılmasın.

Kimdi Adile Hanım, yan kişiniz?

Tekrar Adile olacaktı -"Hanım"sız- ve artık Adile olarak kalacaktı. Tekrar ortaya çıkıyordu.

Bu aşkın, Nuran'la Mümtaz'ınki, sona erişini bir yazımda, kıpkısa sürmüş, kırlangıçların gidişiyle ve Nuran'ın getirdiği, sararmış ilk meşe yapraklarıyla yorumlamıştım; bana göre öyleydi. Yazıyı açık seçik biliyorum, kırlangıç kafilesi, sarının yürüdüğü kuru meşe yaprağı, sevdiğim ve üzüldüğüm şeyler, aşkların da yaz gibi bitmesi, yayınladıklarım arasında olmalı, hatta bir kez daha yazmış olabilirim, bir kez daha yayınlamış, unutup ya da yeniden yaşamak yaşatmak isteyip.

Siz, romanın anlatıcısı, aşkı bitirenler arasında Adile'yi görüyordunuz. Kırlangıçların gidişi, sararmış yaprak sadece birer işaret, simgesiydi.

Adile'yse --

“... dâvet, toplantılar birbirini kovalıyordu.”

“... Nuran'ın dün akşam veya evvelki akşam bulunduğu dâvetin, eğlenenin, balonun...”

Adile, Nuran'ın bir akrabasına -vaktiyle yıldızları barışmamışken şimdi işbirliği etmişler- “Siz Nuran'ı çağırırsınız, hatta icap ederse ısrar edersiniz!” diyor.

Adile ve takımı, Suat'la Nuran da “beraber olmak şartıyla” dün geceyi İstanbul'un kalabalık, gözde bir lokantasında geçirmişler. Çok eğlenilmiş. Hanımlar çok şık ve çok albeniliymişler.

Yağmur çiseliyor, Mümtaz, Adile'lerin oturduğu Taksim apartımanının kapısına kadar geliyor; Nuran mutlaka yukarıda olmalı. Bu saatte Adile'nin akşamları

başlamıştır. Adile hizmetçisine herhalde emirler yağdırıyor. Mümtaz'ın çağrılmadığı bir "eğlence".

Mümtaz -siz olduğunuz ısrarla söylenir- yavaşça ayrılıyor apartımanın kapısından. Nereye kadar bilinçsizce yürüyor, nerelerden geçiyor? (Ayrılış eşiğinde öyle yürüyüşleri çok iyi bilirim.) Tünel taraflarında bir meyhanenin kapısında, içeriye girecek, bir köşeye büzülecek. (Bilmez miyim, karşıki boş iskemlede ıstırap gülümser, boyuna gülümser.)

Adile en son Mümtaz'ın rüyasında kâbusunda: Canına kıymış Suat'ın kopuk kolunu tutuyor, iki büküm gülüyor; sonra *Huzur*'dan kaybolacak.

Danslı aylar, kokteyller, dâvetler, eğlenceler, balolar... Bilhassa -‘özellikle’den uzak duruyorum, sizin üslûbunuza uymuyor- balolar. Balolar yalnızca *Huzur*’da geçmiyor, kaldı ki *Huzur*’da ayrılışıa götüren bir ayrındı; büyük balo sahnesi *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde, sonra *Aydaki Kadın*’da. Balolardan vazgeçemiyordunuz, alaya aldığınızda bile, balolar âdeta içinizdeki görkem özleyişini okşuyor.

Tolstoy’un Anna’ya, Flaubert’in Emma’ya apaçık kötölük ettikleri baloları mutlaka okumuştunuz. Katherine Mansfield’inkini atlamış olabilirsiniz: Daha ilk balo son balonun başlangıcı; ölümle dans! Hofmann’da balo var mı?; çok okumadım Hoffmann’ı. Dostoyevski’nin karnavalsı baloları... Hepsi uyarıcı olabilirdi.

Görkem özleyiş i ağır basmış.

Keşke Katherine Mansfield... Okumuş olsanız bile herhalde iz bırakmamış. Balo gecesinde ışıklar, çiçekler, kadife koltuklar dönenip duruyordu, şık giysiler, orkestranın birdenbire iç çekişi!

Sizi tanısaydı Katherine Mansfield, Çehov'u, ölü Çehov'u tanımak istediği gibi, her şey hayal kırıklığı, her zaman hayal kırıklığı, balolarda bile, her şeyin yalnızca hayal kırıklığı olacağını size fısıldardı.

Balolar istiyordunuz. Üstelik, şefkat romancınız Reşat Nuri'nin 'inkılâp baloları'nı okumuşken. Server Bedi'nin o kadar şamatalı Kızılay Balosu'nu da. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü onların gölgesinde ya da ışığında, ille balo! Refik Halid'inki, Dolmabahçe Sarayı'nda, Amerikan filosu şerefine, sevgili İsmet Paşa'nız zamanı, 7 Nisan 1946, Ayşen galiba bir Amerikan zabitiyle dans ediyordu.

İlle balo!

İlle bir balo harharası!

Balo harharası: Nerede, ne zaman? Hayatınızın gerçekliğiyle -adresiniz: Tünel Caddesi, Narmanlı Yurdu, Kapı 1, 3 numaralı oda- içinizden geçenler daima çatışıyor.

Başkasının hayatını yaşamak istiyordunuz, öncesiz sonrasız görkem. Biz yenik düşmüşler -birçok balo sahnesi yazdım-, hayat mağlupları, bu yüzden düşkünüzdür balo sahnelerine, orkestra çalmaya başlamış!, birkaç sayfamızda kıpkısa mutluluk, orkestra çalmaya başladı, iç çekmiyor, yine aldatıyor...

Dökümlü siyah giysisiyle gözümün önünde. Makiyajı ağırdı, koyu kırmızı ruj, rimelli kirpikler, parıltılı far. Bizi kapıda karşılamıştı. Uzaktan uzağa Joan Crawford havası estiriyordu.

İki anı. İki ayrı anı. İkisinden birini seçmeliyim. Bir o, bir öbürü; bir türlü karar veremiyorum. Bazan ikisinden de vazgeçiyorum.

Başlangıç için Adalet Cimcoz'a, mektuplarınızdan birkaç satır da olabilir "Adaletciğim", paranız bitmiş, "Şalimar"ı alamamışsınız...

Adalet Hanım sizi sevmiş, mektuplarınızı saklamış. Galiba çevrisinin müsveddelerini de göndermiş size, Paris'e, "Senin Kafka tercümen harika" diye yazmışsınız, *Milena'ya Mektuplar* olmalı.

Güncenizden kırılgan, üzgün, haince iki satır niye başlangıç olmasın?

Dönüp dolaşıp kişisel anılarımda karar kılıyorum. İkisinden biri.

Onu son görüşüm -zaten hepi topu üç dört kez bütün görmüşlüğüm, görüşmelerimiz-; sondan başla-

malıyım. (Belli bir yaşa gelince, hep o ‘son’ görüşler, en çok onlar hatırlanıyor. Filanca falanca dediniz mi, ölmüşse, veda gibi.)

Sıracevizler Caddesi’nde, şimdi oturduğum Lâle Apartmanı’nın kapısında -yine fizikötesi!-, oradan ayrılıyordum, bir gün bu apartmana taşınacağımı bilmeden, giriş katında akşam yemeği, *Bedriye* yazarının çağrısıydı.

Onlar karıkoca, az yukarıda oturan ahbablarından dönüyorlarmış. Sonradan o ahbablarını da tanıyacağım, Orhan Veli’nin kızkardeşi Fûruzan Hanım’la eşi.

Fûruzan Hanım aynı evde oturuyor.

“İyi geceler!”

Kapı önünde birkaç dakika konuşuldu. Adalet Hanım hasta olduğunu söylemişti. Yakınlarının ısrarıyla, doktor doktor dolaşmış son aylarda. Doktorlar hastalığın ne olduğunu bir türlü teşhis edemiyorlarmış. Sürekli bitkinlik. Yine de dirençliydi, derli toplu, zarif, şık, bu yaz başlangıcı gecesine lâcivert keten döpiyesiyle. Yeni öyküler yazıp yazmadığını soruyordu. “Aman bırakmayın!” diye gülümseyerek ısrar etmişti. Havada bahar kokusu varmış...

“İyi geceler.”

Mehmet Ali Bey’in kolunda uzaklaşmıştı.

Sonra teşhisin konduğu haberi duyuldu: Kanser.

Tekrar göremediğim -ve herhalde göremeyeceğim- *Bir Yaz Yağmuru*’nda Belgin Doruk’u o mu seslendir-

mişti?; o seslendirmiş olmalı, sinemamızın seslendir-
meli dönemi.

Adalet Cimcoz, Muhterem Nur'u, Belgin Doruk'u, genç oyuncu Türkân Şoray'ı seslendiriyor. Eş dost, yakın çevresi -belki siz de- 'yerli filmler'in seslendirme kra-
liçesiliğine soyunmasını enikonu yadırgıyorlar. Bütün günler havasız, köhnemiş stüdyolarda.

Birincisi mi, ikincisi mi, kestiremiyorum.

İkinci anı; sizin de Adalet Cimcoz'un da ölüm-
lerinizden yıllar sonra, "Sevgili Adalet"inizi Belgin Hanım'dan dinliyorum, ona çok şey borçlu olduğunu söylüyor, kentsoylu genç kızları canlandırırken, ardın-
dan Küçükhanımefendi'ler. Sinemayı bırakmıştı, insan-
lardan kaçıyordu; geriye, birlikte yaşadığı anılar.

İnsanlardan uzak, birkaç kişiye 'gösteriyordu' kendi-
ni; çocuk arılığında, yaşanıyormuşçasına o günler, yeni-
den gönül borcu duyarak, "Beni o kadar güzel seslen-
diriyordu ki! Beyazperdedeki Belgin'i... Çok hoş bir
sesi vardı, genizden gelen..." Bazı yaz geceleri, gizlice
otomobile binip, açık hava sinemalarının önünden geçi-
yormuş, eski filmlerinin oynadığı, sırf o sesi dinlemek
için, "... öylesine ölçülü bir şımarıklık, tuzu kuruluk,
öylesine kibar!.. Filmlerime hayat katmıştı."

Adalet Cimcoz seslendirdiği film yıldızlarını, Yeşil-
çam sinemasını, "hep aynı" melodramları seviyordu;
"İçten, sahici alaturkalık..."

“Alaturka şarkılardan pek hoşlanmam.”

“Alaturka müzikten pek anlamam.”

Hangisiydi? Evindeki akşam söylemişti; plaklarına bakıyordum.

(*Huzur*’da Adile --)

Son görüşten, anıların ilki de sonuncusunun hemen ardından, göz açıp kapayana: *Cumartesi Yalnızlığı*’nı Yeni Ufuklar dergisinin aboneler listesindeki adrese, Adalet Cimcoz’a gönderiyorum; o da bana *Milena*’ya *Mektuplar* çevirisini gönderecek, “Genç öykücü Selim İleri’ye”, içeride, kitaplığımda, bugün öteki Kafka’larla yan yana.

Çevirisini imzalamakla yetinmemiş, Vedat Hoca’yla ikimizi evine çağırmıştı, genç öykücüyü. Kar yağıyordu. Çaya dâvetliydik. Fakat çay saati çoktan geçmişti.

“Nerde kaldınız Vedat?” Öfkeyle değil, gülümseyerek. Merak etmiş. Bize votka ikram etti.

“Hamdi’yi, Tanpınar’ı okudunuz mu?” diyordu, “Mutlaka okumalısınız! Yol açanlardandır! Maya’ya yapayalnız gelirdi. ‘Geçmiş Zaman Elbiseleri’ni okuyun, birkaç kez okuyun!..”

“Yaz Yağmuru”na başlayıp başlayıp yarım bıraktığımı saklamıştım. Votka içiyorduk.

Şişli’nin sonunda Mecidiyeköyü’nün başlangıcındaydı o güzel çatı katı. Kar durmamıştı. Geniş pencerelerden şehir görünüyor.

Pikapta -âdeta çok öteden- Ravel’in *Bolero*’su.

“... Hamdi’yi mutlaka okuyun!”

“... ‘Geçmiş Zaman Elbiseleri’ndeki mutsuz kız gibi, başkalarının kuşandırdıklarıyla yaşadı...”

“... Her zaman tek başına! Her zaman tek başına gelirdi.” Siz.

Alingan mıydınız?

“İhtiyarlamamak ve ölmek için” bazı dostlarınızı -dostunuz olduklarına zaman zaman inandığınız, kapıldığınız, bağlandığınız; hep şüpheler içindeydiniz- sayıyorsunuz. Onlar arasında Adalet.

Hayır, “ihtiyarlamamak ve ölmek için” bir dergi çıkaracaktıysınız, adı Dünyam. Adalet bu derginin yazı kadrosunda. Yanlış anlamışım. (“Baş tarafta” sizin yazınız olacakmış. Dünyam ve başyazınız; başyazar. Niye ihtiyaç duyuyordunuz bunlara?)

Sona doğru -yaklaşanı hissedip apar topar geri duruyordunuz- sağa da sola da uzak, karşı, “her ikisinin cehaleti”. Çoraklıkta yaşadığınızı --

Farkına varılmadan yıllar geçiyor, boşlukta, aynı çoraklık.

Gece *Yeraltından Notlar*’ı okumuşsunuz: “Benim şimdiki vaziyetimden bir parmak ötede.”

Sonuna kadar okumuş muydunuz?, ‘yeraltı adamı’nın Liza’yı aşağılayışını, yok edişini. Belki Liza’ya yapılanları söylemek istiyordunuz, sizi yaralamıştı. Yeraltı adamına yapılanlar da, beni her defasında yaralayan. Kafasının içinden geçenler ne kadar gülünç ve ne kadar acıklı.

Bırakmış, sonra tekrar okumaya başlamışsınız; uzun gecenin boğuncunda.

Benim için yeraltı adamı ikinci bir Golyatkin. Başkalarına yapamadıklarını zavallı, korunmasız Liza’ya --

“Bir parmak ötesi”; siz, yakınlarınızla, dostlarınızla, insanlarla ilişkinizde, -hiç olmazsa dışavurumda- daha sağduyulu, daha ölçülü. Ya da, kibri, nefreti, aşağılık duygusunu azbuçuk örtbas edebilen? Anlayışlı görünerek, susarak.

Yeraltı adamı tepeden tırnağa ölümcül alınganlık: “Ben tek başımayım ve onlar hep birlikte!”, aynı anda hem nefret etmek hem delice sevmek.

Sizi değil, kendimi deşmeye çalışıyorum.

(Dostoyevski’yi, *Yeraltından Notlar*’ı çıkarmalı, metin dışı bırakmalıyım.)

İstanbul’a, “çöplük”e dönüşte ilk buluştuğunuz kişiler arasındaydı Adalet ve Mehmet Ali. Rakıyı özlemiştiniz; “domates salatası, balık, kavun, beyaz peynir, biraz çiroz” gözünüzde tütüyordu. Elbette dostlarınızı da.

Gelgelelim, “hiçbir yerde, rakı sofrası hariç”, kendinizi bulamadınız.

Paris'ten, yurtdışından, kendinizi fazlasıyla bulmuşçasına, enseye tokat mektuplar yazmıştınız Adalet'e, Mehmet Ali'ye, bilhassa Adalet'e. Kendinizi eril bir dünyanın tam temsilcisi gibi gösteriyordunuz. Şakalar, çapkınlıklar gırla. Her şeyi alaya alıyordunuz, örtbas etmek için, neyi?, rakı sofrasına henüz oturmamış ayık Tanpınar'ı.

Örtbas etmek istediğiniz Tanpınar daima çekingen, alabildiğine nazık, kimseyi kırmamaya ölesiye dikkat eden, sevgiyle bakarken birden gözlerini eğen, birden durgunlaşan, birden uzaklaşan, içteki çağılıyla baş başa kalan. Taşkınlığınız ender zamanlarda.

Gözlerinin önünde, hayatınız işlemediğiniz bir suç, alkole, ispiroya sığınıyordunuz. İki üç kadehten sonra toparlanıyor, güleç, onlarla beraber oluyordunuz. Yaranmak uğruna her birini göklere çıkarıyordunuz!, Sabahattin'in yobazlarla mücadelesi, Mazhar'ın engin bilgisi, Azra'nın Homeros'u!.. Gece uzun, Fürey'a'nın yeni seramikleri, Bedri'nin son sergisi!..

Tersini düşünmek yersiz, onlar da seziyorlardı yalnızlık ödentilerinizi -yarısı yalan dolan-, bilmezden geliyorlar, geçiştiriyorlar; arkanızdan "Hamdicik". Adalet Cimcoz'un -mektuplarınızın hepsini saklamış- "Hamdicik"i o günlerden, o gecelerden kalma olmalı.

Fena halde alınmıştınız.

Adalet'i muhakkak seviyordunuz, Paris'ten ilk mektubu ona yazmıştınız -"Paris, 6 Nisan 1953"-, daha şimdiden "Seni çok göreceğim geldi"! Handiyse yaşım

kadar eski bu cümleyi yazarken sizi görür gibi oluyorum, saat kaçtı?, burada şimdi bu satırları yazarken gecenin ikisi, göreceğim geldiniz dokunuyor insana. Birçok göreceğimiz geldiler, savrulmuş, yıllara dağılmış, boğazımızda düğümlenen.

Üçüncü gidişinizde, son gidişiniz, size parfüm ısmarlamış, mektubunuzdan öğreniyoruz: “İstediğin kitap var mı? Şalimar ayrı.”

Şalimar başlı başına bir sorun oluyor. Her yerde arıyorsunuz. Paris’te tek dükkânda satılıyormuş; dükkân dediğiniz herhalde seçkin bir parfümeri. Tek dükkânı buldunuz, ama parasızsınız. Yoksa Şalimar’ı İstanbul’a dönen biriyle hemen göndereceksiniz. “Şişeyi” aybaşında alıp saklayacaksınız. Kimseler dönmüyorsa, Adalet sizin dönüşünüzü bekleyecek.

Bir ara Bedri gelmiş, dönecekmiş. Buluşup Şalimar’ı verecektiniz, Bedri sizi atlattı... “Ne ise alacağı olsun.”

Şalimar, “şişe”, İstanbul’a dönüşte bavulunuzda mıydı?

Hiçbir yerlerde bulunmayan parfümü için Adalet Cimcoz herhalde çok memnun oldu.

Yalnız Şalimar’ı değil, çevirileri de ilgilendiriyordu Adalet’in. Dilenci mektuplarınızdan birini -bu kez kendiniz için değil- *Milena’ya Mektuplar* uğruna yazıyorsunuz, Bedrettin Tuncel’e, yâni bakanlığın tercüme bürosundaki yetkili görevliye, eski arkadaşınız.

Bu akşam -5 Ocak 1961- Adalet ve Mehmet Ali Cimcoz'lardaymışsınız. Besbelli aynı gece, geç saatte yazıyordunuz. Adalet senelerdir Kafka'nın sevgilisine yazdığı mektupları çeviriyormuş. Tercüme bitmiş. "Bit-tabiî en müsait neşir imkânı olarak" Tercüme Bürosu'nu düşünmüşler. (Düşünen, öneren şüphesiz sizdiniz. Hemen üstlendiniz.) Bedrettin Tuncel'e çok beğendiğinizi açıklı-yordunuz, "Adalet, Almanca'yı anadili olarak bilir".

Mektuplarla Kafka'nın iç dünyasını Türk okuru da tanıyacak, görecektir, yararsız mı?, bir psikolojinin söz-cüklerle dışa vurumu. Ayrıca Suut'a da yazacağınızı belirtiyordunuz; aynı gece yazdınız belki. Suut Kemal Yetkin durumu çok geçmeden size bildirmiş: Tercüme Kurulu'nun listesinde *Milena'ya Mektuplar* yok!

Bedrettin'e: "Lütfen, beni yalancı çıkarma."

Adalet ve Kafka için mektuplarınız, dilenci mektup-larınız işe yaramamış. *Milena'ya Mektuplar*'ı imkânları dar, kısıtlı, küçücük Ataç Kitabevi yayınladı.

Yalnız parfüm, Kafka çevirisi değil, daha eskiler, 1952, Maya'nın ayakta kalması; Nuri İyem'in sergisi için yazıyordunuz ama, Maya'dan "bir şahıs gibi" söz açmayı gereksiniyordunuz. İki yıl olmuş açılalı, iki yılda sağladığı imkânlarla, resim sanatımızı "hemen hemen gündelik hayatımıza" mal etmiş.

Maya'nın ayakta kalmasını, yaşamasını, resim sanatı-mız kadar, Adalet için de -"Maya'ya hep yalnız gelirdi."- istiyordunuz. Müzelerin, devlet galerilerinin sevimsiz soğukluğu.

Adalet'i merhametli buluyordunuz. Onu az tanıyan dostlarınıza anlatıyordunuz: Adalet, ölen ağabeyini -sizin de askerlik arkadaşınız- çok severmiş; "küçüğü olmasına rağmen ona bir çeşit annelik" etmiş. Önüne geçilemeyen bir yaşamdı Ferdi Tayfur'un ki, alkol, uyuşturucular; Adalet toplumun kemikleşmiş yargılarına göğüs geriyor. Kolay değil.

Ona gittiğiniz bir akşam, özel bir kayıttan, Laurel ve Hardy seslendirmesini dinletmiş size, özel bir plak, hem Laurel hem Hardy Ferdi Tayfur, Adalet ağlıyormuş.

Onca yakınlıktan sonra bir şey oluyor, araya sanki soğukluk giriyor; güncenizde önce yakınıyorsunuz: "Adalet mektup yazmıyor." Önce sakinsiniz, haber alamamaktan üzgün, o kadar; "Adalet mektup yazmıyor." Çalışmaları yoğun olabilir. Vakit bulamamıştır, geleni gideni. "Adalet mektup yazmıyor." Her zaman yazar, sizi yanıtızsız bırakmazdı. Geleni gideni, onlar hep bir aradalar.

Mehmet Ali'yle Sabahattin'in "mükâfat" aldıkları, Eflâtun, *Devlet*, ödül töreni filan. Adalet ayrıca evde kutlamıştır "mükâfat"ı. Siz de çok memnun oldunuz; haber gönderdiniz.

Beş Şehir de "mükâfat" alamaz mıydı?

Sabahattin'i hafiften çekiştiriyorsunuz. Sabahattin'i adamakıllı çekiştiriyorsunuz.

Sonunda patlak veriyor: "Her şey gösteriyor ki, Mehmet Ali ve Adalet'le kismetimiz kesildi." Üslûbunuz

acılaşıyor. Kısmetin kesilişine sebepleri saymamışsınız. Gerçi artık önemi yok.

Korunmaya geçiyorsunuz, kendinizi kandırıyorsunuz: “Bundan gayet memnunum.” İstanbul’a dönerken “iyi birkaç hediye”, belki Adalet’in köpeği -mektuplarınızda selâm gönderdiğiniz- Zibidi’ye bile, deri tasma meselâ. “İki yüz liranın iadesi”: Borç mu almıştınız? Kararınız kesin: “Ve allahaısmarladık.” En küçük bir üzüntü duymadan.

Öfkeniz kasırgalaşüyor, öfkeniz, burukluğunuz, kırgınlığınız, tiksintiniz: “Bu kadının soğukluğu, cilveleri, yalancı neşe ve samimiyeti, özentileri çoktan beri hoşuma gitmiyordu.” Fotoğraflardaki kadın, ağzı kulaklarına varmış gülüyor, süslenmiş, takmış takıştırmış, Zibidi’ye sarılmış, pespaye yerli filmlerin dublaj kraliçesi, nâm-ı diğer Fitne Fücür, dedikodu yazarı, kalkmış, Kafka, Brecht tercüme ediyor...

Bugüne kadar “Ve Allahaısmarladık” demediyse- niz, “müstakil” hayatınızın olmayışından; “bir yere dayanmak mecburiyetindeydim.” Ne dayanak!, hiçbir dostluk sizin için “bu kadar néfaste olmadı”. Kasır- ga sürüyor: “O da, Mehmet Ali de azamî kıskanç insanlar.”

Kasırgadan ötekiler de paylarını alıyorlar: Sabahat- tin, Suut, ölü Nurullah...

Bir çizgi çekmek en doğrusu. “Müteessir” değilsiniz. Tam zamanı, “bütün o gülünç masa hikâyelerinden” kurtulacaksınız!

Kurtulamadınız, Adalet Brecht'iyile yine ortalarda göründü.

Güzin Dino size Brecht'in "*Galilée*"sini anlatmış, yorumlamış. Etkilendiniz. Güzin'in Brecht'i bambaşka. Bu yazarı mutlaka okumanız gerekiyor: "Adalet Brecht'i o kadar zavallı bir şekle sokmuş ki, ister istemez haksızlık ettim."

Adalet Cimcoz'un Bertolt Brecht çevirileri mi söz-konusu, zavallica çeviriler. Kabul etmişsiniz, sizin de kusurlarınız: "... biraz da yalnız hayatımdan geliyor."

Adalet'in çevirilerini Güzin Dino mu denetlemiş?

Brecht tiyatro sanatına çığır açmıştır, *Galilei Galileo* çığır açmış bir oyun...

Dinliyordunuz; nasıl da güveniyordunuz -Paris'te-Güzin Dino'nun yorumlarına, bilgilendirişine. Size epik tiyatroyu bir iki saatte sevdireyor. Brecht'i Adalet'ten dinleyip, özümsemediğiniz için enikonu utançlısınız.

Güzin Dino, Paris'teydi, ölümünüzden sonra, anılarında, "Devlete kapıkulu bağlılığı Hamdi'ninki" diye yazdı; 28 Mayıs 1960 sabahı, Paris'teydiniz, telefonda "Aman, devlete zeval gelmesin!" diyormuşsunuz. Güzin Hanım-Hamdi Bey diye konuşurken, anılarda Hamdi olmuştunuz; açık açık küçültüyordu sizi. Lâle Devri'nin hayalleriyle yaşıyormuşsunuz. Ölmüştünüz, yanıtlamazdınız.

Ölüler diriler; bugün de herkes birbirinin arkasından konuşuyor.

Son dokuz on ayınızda yine Brecht! Kısmet kesilmemiş, yine Adalet'lerde, Adalet "dün akşam çok gentille'di"; ne yazık ki ortak noktalarınız az, yine akşam, yine sofra, Sartre'ı, Brecht'i, Camus'yü sevmiyorsunuz. (Güzin Dino'dan sonra *Galilei Galileo*'yu falan okumuş muydunuz?, *Cesaret Ana*'yı...)

Onarılamıyor; gerisi kırık dökük: 23 Nisan 1961, geceyarısıymış: "Ne Sabahattin'le ne Adalet'le uyuşabilirim (dil, dünya ve edebiyatta)."

Her şeye rağmen 'eski Hamdi' rolünüzü başarıyla oynadınız: Eski "Adalet"inizi işkillendirmediniz.

Cerrahpaşa'ya yatırıldığınızı -ekimden marta ikinci kere- öğrenince ziyaretinize geldi, Mehmet Ali Bey'le beraber. Endişeliydiler. Yatıştırdınız.

Adalet Cimcoz Ulus'a yazdı: "Ahmet Hamdi Tanpınar Hasta". Bu yazı bardağı taşıran son damla. Sizden "Hamdicik" diye söz açıyor, ikide birde "Hamdicik"... Alındınız.

Alındınız.

Hemen Hasan Âli Yücel'e yazdınız. Giriş cümle-
niz hayli imalı: "Neredeyse ben de bu yaşta Adalet
gibi hastabakıcıları güzel bulacağım." Artık Adalet'in
yazısına geçebilirsiniz: "... güzel değildi. Şairden, şair
hastalığından böyle bahsedilmez. Kadıncağız yarım
sütunu doldurmak gayretiyle neredeyse beni cami
kapısına bırakılmış piç yapacaktı." Sinirinizi oynatan

aslında “Hamdicik”: “Hele o ‘Hamdicik’ler...” Hızınızı alamıyordunuz: Neyi nasıl anlatacağımızı bilemez hale gelmiştik; sıradan bir hastalık haberi bile yazılamıyor; devrik cümle -Adalet Cimcoz çok kullanırdı- ilerilik...

“Hamdicik”i başkalarına da söylemiş olmalısınız. Adalet’in kulağına gitmiş. “Aldırma!” demişsiniz; ölümünüzden sonra açıklamak zorunda kaldı “Aldırma!”yı.

Hasan Âli Yücel’e mektubunuzu, sağda solda uzatış-larınızı, “Aldırma!”dan sonra da, bilmiyordu. Herhalde bilmiyordu.

Yaşlanıyordunuz, bronşit, amfizem, bedeniniz gibi ruhunuz da --

‘Ciddiyet’ bekliyordunuz, sizi kendilerinden biraz farklı görsünler, onların alaalaheyleriyle hem iç içe hem yalnızlığınızda.

Nihayet bitirdiğiniz şiirlerinizi, temize çekip, elyazınızla, bir kopya da Adalet’e verirdiniz.

Doktorunuz -doktorunuz muydu gerçekten?- hikâ-yeci, ressam Fikret Ürgüp “Hamdicik”e, içerlediğinizi, “sonra hemen bağışladığınızı” hatırlıyor. Cenazenizi de. Tabutunuz küçücükmuş. Beyaz kuşlar uçuşuyormuş. Toprağa verilmişsiniz.

“Ve Dostoyevski’nin Yer Altı’nı okumaya kalktım.”
(1958 sonu.)

“Kalktım” kalkıştım, uğraştım anlamına mı? Yeniden okumak, sevilmiş, işaretlenmiş, çizilmiş sayfaları karıştırmak. Yeniden yıkılmak. Yeniden rastlaşmak. Daha eskilerde okumuş olabilirsiniz *Yeraltından Notlar*’ı. Geri dönüyordunuz.

Bazan, Suat’ta yeraltı adamından izler var mı diye düşünürüm. Roman kişileri benzeşebilir. Gerçi Suat kendini İhsan’a, Mümtaz’a, o çevreye kabul ettirmişti.

Ya da, Suat’la yeraltı adamı arasında kötülük, azap ikizliği, kötülük ve azap. Kötülükten sonra azap...

Yarım kalmasaydı Suat’ın mektubu, bitiremediniz, bitseydi --

Huzur’un devamını, Mümtaz’ın sonunu yazmadan önce bu mektubu yayınlayacağınızı söylüyordunuz. Olmadı. Taslak geriye kalanlarda bulundu.

Azap sizi mutlaka ilgilendiriyordu. Bana sorarsanız, her şeyimiz azap.

Dostoyevski’yi *Beyaz Geceler*’le okumaya başlamışsınız. Ben de. *Beyaz Geceler* için çok gözyaşı dökmüştüm.

Dostoyevski'nin kötü tefrika aşk romanlarıyla alay ettiğini bilmiyordum. Fakat kendisi de yazarken hiç üzülmemiş miydi? Siz *Romeo ile Juliet*'i anımsamışsınız...

Gece, -misafirlik, kumar, lokanta- bir yerden döndünüz. Kim bilir hangi kavruluşla, yeniden *Yeraltı Notları*. Belki kendinizi arıyordunuz, itilmiş kakılmışlığınızı. Belki aklınızdan *Exilmiş ve Aşağılanmışlar* da geçiyordu.

Yıl sonuna doğru; gece soğuktu.

Karşınızda, duvarda, "Fikret" in armağanı resim asılı. Kara kalem, ağaç, kocaman bir ağaç, bahara durmuş yaprakları mum boyayla yemyeşil. Dostoyevski'nin evinde *Sistina Madonnası* asılıydı, kötü kopya.

Yeraltından Notlar'ın hiçbir ilgi devşirmediyiğini düşünüyordunuz, yayınladığında, tıpkı *Huzur* gibi. Sonra sonra yirminci yüzyılı hazırlayan romanlardan; belki bir gün *Huzur* da --

Remzi Bey "Hiç satmadı! Talebeleri bile almadılar!" diyormuş. Sabahattin "Herkes vır vır konuşuyor, öyle roman olmaz" demiş. Uzak yarın, belki *Huzur* da --

Ruhunuzdaki yeraltını düşünüyordunuz. (Ben de, her zaman.) Herkesten hırpalandığınızı. (Ben de.)

Gecenin sessizliği ürpertiyordu. Biraz müzik; üşenmiştiniz.

Hırpalanış, hoyratlığı başkalarının, çevrenizdekilerin, içinizi yakıyordu. (Benim de.)

Geçen gün derste "Dostoyevski ıstırabını başkalarının ıstırabıyla birleştirmişti" dediniz, "merhameti biliyor. Zalim bir merhamet, ama merhamet..."

Kucaklaşmak istemiştiniz; kibar ve soğuk, sizden uzaklaşıyorlardı. (Her geçen gün, herkes birbirinden.)

“Dostoyevski’de bir hürriyet meselesi vardır” demişsiniz, “sesi hürriyetsizin sesi...”

Gece uzun; sanki tan sökmeyecek.

Kitaplığımda birçok Dostoyevski; birçok zamanlar Dostoyevski!; inanıyordu, özüne, toprağına insanın geri dönünce her şeyin düzeleceğini umuyor, kurtulmaya, kurtarmaya çalışıyor. Aldanmıştı. Size bir şey söyleyeyim mi, benim için daima *İkiz* ve *Yeraltından Notlar*.

Tan sökmeyecek.

Suat, eleştirmenlerin -bazılarının- söylediği gibi Dostoyevski'den -siz "Dostoievski" yazımını yeğliyordunuz- gelmiyordu; çeviri kişi değildi. Olsa olsa, o büyük ruh karmaşasından geliyordu.

Suat'ın aldırıışsız kaldıklarına, inanmadıklarına öyle sanıyorum ki zaman zaman siz de kapılıyordunuz. O kadar önemseydiğiniz Doğu-Batı sorunu, o kadar özlediğiniz, önerdiğiniz Doğu-Batı bileşimi bazan sizi de yıldırıyor: Hepsini bir yana bırakmak... Burada ve yeryüzünde umutsuz olmak, hayallerle avunmamak, ülküleri toptan silip atmak...

Kıyısından köşesinden o büyük ruh karmaşasının ardındaydınız. Bazan Dostoyevski'den, yeraltı itiraf-larından bıktığınız usandığınız doğru mu?; nerdeydi, gözüme çarpmıştı, öyle yazmışsınız. Sonra ısrarla geri dönüyordunuz.

Yakıştırmaları, çeviri intihar filan, ben de çoğaltabilirim: Suat'ın intiharında Septimus, -arkasında hiçlik- Suat'ınki de bir eylem!; Mrs Dalloway "Bir eylem! Bir

direniş!” diyordu galiba; Virginia Woolf’u okumuştunuz.

Virginia Woolf’un -okumuştunuz- bugünkü kadar öne çıkacağını, yanındakileri handiyse unutturacağını kestirememişsiniz. Joyce’un getirdiği yenilikler!.. Sık sık Joyce’u anıyordunuz. ‘Acı’ Woolf’taydı. ‘Acı’yı yansıtanlar meydan okuyor zamana.

‘Acı’ya ille bir istihzâ süsü katıştırmak, ‘acı’ya mesafeli durmak Sabahattin’lerinizi, hümanistlerinizi memnun edebilir. Etmedi; yarım yamalak okudular sizi.

Fakat dayanamıyor, mesafeli mesafesiz, boyuna ‘acı’yı yazıyordunuz. (Muhatabınızı eğlendirmek için yazdığınız -“Avrupalardan”- o, -demek istemiyorum ama- ‘sulu’ mektuplarda bile.)

Bugün üçüncü Sabri karşıma çıktı. Beklenmedik, *Mahur Besté*'deki. Sabri Hoca, Dilsiz Hoca, Kırık Kulak Sabri Efendi: Tanıtım bombardımanıya ortaya çıkıyor.

Kalıcı olsun istemişsiniz. Üstünkörü geçmemişsiniz.

İtiraf edeyim ki bütün bütün unutmuşum. Ya da, en küçük bir iz bırakmamış bende. Zaten “talihi unutulmak”mış.

Öteki Sabri'lerle, öykülerinizin genç adamıyla yakınlığı yok. Benzeşmiyor, hiç mi hiç örtüşmüyor. Bu “garip ihtilâlcî”ye Sabri adını niçin seçtiğinizi çözemedim.

Koca roman boyunca bir görünüp kayboluyor. Gerçi uzun bir bölüm ayırmışsınız. Uzun uzadıya konuşuyor. Atiye Hanım onu dinliyor, Behçet Bey onu dinliyor, İsmail Molla hem dinliyor, hem tartışıyor. Sonra garip ihtilâlciniz romandan çekip gidiyor. (Yanılmış olabilir: Sona doğru birkaç cümlede, birkaç satırda tekrar ortaya çıkmış, görünmüş, anılmış olabilir.)

Atiye Hanım'ın ondan kaçmadığını öğreniyoruz; kaçgöç devri. Sabri Hoca hem İsmail Molla'nın hem Ata Molla'nın medrese arkadaşıymış. Ayrıca Atiye'yle

ablasının öğretmeni. Böyle dolambaçlı, zoraki bir bağ kuruyorsunuz. *Mahur Beste*'yi okurken üzerinde durmamışım.

Mahur Beste benim için Behçet Bey'in çaresizliği idi. Bugün bana öyle geliyor ki, inanmamızı ille istediğiniz bir hikâye, bir kırık yalan anlatıyordunuz. Behçet Bey -ve siz- bizden çok şey saklıyordu -saklıyordunuz-.

Doğduğunuz, büyüdüğünüz, yetiştiğiniz, herhalde yıldığınız ortamda saklamak zorundaydınız. Sezdiriyor, geri çekiliyordunuz, git git, o geri çekilişiniz, geri çekilmek zorunluğunuz işleyen bir yara...

Üçüncü Sabri'yle bütünü -bence Atiye'yle Behçet'in evliliğini- parçalamaktan kaçınmamışsınız.

Sık sık, bütünden ayrı, hatta boşlukta kişiler, ayrıntılı çözümler, belirip kaybolan yaşantılar. (Belki 'kırık yalan'ınıza katkı.) Sanki, sizde iz bırakan her şeyin yazıya geçmesini istiyordunuz. Sanki, darmadağınlıktan, karmakarışıklıktan yepyeni bir yapı kurmak.

Üstelik başarmışsınız. Soluk soluğa okuduğunuz yadsınamaz, üstelik her defasında. Her defasında âdeta yenilenerek.

Mahur Beste'nin -kitap olarak- ilk basımını (1975) karıştırdım. Hiç hatırlamıyorum ama, Sabri Hoca için sayfa kenarlarına birtakım çiziktirmeler yazmışım.

Yaşamı için: “Başlı başına roman! Bir insan kendisini tanımayan babasının evinde konuk! Babasını tanımaya gitmiş. Babasını affetmeye çalışıyor.”

Annesiyle ilişkisi: “Adı bile anılmayan bu talihsiz kadının sevecenliğini ne kadar geç anlıyor! Annesi Dilsiz Hoca’ya ayrılık anında helva getiriyor, vapura! Bir daha birbirlerini görmeyecekler!”

“Hiç yakışık almayan şive taklitleri: ‘Kalaydun buracıkta.’ Köy romancılarında sık rastlanan.”

“Sabri Hoca’nın çocukluğu ve gençliği başlı başına bir Reşat Nuri romanı.”

“Gülsüm: Annesinin ismi. Son anda, babasından ayrılırken öğreniyoruz...”

“Sabri Hoca’nın ‘bütün ömrünce kimseyi sevmemiş’liği irkiltiyor. Kaderindeki yapayalnızlıktan mı?”

“Roman sanatı açısından enikonu kötü yazılmış bir bölüm!”

Kırk beş yıl önceki bilgiçliğimi bir yana bırakıp, ‘kimseyi sevmemek’e --

Şu cümleniz: “Çocukluğu onun içinde şefkat ağacının yer etmesine imkân vermemişti.”

Sabri Hoca’nın çocukluğu, sizin çocukluğunuz, çocukluğumuz... Galiba herkesin çocukluğu. Geri dönülemez, onarılamaz. (Acıma duygusunu yitirmiş miydiniz?)

Kırk beş yıl önce bu kitabı, ilk basım *Mahur Best’e*’yi Sahaflar’dan aldığımı hatırlıyorum, Elif Kitabevi’nden;

Arslan Kaynardağ hayattaydı. Sonbahar günü mü, yaz mı, hangi mevsimse, Kapalıçarşı'dan geçerek Sirkeci'ye inmiş olmalıyım, dolmuş durağına. Eve dönüp bir an önce *Mahur Beste*'yi okumak!

Kırk beş yıl öncesindeyim, Elif Kitabevi'nden *Mahur Beste*'yi almışım. Eve dönüp bir an önce okumak... İçim ürperiyor kırk beş yıl sonra.

Kırk beş yıl sonra Dilsiz Hoca'nın Doğu-Batı meselesine takılıp kalıyorum. ("Şark ve Garp, Ne Şark Ne Garp"ın verilerini toplarken atlamışım.)

Kırk beş yıl öncesine dönersek, Doğu-Batı meselesi zaten pek o kadar ilgilendirmiyordu. Küçükburjuvazinin gizli faşizmi, bireysellik, yabancılaşma; altını çize çize Togliatti okuyordum.

Dilsiz Hoca çehresine dikkatle bakılmasını istiyor. Şark bu çehreden kaybolmaya yüz tutmuş. "Yâni hayatları tam olmayanların yüzü" diye ekliyor.

Herhalde kıvanç duyarak yazıyordunuz, üzülerək, ama yazdığınız için kıvançlı. (Ülkü'de tefrika ediliyordu *Mahur Beste*. Yadırgandığınız söylenir.)

"... bize lâzım olan, gömlek değiştirmek değil, içten değişmektir." Bohemya billûrundan âvize Sabri Hoca'nın masa kenarına yapışmış ellerini aydınlatıyor.

Hümanist, aydınlanmacı çevrenizde mi bunları okuyup, kıvansın istiyordunuz; sanırım okumadılar. Okuduklarına ilişkin bulgu yok elimizde.

İyi ki okumadılar: Yakın çevreniz; ne diyecekleri, sizi nasıl savunacakları ya da savunmayacakları --

“Şark yok, şark öldü. Bizler yetimiz.” Sabri Hoca’nın söyledikleri çılgınlıktı.

Atiye Hanım bu sözlerin yalnızca kendilerine söylenmediğini düşünüyor, “açık pencereden bütün Boğaz gecesinin” Sabri Hoca’yı dinlediğini, karşı yalılar, karşı korular. Hatta “bütün İstanbul”! Her yer “yetimliğin kaderine bürünmüş”!

Yavaş yavaş toparlanıyordunuz: “İstemeye istemeye söze” başlayan İzzet Molla’yı üç dört sayfa konuşarak. Ölü Şark’tan vazgeçip yeni bir umut kıvılcımı: “Ne Şark’a, ne Garp’a, ne falana, feşmekâna bağlıyım; bize bağlıyım.”

Fakat kim bu “biz”?, her zaman sığındığınız.

Her zamanki bileşiminize sığınyordunuz: Yarınki “müstahsil”, üretken hayatımızda Doğu-Batı bileşimi. (Gerçi ‘bileşim’ mi, ‘birleşim’ mi, karar verilememiş, hangisi yolumuza çıkarsa...)

Bileşim birleşim gerçekleşmedi, dileğiniz tutmadı. Şark da Garp da sonrasız hortlaklar bugün.

Mahur Besté’nizden geriye ne kaldı derseniz; bende, kaygımda, Sabri Hoca’nın şefkat yoksunluğu. Unutmadım, çocukluğuna bağlamıştınız.

Kendisi de biliyor muydu şefkat yoksunu olduğunu -çünkü, yanlış algı değilse, siz, romancı, anlatıcı sap-

tıyor-; üstü kapalı. Dilsiz Hoca artık yaşlanmış, iyice yaşlanmış; şefkat ağacı bir türlü yeşermiyor, bir türlü kök salmamış; İsmail Molla “İkimiz de ölümün eşiğindeyiz” diyor, onca zaman, onca sınav.

Günceniz bilinmiyordu, biz okurlar, bir iki kuşak, güncenizden habersizdik. Güncenizdekiler gizli kalabilirdi.

Öteki yazılar gazetelerde yayınlanmış; arşivlerden bulunacaktı. Saklanamazdı.

Konuşmaktan kaçındığım, şiddetle kaçındığım konuya geldik. Acıma duygusunu yitirdiğiniz konu. Bununla birlikte gözden ırak tutulamıyor, görmezden gelinmiyor, hasıraltı edilemiyor.

Avrupa'ya ilk gidişinizde, hangi sebepleyse, yaşlılar yurduna uğramışsınız. Seksenlik bir kadın çiçeklerle, bitkilerle, saksılarla başbaşaymış; size, anlamadığınız bir dilde bir şeyler söylemiş. Keşke öyle olsa...

Öyle değil.

Tehlike çanları Paris'teyken -az berinizde empresyonistler, Manet'nin "siyahı"- çalıyor. "Memleketten"-kimlerle haberleştiyerseniz- gelen haberler iç açıcı değil. Baskı artmış -hangi meselede?, hangi konularda, hangi kişilere?-, "Bir nevi tek parti hâkimiyeti" diyorsunuz, "Adnan Menderes" idareyi eline almış.

“İsmet Paşa”nız -Yakup Kadri’ninkine hiç benzemeyen- devrinden kılıç artığı eski bir milletvekilinin bakış açısı; elbette kolay kolay benimsemeyecekti Demokrat Parti iktidarını.

Baskı gitgit sahiden artacak. Yanlıştan yanlışla sürüklenilen yıllarda neler konuşuyordunuz yakın çevrenizle, neleri konuşuyordunuz, üniversitede, sokakta, berberde, Maya’da -siyaset aralıksız konuşulur-, tedirginlik artıyor, neler söylediğinizi, size neler söylendiğini bilmiyoruz.

1957’de göze batmaz bir roman yayınlandı, *Onbinlerin Dönüşü*, göze batmadı ve zaten unutuldu, bugün büsbütün. Adım gibi biliyorum, okumadınız; oysa yayıncısı Hüsamettin Bozok’tu, sonradan *Şiirler*’inizi yayınlayan. Size vermiş, iletmiş olabilir *Onbinlerin Dönüşü*’nü.

Okumamıştınız. Üniversitelilere -Türk ve Amerikan- söz açarken, romanın yazarını yeni bir “realizm”in temsilcileri arasında sayıyordunuz, Anadolu gerçekçiliği. *Onbinlerin Dönüşü* büyük kentte, çok sevdiğiniz İstanbul’da geçiyor.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçiyor. Üniversite çevrelerinde. Adı tam konmamış bir tür ırkçılık alıp yürümüş. Gençler arasındaki ayrılık sokağa sıçramış. Romancı yaklaşan zamana da işaret etmek --

28 Nisan Perşembe günü, yine Paris’teydiniz, Le Monde’deki havadisler; arka sayfayı gözden kaçırmışsınız, Türkiye’de küçük bir karışıklık. Cuma günü tele-

fonla -kimler?- haber verdiler: “Üniversitenin kapısında çarpışma olmuş.” (*Onbinlerin Dönüşü*’nde de oluyordu.) Sıkıyönetim dolayısıyla Türkiye’deki gazeteler --

Öğrencilerinizi hatırladınız, karşınızda oturmuş, dersinizi dinliyorlar, Ahmed Cemil’in çalınan, el konulan hülyalarını yorumluyorsunuz onlara, her şey maviyken siyah gecede sona eren; hatta, Cahit Sıtkı’nızın bir mısraı dudaklarınızdan dökülüştüyor: “*Sözünde durmadı mavi gökler*”.. O öğrencileriniz, “yahut onların arkadaşları”. Örfî idare ne olduklarını, nerede olduklarını, yaralanıp yaralanmadıklarını, ölüp ölmediklerini --

Önü alınabilirdi, alınmalıydı. (*Onbinlerin Dönüşü*’nde de alınmıyor.)

Yerden göğe kadar haklıydınız: “İnsanlar konuşmak ve içini boşaltmak ihtiyacıyla doğarlar. Hıçkırık, ağlama, konuşma...” Defterinize yazarken belki gözyaşlarınızı tutamıyordunuz. İktidar, hükûmet emir üstüne emir veriyormuş. Buraya, her şeyden önce, “İktisadî vaziyetin kötülüğünü bir realite gibi kabul” etmeyen iktidarla gelinmiş. “Adnan Bey” ve etrafındakiler “milletle açıkça konuşmak” yerine --

“Bu kadar güç mü?” diye soruyordunuz.

Sağduyuyu elden bırakmıyor, “Adnan Bey”in sürüklendiği yıkımı âdeta durdurmaya uğraşıyordunuz. Onun “kaybolduğu labirentler”i çözümlemek isteyerek. Hâlâ bazı fırsatlar: Hükûmet “babaca” davranabilir, babaca davranarak bir yığın şeyin önüne geçebilir. Çoluk çocuk

sahibi olmadığınız halde, tek bir evlâdınız yokken, onların niçin baba olamadıklarını düşünüyordunuz.

Sona, yıkıma -her anlamda- hızla yaklaşıyor. İstanbul'dan yine telefon: Ankara'da da öğrenci eylemleri, Mülkiye Mektebi'nde asker, "talebe"yi kordon altına almış. Sıkıyönetim tek bir ölü, yabancı gazetelerse sekiz ölü, rakamlar boyuna değişiyor, boyuna artıyor. Cenaze töreni yasak.

"Şefkat ağacı"nı bir yana bırakmış, Sabri Hoca'yı, *Mahur Besté*'yi belki bütün bütün unutmuş, "hürriyet ağacının tutabileceği bir zemin".

17 Mayıs'ta -hangi gündü?- İspanya'daydınız. Prado'ya gittiniz. Goya'ların çoğunu alt kata indirmişler: "Duvar önünde küçük korku ve nihayet o dehşetli şeylerin hepsi orada." Yalnızca orada, bir müzenin salonunda mı?, dehşetli şeyler her yerde, her zaman, Goya her an!

Daha 26 Temmuz'da Millî Birlik "hükûmeti"nden defterinize bile dökemediğiniz hafif bir kaygı, hafif ama sinsî.

Aydaki Kadın'ı yazmaya çalışıyorsunuz, kaygıda, kargaşada.

Sizi Edebiyatçılar Birliği'ne başkan yaptılar.

Aklınızdan -"romanın rüyası"- 6/7 Eylül gecesi geçiyor.

Her şeye rağmen akşam güneşi; batarken kıpkırmızı ve göz kamaştırıcıymış.

Dün akşam, kaç akşam!, yine göz kamaştırıcı günbatımı.

Aydaki Kadın'da ufak bir kımıldama...

Ziyafetler devam ediyor. Celile'ninki -soyadı verilmemiş- Dağcılık Kulübü'ndeymiş. Sıkıntıdan patlamışsınız.

Ziyafette Adnan Bey konuşuluyor: Uyku haplarını biriktirerek intihar girişimi. Ankara'ya nakledilmiş.

Dağcılık Kulübü'nde ziyafette, Edebiyatçılar Birliği'nin son toplantısı tartışıldı. Adalet'in Teo'suyla -Brecht çevirmeni, şair- bir anda tartıştınız. Çağrılılar sizi dinliyorlar.

Teo, bazı başka üyeler, Faruk Nafiz'in -düşük milletvekili-, Samet'in -eski bakan, düşük milletvekili-, Peyami'nin -gençliğin hışmına uğramış- kovulmasını istiyorlar, birlikten. Çirkin ötesi bir münakaşa. Büyüyor, çağrılılar ikiye ayrılıyorlar.

Faruk'u seviyormuşsunuz, Samet'ten "ikrah ediyor ve tali'ine" acıyorsunuz, söylemek yersiz, "Peyami'den nefret" ediyorsunuz. "Fakat zamanı mıydı?" Teo'nun şımarıklığına, budalalığına, cahilliğine söyleyecek söz bulamadınız. Birlik başkanlığından hemen, bir an önce istifa edeceksiniz; sizi paravan olarak kullanmak istiyorlar. "Yarabbi ne kadar yalnızım!"

Yalnızdınız.

Birlikten istifa ettiniz.

Millî Birlik "radyoda kendini övdürüyor". Şaşkınsınız, hürriyeti, istikbali, yeni Türkiye'yi onlardan bekli-

yordunuz. Radyodan korkuyorsunuz artık, dün Vatan Cephesi'ne geçenler, bugün -bayram günü- komite övgüleri. Kısırdöngü sürgit.

Dün İsmet Paşa'ya gitmiştiniz, yalnızlığınıza iyi gelebilir, vapur, faytonla küçük bir tur Heybeli'de, akşamüstü beşe doğru İsmet Paşa'nın evindeydiniz. Yaz sonu, sonbahara yakın ve Pazar günü, ılık, güzel bir gün.

Köşkün -acaba yerli yerinde duruyor mu?- küçük pencereleri yeşile boyalıymış -kepenkler mi?-, merdivenler önce birinci terasa, ikinci terasa merdiven daha uzun, basamaklar, yoruluyorsunuz, dura dura. Yine de çarpıntı.

Birinci terasta gazeteciler ve talebeler varmış. (Yakup Kadri, iktidarı, 1950 seçimini kaybettikten sonra, kapısını kimselerin çalmadığını, Ankara'da, tek bir zil sesi işitilmediğini yazar.)

Birinci terastan da, ikincisinden de, herhalde Yassıda görünüyor.

Paşa, öğleden sonra uykusundan kalkınca sizleri kabul ediyor, siz, gazeteciler, talebeler, talebeler elini öpüyorlar. (Siz geçenlerde Hasan Saka'nın cenazesinde öpmüştünüz.) Paşa çok sevimli, çok kibar, kendine fevkalâde hâkim.

Eklemiştiniz: "İsmet Paşa vaziyetten çok emin. Sabırla bekliyor."

Yassıda duruşmaları başladı! "Türkiye iki gündür muhakemelerle meşgul."

Fakat canınız sıkkın; bir hata yapıldığı kanısındasınız: Yürürlükteki ceza kanunu yargılamaya yetmeyecek, yetersiz kalacak, sizin hayal ettiğiniz gibi yargılanmalarına. “Niçin ilân ettikleri ihtilâli tıkadılar?”

İdam kararı verilmesi zor. (Daha iki gün, ilk duruşmalar, dâvaların tesbiti.) İdam bekliyorsunuz. Belki 6/7 Eylül, belki Kore meselesi... Fakat uzak olasılık. İdam bekliyorsunuz.

Öğrenciniz olmuş bir kişiye -üniversitede öğretim üyesi, öldü, o yüzden adını vermiyorum- “Ahmet Hamdi Tanpınar o yazıları niçin yazdı?” diye sormuştum. Gazetede kiler.

El altından öğrenmiştiniz: 147’ler arasında olmaktan korkuyordunuz: Övmek, bir an önce yaranmak. Bence o yüzden.

Tarihleri karıştırıyormuşum: 147’ler yazılardan aylarca sonra. Üniversiteleri ‘temizlemek’ Millî Birlik Komitesi’nin aklına aylarca sonra gelecek...

Henüz günceniz, defterler bütün bütün gün ışığına çıkmamıştı.

“... Korkuyor muydu? Âdeta intikam alıyor. Gayesi neydi?”

Sizden sonra derlenmiş kitaplarınızın hiçbirinde yok, henüz yok, fakat kötü fotokopileri elden ele dolaşımda. Başlangıçta tek yazıydı, Cumhuriyet’teki, sonra ikincisi, üçüncüsü, sükün ediyor.

Eski öğrenciniz ihtilâle gerçekten sevindiğinizi, darbeyi savunduğunuzu düşünmüş. Muhafazakârdı. O

günleri, o yazıları asla unutmamış. 27 Mayıs'ta susmuş. Susmak zorundaydı.

İçin için, Kurucu Meclis'e girmek istediğinizi, İsmet Paşa'ya çıtlattığınızı, oldum bittim para sıkıntınızı, kumar oynadığınızı, borçlarınızı. Sonra anılarında yazdı da.

Bir kesim gazete yazılarınızı benimser görünüp arkanızdan konuşurken, bir kesim sizi enikonu kınamış, arkanızdan, yüzünüze bir şey söylemeyip. Susmak zorundaydılar.

Kurucu Meclis'te yer almayacaktınız; seçilmemiştiniz. Seçilirim umuduyla yazıyormuşsunuz.

Olsa olsa kaynayıp gitmiştir o yazılar o dönemde. Gazeteler, mecmualar, her türlü yayın, sizin yazılarınızdakilere benzeyen, ihbarlar, suçlamalar, hakaretlerle.

Çok uzun yıllar geçti. Çok uzun yıllar geçince her şeye tarafsız, elden geldiğince nesnel bakılıyor.

Çok uzun yılları yaşadım. Geriye şuursuzluk -"Ben kendime sabık başvekil dedirtmem!"-, küllenmişlik, boşunalık, saçmalık ve acı, en çok acı. Bir daha olmasın!, bir daha yaşanmasın! isteği.

Gazete yazıları bir 'şair'in başkalarının idamını istediği. Nasıl bir cinnet!

Oysa 'şair' ve 'idam' dendi mi yan yana, *Andréa Chénier*'den söz açmanız beklenirdi. Plaklarınız

arasında olması neredeyse imkânsız; ama ismini mutlaka işitmiştiniz, hem şairin, hem operanın. İstanbul'da doğmuş, ölüm cezasına -giyotin!- çarpıtılıyor. (*Beş Şehir*'e tekrar bakacağım, *Andréa Chénier*...)

Günlerdir yazı makinasından uzak duruyorum, yazı masasının başına geçmiyorum.

"İstanbul" bölümünde Chénier'yi bulamadım.

André idiller yazmış. Kızkardeşi Marie-Joseph tarihî trajediler yazarı. Anneleri Kıbrıslı. (Galatasaray hazırlıktan kalma Petit Larousse'ta; 1960-1961 ders senesi: Hepsi metafizik!)

Tek idilini bulamadım André Chénier'nin.

Aslında konuyu, gazete yazıları, dağıtmak --

Dağıtmaktan, uzak durmaktan vazgeçiyorum.

Turan Emeksiz yazılarınızda geçmiyor. 28 Nisan onunla başlamıştı. Polis kurşunu öldürdü. (Vur emri kimden?)

Öldürülmeseydi, o akşam tiyatroya gidecekmiş -koltuğu boş kalmıştı-, Şehir Tiyatrosu'nda Haldun Taner'in *Fazilet Eczanesi* -Yeni Komedi bölümünde (koltuğu boş kalmıştı), seyretmiştim, ailecek gitmiştik-, cebinden tiyatro bileti çıkıyor.

Gençlerin vurulduğunu öğrenmiştiniz.

"Adnan Bey" biliyor muydu?, Yassıada'da Turan Emeksiz'i hatırladı mı?, kendi kendine kaldığında,

“Köşk”te daha önce, 27 Mayıs’tan birkaç hafta önce, hepi topu vesikalık fotoğraf, Bayar, ötekiler, akşam yemeği yeniyormuş, yirmisinde genç bir yüz; “Adnan Bey” İmralı’da son anda...

Sizin gibi, Samet Ağaoğlu’nda da yok. “... yemek salonuna bitişik yeşil oda”ya geçtiler diyor.

Vur emri! Polis kurşunuyla. Yaşasaydı benden dokuz yaş büyük olacaktı bugün.

Sonra Şehir Hatları’nda bir vapurun ismi oldu. Sonra git git unutuldu. Bordadaki Turan Emeksiz’in kim olduğu artık bilinmiyordu.

Güncenizde belirtmemişsiniz; hemen yazdınız, hayli uzun bir yazı: “Suçüstü”. Bir “cürüm”den öbürüne “sürat katarı” hızıyla. “Harbiye talebesini öldürmek!” hazırlığı. “... bütün gençliği imhayı düşündüler” diyordunuz. Söylentiler öyleydi. Fakat gerçekten inanıyor muydunuz? Morglar gençlerin cesetleriyle...

Güncenize kaydedecek vakit yok: Yetişsin, bir an önce yayınlansın!, hızlı hızlı yazıyordunuz: “Adnan Menderes, Namık Gedik hükûmetinin --

Namık Gedik intihar etmişti.

“Ağzı köpüklü Adnan Menderes, kin çıkını ve Anayasa hırsız Celâl Bayar --

Orduya teşekkür ediyordunuz. “Bundan sonrasını sevinç gözyaşlarına bırakalım.”

Eski öğrenciniz, söylemiştim, anılarında yazdı, tavrınızı “iddia makamına çıkan bir savcının özentili hitabeti”ne benzetiyor. İrkiliyor. Çok sevdiği şiiriniz, ölümünüz, geçen zaman onun irkilişini azaltmamış. Şairliğinizi, sanatkârlığınızı lekelediği kanısına varıyor.

Eseriniz ayrıdır, lekelenemez. Gelgelelim tavrınızı anlamakta ben de güçlük çekiyorum. O günlerin hâletirûhiyeti diyeceksiniz, ama bu denli şedit mi? Duruşmalar daha başlamamış. Duruşmalardan sonraymışçasına kararınızı bildiriyorsunuz. Hatta, “sevinç gözyaşları”yla.

Güncenizden: “İkinci Cumhuriyetin Eşiğinde’ diye bir makale yazmak istiyorum.”

Bugün “İnönü”ye gideceksiniz.

Dün cumartesi, makaleye çalıştınız.

(Makalenin ismi sonradan değişti mi?)

Duruşmalar başlamadı.

Kininiz -başka kelime aklıma gelmiyor- devam ediyor; şahsî hayatlarla uğraşıyorsunuz, iktidar rezaletlerini -siyasî- nasıl olsa deşecekler.

Önce Park Otel -sizin de gittiğiniz, arada bir-, Park Otel’deki daire, sâkıt başvekilin. (Siyah “Kadillak”ıyla gelişlerini görmüştünüz belki. Polisler yolu açıyorlar.)

Dedikodular çok, sokak konuşuyor, dedikoduların odağı artık özel hayat. Neleri dinlemiştiniz? Neler anlatılıyordu?

Duruşmalarda yer almaz sanısıyla -aldı!-, endişeli, harekete geçtiniz: Kulak misafirlikleriniz kulaktan kulağa kalmasın, yazıya dökülsün. Kallâvî fincanda kahveniz, yazı masanızdasınız.

Cümmeniz: “Ne garip Başvekil’di ki en büyük propagandasını biçare eğlence kadınlarından dinlerdik.”

“Eğlence kadınları”. Tanışmışsınız, dinlemişsiniz, gizli hayatlarını anlatmışlar... Bu anlamı mı çıkarmalı? “... dinlerdik”: Geniş zaman, birkaç kez, birçok kez... Çoğul: Kimlerle?

Kulaktan kulağa fısıldanan “eğlence kadınları” arasında -sonra yalnız haysiyetiyle anılacak- bir sopranonun adı geçiyor. Onu da kastedip kastetmediğinizi hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Adı çok geçiyor, hatta en çok onun adı geçiyor. Belki sahnede dinlemiş, izlemiştiniz.

Cümmeniz: “Türk tarihinde erkekliğinin kuvvetiyle övülen tek Başvekil --

21 Temmuz 1960’ta yayınlanmış.

26 Temmuz 1960, güncenizden: “... hezimet. Kadın ve para meseleleri başta.”

Güncenizden (tarihsiz): “İnsan ömrü bu işte: Doğunun velvelesi, ümitler, seks, neşe, heyecan ve ihtiyarlığın adım adım yaklaşması.”

21 Ağustos 1961, güncenizden: “Gece saat on. (...) Can sıkıntısı. Erotik hülyalar. (...)”

Duruşmalar başlamadı.

Bu kez “Sardanapal taklitleri”nde karar kılıyorsunuz. Hususî hayatlar abartıla abartıla iyice ayyuka çıkmış. Kervana siz de katılıyorsunuz, Sardanapal’ınızla, Sade’ınızla, okumuş yazmışlığınızla:

“Roma’yı, eski Kartaca’yı imrendirecek bir zevk devri!”

İnce ince gülsünler:

“Tabiî ebatta bir kadının kolları arasında kaybolacak vanrilok bebeği kılıklı cüceler Marki dö Sade’ın muhayyilesine rahmet okutacak hatıra defterleri tutarlar.”

19 Ağustos 1960 tarihli gazetede. (Bir yıl iki gün sonra “erotik hülyalar”ınız.)

Cezalar -daha verilmemiş, belli değil- sizi “ve hiç kimseyi” tatmin etmeyecek. İdam mı? “Öldükleri zaman da her şey bitecek, ne ıstırap kalacak, ne de bekleyiş...” Sizin kaleminizden çıkabileceğine --

Sizin kaleminizden, sizin sözdağarınızdan çıkıyordu, sizin geriliminizden. Gergindiniz; darbeyi alkışlıyordunuz.

Güzelduyu, yalnızca güzelduyu!

Sanatkârca yaklaşımınızı bir yana bırakmış, orta malı o beylik, cılkı çıkmış kandırmacayı benimsemiştiniz: Yazar okuyucuyu avcunun içine alarak, yazdıklarını ona benimsetmeli: İdam! Akıllara idam getirmeli.

Senelerin yorgunluğunu bir silkinişte üstünüzden atarak yazıyordunuz. Romanı bir yana itmişsiniz, *Aydaki Kadın*'ı.

Duruşmalar başladı.

“Türkiye iki gündür muhakemelerle meşgul.”

Daha gürültülü patırtılı olacak sanmıştınız. Geçen zaman ilk günlerin coşkusunu unutturmuş gibi, şu ilde, şu vilâyette meydanlar dolup taşmıyor. Mitingler, hürriyeti ve demokrasiyi kutlamalar, farkındasınız, seyrekleşti.

Muhakemeler eski coşkunluğu tazeleyebilir. Fakat durgun, sönük başladı.

Ne kadar sürecek, kimse bilmiyor. Hep böyle sönük giderse --

(Başka evler, çocukluğumun geçtiği Cihangir’de birçok ev, aileler, bizim ev, orta birdeyim, gece yirmi birdi galiba, gündüzkü duruşma, herkes radyo başındaydı. Sönük değildi. Benim için hâlâ travma, ağır ruh berelenişi.)

Bende derin izi olacak *Yaz Yağmuru*’nu -baskısı (1955) tükenmemiş- 1961 Şubat’ında -“Hayat da bir yaz yağmuru!”- “Gönül Hanım’a” imzalamışsınız. 1980 sonrasında -Moda’daki küçük dükkân- sahaf Sami Önal armağan etmişti bana, ölü evinden almış. Bu kitap bende.

Bu sabah vakti ithafınıza, imzanıza, elyazınıza dalıp gidiyorum. Elyazınız -yeni yazı- bir şey söylemiyor. Fakat “Hayat da bir yaz yağmuru!” içe işliyor.

Hangisi sizdiniz?

Gönderdiler mi?, askerî irtibat bürosuna mı başvur-
dunuz?, kendiniz mi gittiniz?, adınıza, fotoğraflı, vesika-
lık, belki son vesikalık fotoğrafınız: Yassıada Giriş Kartı!

Gitmiş miydiniz? (Soru işareti yine: Çünkü gidip
gitmediğiniz artık bilinmiyor.)

Gittiyseniz, neyi görmek istiyordunuz? (Soru işareti
yine.)

Radyodan yankısı kalmış: “Biraz oturayım müsa-
ade ederseniz...” Lütü Kırdaş’ın yığılıp kalışı. Sâkıt
Hariciye Vekili galiba: “Doktor çağırın!” Orda mıy-
dınız?

Tanışıyordunuz tabii, eski İstanbul valisiydi, burada
yargılanan düşük bakan, yığılıp kalınca celse durdurul-
du. Cenaze töreni olaylı geçti. Katılamazdınız.

Samet Ağaoğlu bakıyor, gözleriyle tarıyor: Dinleyici
tribünlerinde “nice âşına yüzler”, gazeteciler, Halk Par-
tisi milletvekilleri, eski arkadaşlar, eski bir öğretmen?,
Yassıada Giriş Kartı’nızla siz?, hikâyelerini yok saydığı-
nız Samet yargılanıyor. Dinleyici tribünlerinde --

Yassıada’ya Giriş Kartı’nıza rağmen, bazan,
bazan değil, ikide bir şahsî hayatınız ayaklanıyor.

Akşamları otuz yedi iki ateş. “İhtiyarlık, bir gün ölmenin şüphesizliği ve beklemek.” Her duyumu-
nuza yansımış.

Sürekli Bach dinliyorsunuz. Bach en büyükleri.

Denize inen yokuşlardan inişiniz geliyor. Duvardan yokuşa fıskırmış malta eriği. Rüzgâr denizden esiyor. O rüzgârı özlüyorsunuz.

Kimse dostça birleşmiyor. Kimse gelmiyor. Kimse dostça görüşmüyor. Kimse yok. Kimse hiçbir zaman olmadı.

Malta eriği çiçeğe durmuştu. Hatta bir iki sarımsı, ham yenedünya. Uzansanız koparacaksınız.

Bugün yirmi sekiz tane sigara içtiniz. Şimdi yirmi dokuzuncusu. Varsın rüzgâr esmesin.

Yakınmaya başladınız: “Yassıada fazla uzadı. Yetti artık. (...) Ahali şimdi başka türlü dinliyor.”

Bir an önce seçimi arzu ediyorsunuz. (Sürekli yanı-
lıyordunuz: Seçimi, “biz”, siz, kaybettiniz.)

Dâva bitti.

Dâva bitmişti. Mahkûm olmuşlular. Eylül sonundan beklenmeyecek kadar soğuk bir geceydi.

Dr. Tarık, Dr. Nejat falan kesenkes yasak etmiş-
lerdi: Biliyorum, pencereyi açtınız. Biliyorum, sigara yaktınız.

Gazetelerdeki fotoğraflar -eski alışkanlık, “resimler” diyordunuz-, Adnan Bey ve iki arkadaşının; “ölüm bu fotoğraflarda insana başka türlü görülüyor.”

Öteki yazdıklarınızı, sıfatlar, ölümün bu fotoğraflarda başka türlü görüldüğünü yazdıktan sonra yazdıklarınızı, bu gece eskisinden acıtıcı, Menderes’i bir zamanlar “aziz” mertebesine --

Yağmur bir yağsa!

‘Gazete yazısı’nda, çağrışımlarla andığınız Sade’ı kimler biliyordu?, kimler okumuştunuz?, kimlerin kulağına çalınmıştı sadizm mazoşizm, sözlüklerimizde insan yaradılışında sapkınlık; bence bir bilinmeyendi “Marki dö” Sade. Beauvoir ünlü sorusunu yeni soruyordu.

Bilginizin üstünlüğünü tanıtıyordunuz, üç beş kişiye, uzaktan muzaktan Sade’in ismini duymuş.

Poe’yu, Hoffmann’ı okumuştunuz, Antalyalı öğrenciye yazdığınız mektupta -geri döneceğiz mektuba- belirtiyorsunuz, sizi var edenlerden, Nerval, en sevdiğiniz romancıymış Proust. Orada Sade yok, mektubunuzda Sade’in adı geçmiyor. Geçemezdi.

Ama bir ara okudunuz ki, gazete yazısında anıyorsunuz.

Ne zaman okumuştunuz?, nasıl okumuştunuz?, bence el altından, gizli basım, olsa olsa. Fransa bile uzak duruyordu markisine, insan yaradılışına ilişkin söyledikleri handiyse yadsınıyor, önemi kavranmamış. Koskoca Petit Larousse’a göre: “... Dans ses romans, des personnages sont souvent déterminés par le plaisir démonique de faire souffrir les âmes innocentes..”

Yılını kestiremem, ölümünüzden üç dört yıl sonra herhalde, Fransız Konsolosluğu'nun kitaplığındaydım, yaşlı matmazele -kartotekte yok- Marquis de Sade'in kitaplarını eserlerini soruyorum. İrkilerek geri geri çekiliyor: "Yok hiçbiri! Ahlâksız bir yazardır!"

İki üç olamaz; en az beş altı yıl. Gerçeküstücülük dolayısıyla. Sade sadizmde gerçeküstücüyümüş: Buna yakın bir ibare, belki Breton'un.

(Şimdi daha açık seçik: Vedat Hoca -"pek hoşlandığım bir zat değil" dediğiniz-, Sait Faik'in son öykülerini okumamı öneriyor, bu son sonsuz yalnızlık öykülerinde Sait Faik gerçeküstücülere yaklaşırmış... Son öyküleri okuyorum ve gerçeküstücülüğü öğrenmeye çalışıyorum.)

(Geriye kalmış kitaplarınız arasında André Breton / *Les Manifestes du Surréalisme* saptanmış. Maurice Nadeau'nun *Histoire du Surréalisme*, Sade seçkisi var mıydı, saptanamıyor; yitik kitaplar.)

Her şey yitik. Baştan beri. Baştan beri her şey yitikti.--

Bergson'un yapıtını, düşüncesini, görüşlerini, zaman kuramını pek de özümsememiş olduğunuzu söyleyen İffet Hanım, bazan da böylesi küçültücü kanılarından vazgeçer; 'yeni şöhret'inizin ilk günlerine ayak uydurarak, sevgicil, hatta hayran, "özlü" sözlerinizle anımsardı sizi. Kısa bir an yücelirdiniz.

Bir gün, durup dururken, sebep yokken, "Hayat, yaşandığı kadardır" demişsiniz.

Kuşkuları derin, üzüntüyle başını iki yana salladı İffet hanım: "Hayat, yaşadığı kadardır" demişsiniz ama, hayatınızı değil sereserpe, kıyısından köşesinden bile yaşamamışsınız.

Nerden biliyordu? Bildikleri nelerdi? Bence hiçbir şey bilmiyordu. Başkaları konusunda konuşurken, hepimizin yaptığı gibi, size tasarladığı hayatı seçiyor, onu yaşamamış olmanıza "esef" duyuyordu. "Esef" demişti, "esef edilir ki yaşamadı."

Hatta, kendi çehrenizle, kendi kimliğinizle yaşar görünürken, hep "bir aktör gibi" sahne makyajıyla, sahne kostümleriyle ortalarda dolaşmışsınız.

Romanlarınızda, hikâyelerinizde, baş rollerdeki erkek kahramanlar hep sizmişsiniz. Yalnız Mümtaz değil, ötekiler de. Zaten bu yüzden öz kimliğinizi yitirmişsiniz. İffet Hanım “Onları yazıyor, onlar gibi görünmeye kalkışıyordu” diyordu, “kendini değiştire değiştire...”

Başı sonu kırılmış şu sözünüz: “... her tarafı sımsıkı kapalı ömrüne...”

Behçet Bey’i tanımlarken söylüyordunuz. Geniş yatağında yalnızdı; rüyalar görüyordu, her geceki gibi. “Bir yığın insan” rüyasına girip çıkıyorlar, yaşlanmış, gencelmiş, bazan bire bir aynı, bazan değişik ifadelerle, gülümseyişlerle, yüz asışlarla, tehdit edişlerle rüyalarda yerlerini alıyorlardı.

Oysa Behçet Bey ömrünün her tarafını kapatmış. İhanet eden herhalde rüyalar.

O zamanlar *Mahur Beste*’yi okurken, Behçet Bey’in ömrünün “her tarafı”nı “sımsıkı” örtmüş olması dikkatimi çekmemiş. Gerçi bütün cümlenin altını çizmişim ama, rüyalarda gelen kalabalık dolayısıyla. Ya da sadece rüyalar. 1975 sonrası; Freud, Jung, hatta belki Adorno. Belki üçü de değil. Bütün rüya bir roman yazmak istiyordum, yapıyormuşum ediyormuşum, ağlıyormuş gülüyormuş...

Behçet Bey orada ömrünü sımsıkı kapatmasıyla kalakalmış.

Behçet Bey'i -baş roldeki kahramanlarınızdan biri-bütün çocuksuluğuyla görüyordum. Herkes ona hoyrattı. Herkes onu hırpalamıştı. Tahakkümlere, hoyratlıklara rağmen Behçet Bey tek kişilik dünyasını kurmuştu. Hem taa yeniyetmeliğinden başlayarak şimdiki zamanına.

Meselâ yatağının üstünde gece gündüz pek çok kitabı duruyordu ve o, yatağına hep bu kitaplara ilişmeden giriyordu. Yatağında kendine küçük bir yer ayırıyor, çok sevdiği, ayrılamadığı kitaplarını âdeta rahatsız etmekten çekiniyordu.

(Paris'te otel odanıza gelen Fahrünnisa Zeyd -"Prenses"- yataktaki kitapların resmini yapacağını söylemişti: "İnanamıyorum!..")

Bahçeye bakan pencerenin önündeki masada Behçet Bey'in "mücellitlik aletleri ve levazımı" duruyor. Bahçede yaz, bahçede sonbahar. Dünyada tek başına Behçet Bey, hırpalanmış, zamanın eskittiği kitapları, yazmaları koruyor. Korurken, kimselerin anlamayacağı sevinçler duyuyordu.

Behçet Bey'in aldığı, biriktirdiği, bazıları yadigâr, pek çok antika ufak tefeği vardı, odasında, dört bir yanda, fincanlar, gümüşler, bağa kaşıklar, çanaklar, Çin kâseleri, minyatürler, Sèvres porselenleri, Bohemya billûrları, her birinde yaşanmış, unutulmuş olanın şiiri, çeşmibülbüller, sürahiler. Behçet Bey onları handiyse birer insan sayıyordu. Daha birkaç gün önce, kim bilir kimleri aksettirmiş şu sedef aynayı almıştı.

Aynadan genç kızlar geçiyor, aynadan güzel kadınlar, yaşlı, yorgun hanımefendiler, çapkın gençler, hayatları kırılmamış insanlar, mutluluklar, kahkahalar...

Behçet Bey'in meselâ saatleri vardı -bana biraz da Fahim Bey'inkileri hatırlatan-. Onlarla iç içe yaşıyordu. Onların her birinde ayrı bir hatıranın tiktaklarını dinliyor; onları kuruyor, gerekirse onarıyor, temizliyor, ayarlıyor, her birini koruyordu.

Saatlerin, artık yalnızca kendisine ait olan saatlerin müziğini dinliyordu. Çünkü her biri, hele geceleyin, Behçet Bey yatmışken, kendi ezgilerini terennüm ediyor. Hele Sâbire Hanım'ın guguklu saati!

(*Mavi Kanatlarıyla Yalnız Benim Olsaydın*'da Melek Hala'nın saatlerini yazacaktım. Fakat sizden esinle değil. Fahim Bey'in saatleriydi yola çıkışım; sonra çocukluğumdaki o ev, gitgit daha canlı, gitgit daha yakın zamanda, Göztepe'deki, Neşecan Yenge'lerin evi. Odalarda, geniş sofalarda, merdiven başlarında, her yerde saatler, çın çın, guguk guguk...)

Behçet Bey'in oldum bittim kartpostallara merakı, sevgisi, tutkusu vardı. Kimseler kendisine göndermezken. Hayatındaki en eski kartpostalı artık hatırlamıyordu; ne var ki, kartpostallar bir kere hayatına girmişler, bir daha çıkmamışlar, bir daha da çıkmamışlar.

(Behçet Bey'inizi kendime ne kadar yakın hissediyordum...)

"Bazı nadir dostları"na her bayram, hâlâ, bu yaşında, kartpostallar gönderiyor. Bazıları yaldızlı, İsviçre man-

zaraları; bazılarında akşam, güneş batıyor, gurup vakti, denizde “gülpembe” yelkeniyle süzülen kotra; dağlarda, doruklarda durmuş, kar!, kar bembeyaz!, kocaman, dal dal boynuzlu geyikler; sepetlerinden kurtulmaya uğraşan, her biri renk renk kurdela, tombul kedi yavruları... “Nadir dostlar”, Behçet Bey’in bu kartpostalları seçerken, gönderirken yalnız tebrikler değil, sevinçler de göndermek istediğini “nereden bilecekler”?

(Nerden bilecekler, yıllarca mektuplar yazıldığını, kartpostallar gönderildiğini.)

Sonra acıdan -Behçet Bey için- kalanlar.

Çoktan ölmüş “sevgili refİKası Atiye Hanım’ın” giysileri, büyük gardıropta. Konsolun üstündeki “billûr kâse”de gelin süsleri, gelin telleri, belki gardıropta gelinlik ve duvak, yine kâsede yüzükler, bilezikler, küpeler... Ürperiyor okur.

Bununla birlikte, birtakım şeyleri daha o satırlardan -*Sahnenin Dışındakiler*’e gerek kalmadan- sezdirmişsiniz; ben fena halde atlamışım.

Gelin süslerini anlattıktan sonra, bütün sakladıklarını Behçet Bey’in yeniden anarak, “eski Mısır hükümdarları”nı, onların muhteşem mezarlarında, sevdikleri her şeyle, sarsılmaz ebediyet inançlarını --

Sonradan mı karar verdiniz, bilinemez. Gelgelelim *Mahur Besté*’de -eski Mısır, firavunlar- başka ipucu yok. Hatta Atiye Hanım döşeginde “tebessümle” ölüyor.

Bir incelemeci “Dedikodulara göre” diyor.

Anlı sanlı, iddialı, ‘benden kaçmaz’ bir eleştirmen ya okumamış ya önemsememiş ya unutmuş.

Bir ruhbilimci Behçet Bey’e Atiye Hanım’ı öldürttüğünüzü --

Yorumlar değişik değişik.

Behçet Bey’e -buluş açısından- göz kamaştırıcı mektubunuzu yazdıktan hayli sonra karar verdiniz, bence. Bu da bir yorum. Benden yorum. Yorum denemesi.

Göz kamaştırıcı mektubunuz Ülkü’de kalakaldı, en küçük bir yankı uyandırmadı edebiyat çevrelerinde. Ayrıca okurlar katında.

Bir roman kişisini yarım bırakıyordunuz (1945). Okurların, edebiyat çevresinin aldırıışsızlığı ilk “sükût conspiracy”larındandı.

Aklınızda Behçet Bey, takıntı, ona ‘vahim’ bir son...

Sahnenin Dışındakiler’de Cemal’den -yılların emektarı Şerife Hanım’dan rivayet- öğrendiğimiz: Atiye Hanım eski bir aşka seslenir gibi “Mahur Beste”yi; ağzına ipek yastık bastırarak boğmuş!

Behçet Bey katil!

Behçet Bey sizin iki satırlık Raskolnikov’unuz.

Geçip giden o iki satırda -Dostoyevski ‘suç’ için koca bir roman yazmıştı- biz okurlar kalakalıyorduk. (Gerçi, Şerife Hanım’ın rivayetini de ben atlamışım.

“Biz okurlar”ı geri alıyorum: Bazı okurlar, dikkatli özenli okurlar...)

Tefeci kadın yok bu kez. Behçet Bey herkesin kendisinden beklediği kocalık gereklerini yerine getiremediği için --

Behçet Bey hem *Sahnenin Dışındakiler*'de hem *Huzur*'da sırlarıyla yaşamaya --

İpek yastık --

Dr. Jekyll / Mr. Hyde'nızla siz --

Behçet Bey'in cinayetini -neyse Cemal "suç" olduğunu belirtmiş- 'kaçırmıştım' ama, Muhlis Bey belleğimde hep yaşadı. Muhlis Bey en trajik kişilerinizden.

Onca roman kişinizi handiyse unuttum. Muhlis Bey sıra dışıydı. Sıra dışı kişiler, sıra dışı olaylar unutulmuyor.

Muhlis Bey bize, biz herkes gibi olmaya çalışanlara, iç dünyasında çırılçıplak gösterilmişti. Öyle göstermiştiniz, büründüğünüz Cemal'in tanıklığıyla.

Ferdiyetsiz toplumda ruhu soymanın zorluğunu, korkunçluğunu sezmiştiniz, öğrenmiştiniz, biliyordunuz. Yine de yazmak, ruhu soymak istiyordunuz. Ürke ürke. Çarpıklık gibi göstererek, âdeta yargılayarak: Ruhun çarpıklığı, yoldan çıkmış bir eğilim, herkeste olmayan.

Korka korka yazıyordunuz.

Okuyacaklar, şaşıracaklar, irkilecekler, iğrenç bulacaklar; siz de sıyrılacaksınız.

Muhlis Bey'in eğilimini, iç dünyasını karalarsanız sıyrılacaksınız; karalamışsınız. Karalarsanız, 'bunlar'ı yazdığınız için kimse sizi yadırgamayacak.

Düşünüyorum da, görmezden geldiğiniz Mehmed Rauf sizden cesurdu, Necib, eldiven, *Eylûl*'ün kaleme alındığı günlerde, geçen yüzyılın başında. Bana çok yakın gelmişti. Necib'in yerinde olsaydım ben de bir an duraksamazdım.

Akşamüstü Tarabya'ya gideceklerdi. Piyanonun üstünde Suad'ın fırfırlı şemsiyesi ve eldivenleri. Necib odada yalnız. Titreyerek, esriyerek okşuyor Necib. Alıp saklamak, büyük bir saadet olacak, bir hasretle düşünüyor, eldivenlerden birini cebine, sonra yolda korkular içinde.

Suad yolda şemsiyesi ve tek eldiveni, hayır, piyanonun üstünde bırakamadığına emin; Süreyya "Belki arabaya gelirken düşürmüştündür..." Yüreği korkuyla atıyor Necib'in.

Bu sahneleri tekrar tekrar!: Necib odada yalnız, üçü Tarabya'ya gidecekler, piyanonun üstünde --

Henüz "Fetişizm!"i kondurmamıştım. Henüz umutsuz bir aşkın sancısıydı.

Fetişizm sonra, herkes gibi görünmeye başladığımda. Hatta bir yazımda geçer: *Eylûl*, fetişizme varan "beyaz aşk". Beyaz aşkın acısıyla fakat beyaz aşkı alaya alıyordum o yazıda.

Suad'la Necib eldiven tekinde birleşiyorlar; romancı bütün bir tutku, ihtiras yazmış! O ihtiras hayatıma karışacak. Sonra da fetişistçe diyerek...

Eldiven Necib'in yastığı altında bulunuyordu, Hacer, hizmetçi, yastık yüzünü değiştiriyordu galiba.

Yanılıyorum, Hacer Süreyya'nın kız kardeşiydi; evli mi?

Oysa eldiven teki bütün berraklığıyla.

Hanımefendi, Süreyya'nın annesi, Necib'in çapkınlığını yakalamışlar, meçhul bir sevgili var sanarak, "Bereket versin yastığının altındaki hanım eldivenine!" diyor. Hanımefendi, Hacer, Süreyya hep gülüşüyorlar. Her şeye kayıtsız Süreyya kayıp eldiveni hatırlamıyor.

Necib de Suad da susuyorlar, şimdi sırdaşlık onları büsbütün yakınlaştırıyor. (Bahçeyi uğursuzca aydınlatan yangında birleşinceye kadar susacaklar.)

Tekrar edeyim: O zaman benim için sonsuz bir aşktı. Aynısını yaşamak istediğim bir aşk. Duygularım törpülenmiş, zaptırapta alınmış, fakat kalbimi açmışken, belki şimdi yine...

Eylül'ü küçümsediniz.

Öğrencilerinizin ders notlarında -ölümünüzden, yeni şöhretinizden sonra onlar da yayınlandı- geçiyor. (D'Annunzio'nun *Sığıntı*'sıyla birlikte anmışsınız.) "Üçüzlü ve cürümlü bir aşk romanıdır" demişsiniz, 1956'nın 13 Aralık günü. "... cürümlü"!

9 Ocak 1957: "Eldiven hadisesiyle sır başlıyor."

Suad'ın eldivenlerini hatırlıyor, besbelli, için için önemsiyordunuz.

Suad'ın eldivenleri; Muhlis Bey'i yazarken --

(D'Annunzio aklıma takıldı. Öyle anlaşıyor ki okumuştunuz; baştan aşağı ölüm, hastalık, üstünlük, aşağı-

layış. Ne düşünüyordunuz? Üslûbundaki albeni miydi çelen?)

Sanki 'dağınıklık' vardı Muhlis Bey'de. Cemal pek üzerinde durmuyordu onun, ne zaman tanışmışlar?, iz bırakmadan geçiyor, Galatasaray'da, Tıbbiye'de okumuş; eskiden evliymiş galiba. Sayısız roman kişiniz gibi onu da bir iki fırça darbesiyle çiziyordunuz. Anadolu'ya geçenlere yardım eden teşkilâtın üyesi.

Sonra Cemal'e Yeldeğirmeni'ndeki pansiyonu buluyor, Muhlis Bey orada pansiyoner zaten. Eski aktris Madam Elekciyan ortaya çıkıyor, pansiyonun sahibesini uzun uzun işliyorsunuz, ona bir hayat tarihçesi.

Gizli odası olmasa Muhlis Bey belki hep figüran kalacak. Madam Elekciyan'ın eski sevgilisiymiş... Öyle bir sanı uyandırılıyorsunuz ki, Muhlis Bey'in bütün varlık sebebi, Cemal'e pansiyon bulması, geçmişte Madam Elekciyan'la yaşaması, Anadolu'ya geçenlere yardım etmesi.

Gizli oda!

Gizli odayı sona saklamışsınız. Kreşendolarınızdan.

Sabiha pansiyona beklenmedik misafir olarak gelmeseydi, yağmurda iyice ıslanmış, mantosunu sobanın az ötesine koydu, birdenbire ağlamaya başlamasaydı, yağmur artık sağanak, buraya şıgındığını söylüyor, bu gece burada kalacak, "Cemal, sen kendine başka bir yer bul!"

Cemal aşağı kata iniyor. Madam Elekciyan söyledi: Muhlis bu gece gelmeyecekmiş. Cemal, Muhlis ağabeyinin oturma odasına giriyor, “her gün uğradığı oda”, geniş oda. Bildik eşya: Alaturka mangal, kerevet, paravana, konsol, etajer yerli yerinde, pansiyonun demirbaş, birörnek eşyaları.

Yatak odası Muhlis Bey’in “muayyen günlerde” sadece Madam Elekciyan’ın girdiği, bu geceye kadar Cemal’in hiç girmemiş olduğu. Kapıyı açıyor.

(Kilitli değil. ‘yle’ bir odanın, üstelik bir ‘pansiyon’da, herkesle ili dışlıyken.)

Bir an önce oda!.. Tedirgindiniz bence.

Büyük karyola pirinçten, büyük bir masanın arkasında kalmış. İlk bakışta pirinç karyola.

Masada kitaplar, meyva tabağı, atılı bırakılmış meyva kabukları, boş sigara paketleri, boş içki şişeleri, karmakarışık duruyor. Kitaplar ilgisini çekiyor Cemal’in: Hiçbiri tıp kitabı değil, Durkheim falan, “felsefe ve içtimaiyat”.

Muhlis ağabeyi keman çalar, bir sandalyenin üstünde onun kemanı, unutulmuş gibi srnyormuş. Bir başka sandalyede yığınla nota. (Muhlis Bey’le Cemal büyük bestecilerden konuşuyorlardı galiba. Chopin, Dede Efendi, Liszt...)

Bestecilere, müziğe, tasavvufa vakit kalmıyor. Cemal, döşemenin üstündeki “tek kadın iskarpini”ni gördü: Tek, küçük, zarif. Ama ‘tek’. Kimin? Cemal etrafa da

bakıyor, “öbür teki” yok. Öteki tekinin olmayışı Cemal’e “bir nev’i kâbus hissini” veriyor.

Kâbus hissi yoğunlaşacak: Kenardaki tuvalet masasının -herhalde pansiyonun eşyasından- üstünde bir arada -ve tek tek- göze çarpan, irkilterek gözleri kamaştıran, süslü gümüş, fildişi taraklar, sahte taşlı bir kadın yüzüğü, pudra kutuları, rujlar, çeşit çeşit esans şişeleri, “boş bir şekerlik içinde” duran dertop bir çift ipek çorap, jartiyerler, birçok “kadın mahremiyeti”...

Bluzları, kombinezonları, sütyenleri ekliyordunuz, gecede camlara vuran şakır şakır yağmur, kadın fotoğraflarını, yarı çıplak kadın fotoğrafları, bir albüm; Cemal’i odadan çıkarıyordunuz. Çıldırarak gibiymiş.

Soluklanma payı bırakmıyordunuz okura. Herkes gibi, herkesinki gibi, apar topar hüküm, cezalandırış: “Zavallı bir kleptoman ve zavallı bir fetişist”!..

Bu kleptoman, bu fetişist “uğradığı randevu evlerinden” hatıralar getiriyor, çaldığı, aşırıldığı, saklıyor, okşuyor, öpüyor, onlarla yaşıyor, kim bilir ne zamandan beri... Onun artık “içtimaî ve ferdî ahlâktan” söz açmaya hakkı yok!

*Eylül*de şiirsel olan siz de --

Sizi yordular, hissedebiliyorum. Size kendinizi özgür bıraksalardı, gizli odaları, insana ait acıları, insana ait zaafıları, başka söylemle, başka anlatışla dile getirebilir-diniz. Şimdiki ancak yargılayarak.

Başka söylemle, başka anlatışla ayıplanacaktınız.

Cemal "... insan ne kadar zayıftı" diyor. Cemal'e öyle dedirtmişsiniz.

Muhlis Bey, gizli odasında kaldığını Cemal'in öğrendikten sonra -sonunda dayanamamışsınız- "iyi yaptın. Fakat kekelemeden söyleseydin, daha iyi yapardın!" diyor. Kekeleyen sizsiniz. Kekelediniz. Kekelemek zorundaydınız.

Açtığınız yolda yürümüşüm, yolun sonuna gelmişken onarılamaz. Bire bir aynı kekeleyiş, yolun sonunda da.

Yarım kalan, bitiremediğiniz bir romanınız varmış; Amerika'da üniversite yayını, o yarım haliyle yayınlanmış: *Aydaki Kadın*'ı Edip Cansever'in bu söylediklerinden öğrenmiştim.

Yaz Yağmuru'yla başlayan okumalarımı, yazdıklarınıza, eserlerinize tutkumu Edip Cansever biliyordu. (Çocuk yaştayken size ilk şiirlerini göstermiş; kalbini kırmamışsınız.)

O akşamı *Aydaki Kadın* sevincimle hatırlıyorum. Bebek'teki Nazmi'deydik, yaz akşamıydı. Yaprak örtüsü geniş, büyük ağacın altındaki masadaydık.

Edip Cansever üniversite yayınına bir şekilde bulaacağını, edineceğini söylüyordu. Yarım kalmış o 'son' eserlerle gönül yakınlığını, o eserlere gönül acısını da: Kalakalmış bir şiir -Edip'ten de öyle şiirler kaldı-, bir roman -Edip Cansever Lermontov'un *Prences*'ini söylüyordu, *Prences Ligovskaya*-, taslaklar, unutulmasın diye not edilmiş madde başı tasarılar, derken ölüm!

Aydaki Kadın'ı Azra Erhat hatırlayacaktı; herkese soruyordum, sizi tanımış kim varsa.

Yeni İstanbul zamanıymış. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün tefrikası başlarken, gazeteye bir söyleşi. Azra Hanım'a "Şimdi de *Aydaki Kadın*'ı yazıyorum" demişsiniz, "ferdî meseleleri olan bir roman"; ne zaman biteceğinizi bilemiyormuşsunuz. (Yarım kalacağını seziyor muydunuz?) Azra Erhat'a kahve ikram etmiştiniz, kuşluk kahvesi.

Azra Hanım *Aydaki Kadın*'ın Türkiye'de yayınlanışını göremedi.

Yarım kalmış bir roman yayına nasıl hazırlanır, meğer *Aydaki Kadın*'a kadar düşünmemişim. Sanki yazılmış-yazılmış da, her şeyi hazır, her şey sırasıyla, hatta sayfaları numaralanmış, dosyada, sonra araya ölüm giriyor, yarım kalıyor, bitmiyor, yazarı ölmüş...

Aydaki Kadın nihayet yayınlanınca (1987) --

Sizi çok seven bir öğrenciniz --

Güler Güven (1938-1997) --

Türkiyat Enstitüsü'ne teslim edilmiş dört bin sayfalık evrakta karmakarışık, dört bin sayfa gelişigüzel numaralanmış, karmakarışıklığı tek tek tarıyarak müsveddeleri, şunlar *Aydaki Kadın*'ın!, kimi sayfalar "çok karalamalı, okunaksız ya da silik ve yırtık"mış. Kimi sayfalar aynı bölümü, aynı oluntuyu, aynı satırları yeniden-yeniden yazdıklarınız, sıralanıp düzenlenecek, evraktan ayrılacak. Sonra yeniden düzenlenecek, sıraya konulacak, sonra bir kez daha, hangi sayfa hangi oluntu, hangi bölüm başa, ortaya, sona, bir kez daha!.. Tümü eski yazı.

Dört bin sayfa arasında, gözden kaçmış olabilir!, olası sona ilişkin bir çiziktirme var mı? Adlarını roman kişilerinin, Suat Selim oluyor, ikide bir değiştirmişsiniz, sonra ilk Suat ortaya çıkıyor, Selim ve Suat iki ayrı kişi. Boşlukta, nereye karışacakları, hangi bölüme girecekleri bellisiz roman kişileri, her şey yarım kalınca artık birer fragman-kişi... Sonu gelmeyecek emek!

Güler Güven'i -yarım kalmış eserler koruyucusu, çünkü Sezai'nin *Konak*'ını da...- derslerinizden hatırlıyor muydunuz?

Refik, Leylâ'nın kocası, Leylâ'nın dâvetinde, Selim'i Mehmet Narlı'ya tanıtıyor: "Selim, doktor, romancı... Hepiniz tanırırsınız."

Leylâ, biraz sarhoş, Selim'in hiç "dans bilmediğini" hatırlıyor.

"Selim hiç dans etmezdi."

Roman kişinin "Selim" olmasına, hiç dans edemesine buruk gülüyordum: Doktorluğu dışında tuhaf, zaman ötesi benzeyiş...

Aydaki Kadın bizde nihayet yayınlanınca tanıtma yazısı yazmıştım. İlk okurlarından biriydim herhalde.

Yeni şöhretiniz pek başlamamıştı. Arka kapaktan anlaşılıyor: "... şiir, roman, öykü, deneme, inceleme alanlarında verdiği yapıtlarıyla çok yönlü bir sanat adamı (...) kendine seçkin bir yer..."

Satışı da "vasat"mış, şöyle böyle. "Olsun, bir hizmet" deniyordu.

Tanıtma yazımda -saklamamışım- üslûbunuzdaki büyük değişikliğe çok şaşıırıyordum. Kendi çizgisinden

vazgeçmemiş, kendi çizgisini bütün değişimlere, yeniliklere karşın özellikle korumuş bir şair, düzyazıda yine kendi doruğunu yakalamış; aklımda kalmış, “durmuş oturmuş bir yazar” diyordum. Durmuş oturmuşken birdenbire bambaşka bir çizgiye geçmeyi göze alıyor.

Gerçi *Huzur*’da, “Yaz Yağmuru”nda ipuçlarını yakalamak olası. “Yaz Yağmuru” baştan sona Sabri’nin bakış açısıyla, *Huzur*’da Mümtaz’ın iç dünyası, içsel izlenimler, ama anlatıcı yazar büsbütün aradan çekilmemiştir.

Aydaki Kadın’da kesenkes aradan çekilmenin yollarını arıyordunuz. Beylik romana son!, istediğiniz gibi yazacaktınız.

Selim’in uyanışıyla, rüyanın sona erişiyile başlıyordunuz; ‘romancı’ yok!, romancı araya girmiyor, yaşamın akışını, karmaşasını olduğu gibi bırakıyor, Selim’i, roman kişisini alabildiğine içselleştiriyor. Aradan çekiliyordunuz.

Son şeklini verseydiniz --

Kim bilir hangi aşamalardan sonra, hangi kararsızlıklar, yeniden yazışlar, çıkartmalar, eklemeler, karalamalar, karaladığına pişman olmalar, hatta belki ‘yüksek ses’le okumalar, Selim’in romancıdan bağımsız yaşaması için, sonra Leylâ’nın da, hatta yan kişilerin. Sanki onlar iç sesleriyle konuşuyorlar, yazıya döküyorsunuz, bütün iç sesleri dinleye dinleye.

Leylâ kendi oluyor. Selim kendi oluyor.

Son şeklini verebilseydiniz, iç sesler, sadece içten geçenler... Galiba bilinç akışına bağlamaya çalışıyordum. Unutulmuş, eski bir yazı.

Belki “bilinç akımı” demişimdir; “bilinç akışı” pek kullanılmıyordu. Bilinçliliğin akışı. Türkçe’de karşılık aranıyordu.

Türk romanını “kurtar”ması -o yıllarda- beklenen bir yazar, *Aydaki Kadın* için, “Tek bir cümle bile anlamadım, tek bir kelime bile!” diye veryansın etmişti; fırlatıp atmış kitabı.

En iyi romanınız olmasını istiyordunuz, “eserim” diyeceğiniz, en güzel, en yetkin. Ferdî meselelerin yanında bütün bir toplum, yakın geçmiş, Demokrat Parti macerası, “tayyare kazası”, 6/7 Eylül, toplumun yaygın zihniyeti, sonra yine bütün ağırlığıyla ferdî meseleler, Selim’in bastırdıkça bastıran umutsuzluğu. (Leylâ’ya küçük bir umut payı bırakmışsınız: Hayatın devam edeceğine inanıyor; çocuk doğuracak.)

“Mevzuları” çabuk bulurmuşsunuz, çabuk, kolay. İç yaşamla boğuşuyor, yine de konuyu gereksiniyordunuz. (Gereksiniyor muydunuz?) Kabataslak bir plan, “şema” çıkarıyorsunuz; sonra da “kolay kolay takip” edemiyormuşsunuz. Yapıtı gündelik hayatın etkilerinden korumak en önemlisiymiş.

Aydaki Kadın’a başlarken 27 Mayıs aklınıza hiç gelirmiydi?! İkinci Dünya Savaşı’nda sonraki Türkiye’yi yansıtacaktınız; bir ihtilâl! Askerî bir ihtilâl!

Silbaştan mı? Leylâ’nın dâvetinde şöyle bir görünen, eski Demokrat mebusu Mehmet Narlı’ya o apayrırı bölümü besbelli ihtilâlden sonra yazdınız, *Aydaki*

Kadın'da nereye ekleyeceğiniz, nasıl ekleyeceğiniz bel-
lisiz. “Şema”da adına rastlayamadım. *Aydaki Kadın*'da
“ek” bugün...

(Mehmet Narlı'yla birlikte, yeni şöhretinizde de
değeri çok az bilinmiş, inanılmaz güzellikteki “Tes-
lim”iniz geliyor aklıma.)

Selim'le simgelediğiniz, kimi anlatacaktınız, Selim'de
kimî yaşatacaktınız, midyeleşemeyen, sürüye katılmayan
aydın?, anlatıcı yazar aradan çekilmiş. “Galiba bir tek
mevzuum var: O da kendim. Fakat ne dışarıdan bak-
masını biliyorum, ne de olduğu gibi görünmesi elimden
geliyor.”

“... olduğu gibi görünmesi...” Sizin, olduğunuz
gibi...

Zamanı izledikçe -bazan unutulsa da-, zaman akar-ken, Selim'in uyanmasıyla, *Aydaki Kadın* tek bir günde geçiyordu; tıpkı *Mrs. Dalloway* gibi.

Huzur tek bir gün içinde geçiyordu, tıpkı *Perde Arası* gibi. (*Ulysses* de galiba, tek bir gün; özümseyerek, benimseyerek okuyamadım, sizin için başyapıttı.)

Aydaki Kadın'ı okurken, 'tek bir gün'ü başta bilme-me, ayırt etmeme imkân yoktu. *Mrs. Dalloway*'e alıp götür-en, bilinç akışı falan da değil.

Alıp götür-en, tuhaf ama, Selim'in -"yarım kalmış roman bir tarafında bir vicdan azabı"-, "Ben gidiyorum" diyerek ayağa kalkışı -"Mrs. Dalloway çiçekleri kendisinin alacağını söyledi."-, dokuzu on geçiyor, evden çıkması, Marie'yi hiçleştirip çekip gitmesiydi.

Seçik anlatamıyorum: Selim evden çıkıyor. Clarissa evden çıkıyor. Big Ben'in sesi duyuldu. Selim karanlık merdivenden iniyor. Clarissa çiçekçiye gidecek...

Selim merdivende ağır kokuyu duyuyor, çürümüş ot, yaprak, çürümüş çiçek kokusunu. Clarissa --

Merdiven aralığında duruyor, ışığı yakıyor: Her yerde ölü çiçek demetleri, ölü çiçekleriyle çiçek sepet-

leri, Selim dört akşam önceki doğum gününü hatırlıyor, metinde “Madam?”ne gönderilmiş çiçekler,” -“şema”da “Madam Sırıkyan’ın kapısı önündeki çiçekler”-, dört akşam geçmiş, lâleler, karanfiller, su nergisleri, aknilüferler, solmuş, zambaklar, çürümüş, vazoya konmamış -“çözülmemiş bile”- buketler, dört gece önce madamın salonundaydı.

Clarissa “tatlı toprak-bahçe kokusunu” içine çekiyordu: Hezaren çiçekleri süvarimahmuzları, ıtırşahiler, göz kamaştırıcı leylâk demetleri; hasır sepetlerdeki güller dipdiri, süsenler dipdiri, kar beyazı karanfiller ışıldıyordu.

Madam? -şemada Madam Sırıkyan (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ne yaraşacak bir soyadı)- dört akşam önce, Selim’i misafirlerine “Poète Nation” diye takdim etmiş.

Selim siz miydiniz?

Bütün ekalliyet, tabîi kaymak takımı, doğum gününde. Maurice Dekobra’yı okumuşlar. Neyse, Dame de Sion’lu bir kız Selim’in romanından söz açtı...

Selim’in gördüğü, kokularından tiksindiği ölü çiçekler ve Mrs. Dalloway’in taptaze haziran sabahını unutmuştum. Kaptırmış gidiyordum yarım kalmış romanınıza.

Selim akşam Leylâ’nın çağrısına gidecekti, eski sevgilisi, eski aşk ne zaman sona ermiş pek de anlaşılmıyor ama, Selim yıllar sonra karşılaşacak Leylâ’yla. Bahçede

rıhtımda yaldızlı maviler, lâcivertler. Leylâ ayrılıktan sonra Refik'le evlenmiş...

Clarissa epeydir Hindistan'da olan Peter Walsh'ı hatırlıyor bu haziran sabahında, Peter yakında dönecekmiş, yıllar sonra. Peter Walsh on sekiz yaşından kalma bir anı. Clarissa, Richard Dalloway'le evli, yıllardır.

Hindistan'dan dönmüş Peter -sabahın on birinde ansızın uğradığı- bu akşam Clarissa'nın çağrısına katılacak.

"Seni arıyordum" diyerek Leylâ geliyor, "bizi ne kadar unuttun Selim!"

Bu coşkunkluk ne? diye düşünüyor Peter, Clarissa'yı apansız görüyor.

Virginia Woolf'un güncesini -"jurnalini"- okuyordunuz. "Devam fikri"ne takıldınız, kültür gömleği değiştirmemişlerin erinci, asırlar içinde, tarih içinde var olabilmesi. *Orlando*'yu şimdi bu açıdan değerlendireyordunuz.

Mrs. Dalloway'in *Ulysses*'ten geldiği kanısındaymışsınız. "Fakat çok ayrı bir şey." (*Jacob'un Odası*'nı okuyup okumadığınızı bilmiyoruz.)

Günceyi okumaya devam etmişsiniz, hem güzel buluyorsunuz, hem düşüncelerin sık sık değişmesi. Virginia Woolf'un şu yaşa kadar roman yazmaya uzak duruşu, taa 1915'te!, sarsıldığı bunalımlardan sonra... *Dalgalar* geliyor aklınıza, "*Dalgalar*'ın hepsini okuduğumu sanmıyorum", "deniz karşısında" altı kişiyi ve ölü Pervical'i anımsıyorsunuz.

Dalgalar'ın romanla şiiri uyum içinde birleştirmesine önem veriyorsunuz. Sonuna kadar okumadınız ama, *Dalgalar*'daki şiir roman kaynaşması sizde etkisini hep sürdürdü.

“*Mrs. Dalloway*’i de bugünlerde okudum.” Daha önce okumamış mıydınız?, belki yeniden okuyuş.

Bir iki satır aşağıda: “İtiraf edeyim ki Virginia Woolf’u bir zamanlar çok sevdim ve hiç yazmadığım rahat (yâni kendimin olduğum devirlerde) yahut da ihtirasla sevdiğim devirlerde okudum.”

Yazmadığınız dönemler, çok gençken; “ihtirasla” sevdiğiniz... Çözümlememiyor, inceden inceye ‘nüfuz edilemiyor’. Hayatınızın, ancak sizin bildiğiniz bir dönemi. Bizlere ‘sezmek’ kalıyor...

“Kadının bir şeyler bulduğu muhakkak.” Hemen ardından kaygınız beliriyor: İlerlemeyen romanınızın -*Aydaki Kadın*- kaygılandırıran, korkutan noktalarından biri de “kadın yumuşaklığı”yla sarmaş dolaşlığı.

Romancının kadın veya erkek olması... Romancının cinsiyetsiz olması gerektiği... Bunlar henüz tartışılmıyordu, bizde.

“Kadının bir şeyler bulduğu muhakkak. *Ulysses* ile onun arasında gidip gelen bir tarafım var. Onun için tesirlerinden korkuyorum.”

“*Dalgalar*’a benzemesi tehlikesi var.”

Bence bütün romanlar birbirine, bütün öyküler, bütün oyunlar; âdeta *Anna Karenina*’nın ilk tümcesi: Bütün romanların sevinci mi mutsuzluğu yansıtması --

Yazdığınız her şey mutsuzluğu yansıtıyordu.

Peride Celal, sesi iyice kısık Leonard Cohen'in, Vali-konağı'ndaki evinde: "İronik bir roman okuyordu, acıklı bir roman gibi dinliyordum; acıklıydı zaten..."

Dalgalar'a benzemesinin hiçbir tehlikesi yok. Ayrıca benzemiyor. Leylâ'nın çağrısının -"kokteyl"- Clarissa'nınkiyle örtüşmesi -muhabir okurlar dışında- asla önemsenemez.

Tehlikeli, yadırgatıcı olan, tehlikeliden cayıyorum, kişiliklerinizin, yaradılışların, o karmaşıklığın, çarpışıklığın benzeşmesiydi, güncelerinizde dışa vurduğunuz, sizi ikinizi de pek üzmeyen. Hatta bazan intikamcı.

Bir anlık öfke, anlık kırgınlık, eskiden kalma "husumet", sustüğünüz her şey; esirgemediğiniz hiçbir sövgü kalmıyordu. Kimileyin sebep yokken, dün akşam sizi ağırlamış birilerini dedikodularınızla geçiştiriyordunuz defterlerinize. (Belki hepimiz, olmayan defterlerimize.)

Duyarlıklar, kırık incelikler için yaşamış Mrs. Woolf nasıl da aşağılıyordu Katherine Mansfield'i. Nasıl "bayağı" buluyordu! Aşağı sınıftan James Joyce "mide bulandırıcı"ymış, "çiğ, görgüsü kıt"; kesip atıyordu. Hayatın yeterince kırıdıklarını daha da kırmaktan asla vazeçmiyor, yazdıklarını yaraşıksız bulmuyor. Mansfield'i ancak ölüm haberini alınca --

Sizinkilerin yanı başında bir de “Garden Parti” yazarının güncesi --

Güncenizi kimse bilmiyordu; Virginia Woolf’unkini de, benden sonra bunlar ne olacak, yaksınlar! diyor. Yakmamışlar.

Değınmiş miydım?; herkesinki gibi iki ayrı hayatınız vardı, biri dıştan görüldüğünüz, diğeri içte yaşadığınız, biri dıştan görüldüğümüz, diğeri içte yaşadıklarımız.

Başka türlü göstermek için -alay ediyordunuz- hayatınızı, güncenizde, defterlerinizde, güncenize yazdığınız ‘yalan’ bölümler, ‘yalan’ satırlar, sahneler, duyuşlar, istekler... ‘Yalan’ olan her şeyi sizin gerçekliğiniz gibi okumamızı özlüyordunuz. Yalanlara kanmamızı. Geriye başka bir kimlik bırakmak.

Bence öyle.

(Ölüm gibi!)

(Derken dayanamayıp ‘kavruluşunuzu’ çırılçıplak yazıyordunuz.)

Bakın, ‘yalan’ bölümler Mrs. Woolf’unkinde yok, güncesinde: Yaşamöykücüler didik didik aradılar.

Sizinkiler saptanamayacak. Burada her şey söylenti. Burada hakikatiniz yok. Yaşamöykücüler doğum ölüm tarihinizle yetinecekler.

Kendi çevrenizden uzaklaşıp gitmiştiniz, onlara en yakın görünürken, yalan iltifatlar, yalan gülücükler, sizden onlara, onlardan size. ‘Ötekiler’den ayrılıp gitmiştiniz, büyük korkulardaydınız, size “şantaj” yapabilir! “Ömrümün bir hadisesi var ki bahsedilmesinden korkuyorum.” Kurtuldunuz, ölümlere hiçbir şey yapamıyorlar.

Yaşadığınız toplum --

Kimseyle paylaşamıyordunuz, paylaşmayı denemiştiniz, aydınlanmadan söz açıyorlardı, aklın, bilimin egemenliğinden, “Sabahattin”ler hümanizmden, yobazlıktan. Yaşadığınızın en duygun, en sezgin tanığydınız, hangi aydınlanma!, “Cinayetler çok kötü. Her gün birisi öldürölüyor. Ve kadınlar öldürölüyorlar. Erkek emansipée kadında ölümle intikam alıyor. Korkunç!” 1958!

Yıllar sonrasında konuşuyordunuz, elli yıl sonrasında, altmış yıl sonrasında.

Size ‘aydınlanma’nın, ‘aydınlatmacı’nın işlevinden -- Susuyor, defterinize yazıyordunuz.

İşte yaşamınızı böyle yaptınız, ucu bucağı olmayan yalnızlık, her gün yeniden iletişimsizlik, bir hiç! Bir hiç. Hiç.

Yaşlanıyordunuz: Tek bir Tanpınar yoktu, kaç kimliğe, kaç kişiliğe bürünmüştünüz! Göz kapaklarınız kurşun gibi ağır, kendinizden saklanıyordunuz.

(Size, bir ölüye kendimi yazıyorum, kendimi anlatıyorum.)

Ölmekten korkuyordunuz. (Rüyada gibi ölmüşsünüz. "... olağanüstü bir mutluluğa bakar gibi" gülümseyormuşsunuz.)

Ölüm arkadaşınız. Ölümünden korkuyorum. Gecede yalnız. Tarih: 8 Mayıs 2020.

Virginia Woolf, hiç değilse en sonunda, son sahnesinde Miss Kilman'ın, Miss Kilman'a hiç değilse hüznü duymamızı --

Fenerbahçe'yi geçince rüzgâr daha sertleşiyor; şarpideler, Adalar'a doğru, dalgaların serpintileri. Üç beş arkadaş Asım'a gidiyorlar, "bu 1927 yılında"ymış.

Heybeli'de Asım ikramsever, görgülü ev sahibi rolünde karşımıza çıkıyor, ailesi de, annesi "naneli limonata" hazırlamış, bu ailenin kalabalığı ve beysoyluluğu "Tanzimat denen şey". Selim o Heybeli gününü, o akşamki sofrayı sonradan çok düşünecek.

Meselâ Asım'ın "Bohemya işi bardaklarda" limonata getiren "ahretlik" kıza bağırır gibi emredişini, ağır gümüş tepsi, daha küçük bir ahretlik de "elinde Beykoz işi" aşurelik, "Masanın üstüne koyun... Masanın üstüne..." Selim o emredışı unutmayacak.

Yıllar geçiyor; Muhteşem Asım, Leylâ'nın ilk kocası, elinde şapkası, revülük bastonu, lokantanın şeflerine emirler yağdırıyor, bir adım arkasında "kibar edalı" bir

kadın, “pehlivana benzeyen” bir erkek. Asım kollarını iki yana açmış: “Selimciğim... Selimciğim...”

Tango tekrar başladı. Hangi tango? Tekrar başladı. O tangoyla Asım’ın monoklü iç içe nedense, sonra beyaz gömleği, sert kolalı yaka, ablak yüz, Asım’ın yüzü. Asım, Nietzsche’de “kendi hayat telâkkisinin” filozofunu bulmuş. Selim onun Nietzsche’den satır değil tek kelime okumadığını adı gibi biliyor.

Selim Tomtom Sokağı’ndaki evde, Asım’ın gizli kapaklı olmayan garsoniyeri, rakı sofrası kurulmuş, salon “kadınca” döşenmiş, küçük ipek yastıklar, şurda burda, sehparların üstünde küçük biblolar. Asım konuklarından beş on dakika müsaade istiyor, balıkları kızartacak. Asım zeybek oynuyor, Asım çiftetellide, Asım kaşık oyununa geçmiş; konuklar kahkahalarla alkışlıyorlar...

Asım Miss Kilman değildi -“Elizabeth gitmişti; güzellik gitmişti”-, William Dodge değildi -“... siz beni iyileştirdiniz...”-, Dick Bonamy değildi -“Jacob! Jacob!” diye haykıran, Jacob’u dünyada en çok seven-.

Belki biraz Neville, Neville’in iğrenç karikatürü. Neville şiirler yazıyordu, Asım başını titrete titrete kaşık oyunu.

Asım’ı yazıyordunuz ama tabuları unutmamıştınız.

Asım “bir çeşit Neron azmanı gibi” gülümsüyor. Kime gülümsüyor?

Dame de Sion talebesi Leylâ Oscar Wilde’ın hayatına şaşıırıyordu. Bütün arkadaşları iğrenmişti. Leylâ,

Proust'un Albertine'ini nereden öğrenmişse... "Demek buymuş."

"Ev sahibimin oğlu Şaban Bey."

Dalgalar'a benzemiyordu, *Perde Arası'na* benzemiyordu.

"Şimdi çok enteresan iki kitap okuyorum. *Corydon* ve *Tohum Ölmezse...*"

"Demek buymuş."

Miss Kilman alışveriş merkezinin pastanesinde yapayalnız kalıyordu; gençlik gitmişti, Elizabeth.

"... esmer, daha ziyade bir pehlivana benzeyen", "şimdi yeni bir zevk modası çıkarmış, kendisini dövdürüyormuş", Asım "dünyanın en mesut tebessümüyle..." Burada bu kadar. Asım'dan konuşmak istemiyorum.

Miss Kilman'ı konuşmak istiyorum, Asım'ı konuşmak istemiyorum.

Çolpan İlhan “Ahmet Hamdi Tanpınar beni görmeye *Zümrüt*’ün setine gelmişti” demişti; hafiften gülüyordu. Hafiften alaycı bu gülüşe yıllar öncesinin yaşanmışlıkları, film setleri, gençlik anıları, her şeyin geçiciliği karıştığı için olacak, burukluk da eşlik ediyor. Kanlıca’da yazevi.

Yeni şöhretinizin ilk günleri olmalı: Sizi unutmuş olanlar, birer ikişer hatıralarına geri dönüyorlar. Ortalıkta *Huzur* fırtınası esiyor. Sizden onlarda da bir anı, anılar.

Hafif alaycı hafif sevecen gülümsüyordu Çolpan İlhan. Bir daha asla geri gelmeyecek zamandan bir yandan da uzaklaşmak istercesine. Üstü açık lüks otomobildeydi, direksiyonda, film sahnesi, ipek eşarby uçuşuyor...

“... Ufak tefek bir adamdı, görgülü, çok iltifatkâr...”

Epey uzun kalmışsınız sette. O kadar uzun ki, biraz daha kalabilmek için, *Zümrüt*’ün ünlü rulet masası sahnesinde -Çolpan İlhan rulet masasına doğru eğilmiştir- ille küçük bir figüranlık istemişsiniz.

“Kaç yaşındasınız’ diye sormuştu. ‘İsminiz çok güzel. Mânasını biliyorsunuz tabii: Zühre, sabahın ve akşamın ilk yıldızı.’ Gülerek başını iki yana sallamıştı.”

“Oynamış mıydı?”

“... koskoca şair! Lütfi çok memnun olmuştu.”

Akad’a sonradan sordum mu, anlattırdım mı, tam söyleyemem, tam bilemiyorum. Bazan sormadım gibi geliyor, çünkü Çolpan İlhan’ın anlattıkları aklımdan çıkmış olabilir. Akad sinemayı bırakmıştı; eskisi kadar sık görüşemiyordum. Bazan da sanki sormuşum, Lütfi Bey de anlatmış...

Sadri Alışık’ın -tıpkı Çolpan gibi hafif alaycı- onaylayışı belleğimde. Rulet masasında Sadri Ağbi de var, o sahnede. “... Ulvi’yle beraber gelmişti.” Ya da: “... Ulvi getirmişti.”

Ulvi Uraz’la birlikte gitmişsiniz, yakın dostlarınızdan, *Zümrüt*’te Çolpan İlhan’ın yaşlı kocasını oynuyor. O sahnede Ulvi Uraz da var.

Şimdi hiçbiriniz bizimle değilsiniz.

Söylence, Şakir Sırmalı’nın *Kamelyalı Kadın*’ı çektiği günlerde başlamış, Büyükkada’daki çekimlerde, “Çolpan diye Akademili bir kız oynuyor. Çok güzelmiş!..”

Birçok kişiden dinledim: İstanbul o güzel kızı konuşuyormuş. “... Güzel Sanatlar’da herkes âşık, başta Ali Avni Çelebi...” Herhalde “Ali” diyorlardı, Avni’si Çelebi’si yok.

Film gösterime girmeden Çolpan İlhan adı alıp başını gitmiş. Sağdan soldan işitiyorsunuz, belki Bedri Rahmi’den, belki Adalet -kulağı deliktir-. Ali Avni Çelebi’yi

tanımış olmalısınız. Kopkoyu deniz yeşili gözlü bir genç kız: Ağabeyi şairmiş.

Merak ettiniz. Sonra *Zümrüt*'te Ulvi'yle oynayınca, "... çok mu güzel?" Güzelliğe, güzelduyuya zaafınız sonsuzdu.

Zümrüt'ten önce *Kamelyalı Kadın*'daki fotoğraflarını da görmüş olabilirsiniz. Bence görmüştünüz.

Şu fotoğrafı görmüşsünüz gibi yazıyorum: Tuvalet masası karşısında oturan, aynadan gördüğümüz, aynada kendine bakan Kamelyalı Kadın. Taa gözlerinin içine bakıyor, hüznle kötülük iç içe geçmiş, hayatın kendine ettiği kötülüğe dalmış. Dökümlü sabahlık. Tuvalet masasında viski şişesi. (Nijad Özön "Bir fiyaskoydu" diyor.)

Eski filmlerin şurda burda -bir iki sinema tarihinde- basılı eski fotoğrafları -ne tuhaf!- eleştirmenlerin ağır yargılarını silip süpürür; geriye sıtmal bir nostalji kalmıştır.

Eleştirmenler *Zümrüt*'ü yerden yere çalmışlar. Film öyküsü uyduruk, bayağı; oyuncular başarısız, yapmacıklı; çekimler kötü...

Akad önemsemezdi *Zümrüt*'ü. Kötü filmleri arasında sayardı.

Kimsenin beğenmediği bir 'sanat' eseri bazan beklenmedik bir iz bırakabilir. Beyoğlu Yeni Melek sinemasında film başladı, öyleyken ilk kez Çolpan İlhan'ı gördüm. Çolpan İlhan *Zümrüt*'te, siyah dantel giysiyle,

üç kollu bir şamdan tutarak merdiven başında duruyor, mum ışığında!

Giderek bu görüntü kalıyor. Bütün *Zümrüt*, uyduruk hikâye, bayağı konu, yapmacıklı oyuncu, kötü çekim bu görüntü oluyor, belleğimde yaşatageldiğim. İzlenimci bir ressamın yapıtı da diyebilirim. O kalıyor. Kaldı, zaman yıpratamadı.

Zümrüt, *Kamelyalı Kadın* -ikisi sanki aynı film-sizi beni sanki Sarah Bernhardt'a götürüyordu, Sarah Bernhardt da La Berma'ya. La Berma Phèdre'de çok beğeniliyor, herkes onu ayakta alkışlıyor, büyük aktris!, tiradlarını dümdüz oynadı.

Anlatıcı Marcel bir gün La Berma'nın fotoğrafını satın alıyordu, hayranlar için çekilmiş fotoğraflardan. Anlatıcı Marcel Phèdre'de onu tekrar izleyecek, gelecek sezon belki bir kez daha...

(Belki bu yüzden, Euripides *Medeia*'yı sanki Racine *Phèdre* diye okurdum.)

Derslerinizde Oğul Dumas'nın *Kamelyalı Kadın*'ından söz açmışsınız: Ne gerçekçi ne romantik. Halid Ziya'nın ilk romanları dolayısıyla.

Zümrüt'teki figüranlığınızı röportajda söylemiştim: "Tanpınar *Zümrüt*'ün bir sahnesinde, rulet masası sahnesinde figüranlık yapmıştır, biliyorsunuz." 2002'de.

Beş yıl sonra günceniz -eski yazı; çevrimyazısı kolay olmadı- yayınlanınca; eski öğrenciniz, son öğrencilerinizden, güncenizi var edenlerden, dipyazıları arasında figüranlığınızı, röportajda söylediklerimi, para sıkışıklığından sete gitmiş olabileceğiniz sorusuyla --

Meğer 'olay' büyüyecekmiş.

Bir gün Alfa Yayınları'nda, eski öğrencinizin öğrencisi, genç öğretim üyesi bir hanım -ülküsü, sizden kalanları yaşatmak-, bana, *Zümrüt*'teki figüranlığı sordu. Kaynağımı. Çolpan İlhan'ı söyledim.

Genç hanım sizi yakından tanımış bir başka hocasına o sahneyi göstermiş, rulet masası, sahneyi dondurmuş, hocası -Demokrat Parti yazılarınızı ilençle anan muhafazakâr öğretim üyesi- "O olmasına imkân yok!" diyormuş, sol başta figüran, önüne bakıyor, rulete, "Asla o değil!"

"Olmayabilir..." diye kekelemiştim.

"Defalarca baktı hoca."

Kendimi tekinsiz hissediyordum.

Bir an figüranlığı, sete gidişinizi, Adalet'lerde Ulvi Uraz'a Çolpan'ı soruşunuzu, Akademi'deki havayı, tümünü uydurmuşum gibi geldi. Bir ikisi zaten uydurma, varsayım. Ama "Çolpan İlhan söyledi" diye de mi uydurmuştum?

Çocukluğumdan beri yalan söylerim, git git inanırım yalanlarıma, git git başkalarına anlatırım gerçekmişçesine. İşte, bu yaşta onlardan biri!..

2010'da muhafazakâr öğretim üyesinin Tanpınar monografisi yayınlandı: 212. sayfada fotoğraf: “*Zümrüt* filminin kumar sahnesinde bir karede figüran rolünde Tanpınar sol başta görülüyor.” Hiçbir kaynak gösterilmemiş, hiçbir referans verilmemiş.

Yaşlı öğretim üyesi sinema sanatınızla ilgilenişinizi saptıyor: 1955'te Filmoloji Kongresi'ne katılmışsınız /1956'da *Sahnenin Dışındakiler*'i *İki Ateş Arasında* adıyla senaryolaştırmışsınız / sinemaya ilgi gösteriyormuşsunuz / “Buna *Zümrüt* filmindeki kumar sahnesinde kısa figüranlık rolünü de ekleyebiliriz.”

(Her yazdığımız bir yanlış, yanlış anlama, çarpık yorumlama olabilir: Ya yanılıyorsam?! Artık çok yorgundu öğretim üyesi; yaşlanış... Yaşlanışın unutkanlığı... “Kaynak verilmemiş” demek, belki de bir haksızlık, benim adıma...)

Bence, anlatıcı Marcel'in La Berma'nın hayranları için çektiği, çoğaltılmış fotoğraflarından birini alması gibi bir şeydi, film setine gitmeniz. Oradaydınız, sabahın ve akşamın ilk yıldızını söylüyordunuz.

Çınar yaprağı iniyor iniyor, toprağı. Sabri, ikinci Sabri gözlerini ayıramıyor.

Görüyorum sizi: Yaprakdökümüne bakıyorsunuz. "Geçmiş Zaman Elbiseleri"ni yazacaksınız. Otuz beş yaşındasınız. Akademi'de estetik ve mitoloji dersleri veriyorsunuz. Dün -daha dündü!- Phaidra'yı anlattınız, Euripides/Racine.

řu yapraklar, gečen sonbahar topladığım, eski, amorf, yosun yeşili çanakta. Yosun yeşiline kapılmıştım çanağın.

Phaidra'dan Psykhe'ye atlıyorsunuz; sonbaharda çok acı çekermiş.

İkinci Sabri, çınar yaprağına dalan, bu kez de tavuskuşuna takılıp kalıyor. Bir bahçede mi görmüştü?, nerde, rüyada?; kuyruğunu açıyor ve göz göz kuyruğunun güzelliğıyle -"... ve bir de güzellik unutulmuyor"- masal âleminin kuşu olduğunu sezdiriyor.

İki gündür Euripides çevirilerinizi okuyorum.

Rastlantılar, tek tek hatırlayışlar, İclâl'le Muazzez'e tesadüf, Mümtaz'ı Nuran'a, hayal mi hakikat mi olduğunu bir türlü çözemediğimiz -siz öyle istiyordunuz-, sezgilerimizle yaşadığımız aşka geri götürür. Nuran anılarda bütün İstanbul'u, tarih içindeki payitahtı, müziği, edebiyatı, mimariyi geri getirir. Geçmiş zamandaki bu eşsiz gezintiniz, yazık ki 'kayıp aranıyor' ilânı gibi yürek burkucu.

Oysa İclâl'le Muazzez, "biri kırmızısı bol emprimesi içinde sadece tül ve kıvrım", diğeri o kadar dekolte sarı elbisesiyle, ikisi de yaşamak dolu. Bu sahne, bu Chanel çizimi giysiler, bu genç hanımlar bellekten çıkmazken, garip şey, Nuran hayalle hakikat arasında daima gelgitte.

Mümtaz'ın iç dünyası capcanlı: "... orada da ölüm, gurbet, kan, yalnızlık ve içinde çöreklenen o yedi başlı ejder hüznü..."

Bir zamanlar, Mümtaz'dan Sabri'ye, Sabri'den Mümtaz'a giden yol var mı, Suat'ı unutmuyorum, akıp duran ne diye düşünürdüm.

Fakat hangi Sabri? Üç Sabri var. İlki, "Yaz Yağmuru"ndaki benim için ilk; ilk o karşıma çıktı. Kendisini

neden “böyle” kapadığına şaşıyor, “birdenbire içi başka türlü” sızlayacak: “Bütün yollar kapalıydı.” İkinci Sabri -benim için ikinci-, *Yaz Yağmuru*’na almadığınız hikâ-yenizde. Yine suskunluk ve Sabri -çınar yaprağı uçu-şarak iniyor- tekrar içine dalıyor: “Kuyu dibindeyim.” Bence üçü de kuyunun dibinde; “garip bir ihtilâlcî” niz belki en çok.

Gerisi aynı. Aynı korku, aynı tehdit ediş:

“... kendi kendimizin mumyası yapıyorlar.” Emir-gân’daki Sabri, iç sesinde, mumya.

“Yaz Yağmuru”ndan çıkarıp atmışsınız. Herhalde tehlike çanları çalıyordu: Açıklamaktan kaçınıyordunuz.

Kimdiler? Çirkin, alaycı, hükmedici, zalim..., nefes-lerini teninizde duyacak kadar size yakın. Özür dile-rim, size değil, Sabri’ye yakın. (İkinci yazışta, sizinle özdeşleştirilecek endişesiyle mi karaladınız? Ben hep yaparım...)

Mumya meselesini bir kez daha gözden geçiriyorum: Ömrün hikâyesi bir bakıma Güli-ver Cüceler Memle-ketinde gibiymiş. Küçük, bayağı, hırslı, kifayetsiz, çap-sız, “parmak kadar mahlûklar”, nasıl oluyorsa, dört bir tarafımızı kuşatırlar, bazı örümcekler gibi “kirli salyala-rıyla” bizi sarıp sarmalarlar, kendi kendimizin mumyası yaparlarmış.

(Mumyalarımızın sargısı keşke örümcek ağları olsa. Çocukluğumda pelerini örümcek ağından Çin impara-torunun masalını okumuştum.)

Defterinizde “ölmüş saatlerimiz, günlerimiz, sene-
lerimiz”den söz açıyorsunuz. (Emirgân’daki Sabri’den
aşırıp, ya da, ilk Sabri’nize söylettirdiklerinizi sonra
yeniden hissedip.) Hakikatte ömrümüz bir yığın ölüm-
lerimizle doluymuş, “bir yığın ölümlerimiz”!

“... Yaşamadan yaşadığımızı...” gerisini okumak
istemem.

Gerisini okumuyorum. Sizinki bitti; benimki sürü-
yor.

Benimki --

Umut bırakmayarak, zalimce, inat ediyorsunuz:
“Alevler içinde bir hayvan gibiyim.”

Korkmuş bir çocuk bırakıyorsunuz geriye.

“Şark ve Garp; Ne Şark Ne Garp”ı yazarken fotoğraflarınızı, elde ne kalmışsa, kitaplarda, kötü basımlı, bir iki sararık dergide, toplamış; yeniden-yeniden bakmıştım fotoğraflarınıza.

Zeynep Hanım Konağı önünde; başınızda fes.

Ankâra Lisesi, öğrenciniz Ahmet Muhip’le.

Milletvekili kılığınızla: Bence gülünç ve üzücüydü.

Kucağınızda Haydut, kara kedi, o çok sevimli. Adı Haydut ama çok uysalmış, İffet Hanım hatırlıyordu, size bir iki gelişinde, tüyleri simsiyah gözleri yemyeşilmiş. Fotoğrafta siz mi sığınmışsınız Haydut’a, Haydut mu size, dalıp kalmıştım.

Fotoğraf ve zaman korkunçtur benim için. Fotoğraf: Dondurulmuş an. Birçok ölüm -birçok ölümlerimizi- görüyorum fotoğraflarda. Son yaklaşırken. Sona doğru açık seçik görüyorum: Zaman ölümlerle. Ülkü ve umut azaldıkça, ‘gelecek güzel günler’ hayalinin imkânsızlığı anlaşıldıkça.

Ölümlerimizle taşkın hayatımızda fotoğraf --

Oysa yaşamak istiyordunuz, yeniden başlamak.

2008'de, güncenizi okuduktan sonra yazmaya başladığım -5 Ocak Cumartesi, Gezi Pastanesi- *Geceler, Küçük Bahçede* -o zamanki adı- burada -*Yaşadınız Öldünüz, Bir Anlamı Olmalı Bunun*'da- anlattığım hırsızlıkla başlıyordu: Anlatıcı yazar, cep kitabı *Yaz Yağmuru*'nu iç cebine sokuşturmuş, Mühürdar'dan Teşvikiye'deki annababa evine dönmektedir. Anlatıcı yazar bir yeni-yetme, yâni ben. Vapurda üst güvertede iyice tek başına kalınca *Yaz Yağmuru*'nun ilk cümlesini --

Size yazılmış mektup değildi, benöyküsel anlatıydı.

Sabri'yle genç kadın bir hatıra fotoğrafı çektirmiyorlar...

İskelede doğru yürümek, yaz gecesi, yaz git git sonbahara karışırken, hızlı adımlarla. Bundan sonrasının yalnızlık olduğunu bilerek. Bundan öncesi gibi.

İskele herhalde o eski güzel tahta iskelelerdendi. Yürüyor. Kaç numaralı vapur yanaşmıştı?

(1944'te genç kadınların yalnız ve güvenle 'son vapur'a binmeleri ilgimi çekiyor. Sadece bir öykü sahnesi olmasa gerek.)

(Peride Celal hep "numero" derdi.)

("Her Şey Yerli Yerinde" de 1944'ün verimi.)

Yazdığım magmanın içinde boğulurken -2020-, genç kadının 1944'teki gidişi -"beyaza" çekiyordunuz, öyle söylüyorsunuz: Beyaza çekmek...-. 'Ayrılık'tan bir an önce kurtulmak isteyerek. Bence, vapur iskelesine doğru önce aceleci, sonra ağır, sonra çok ağır adımlarla ilerliyor. Beylerbeyi iskelesine giden yolu gözümün önüne getirmeliyim. Denize inen yokuşlu sokaklar, ışıkları ölgün küçük evler. Buralardan sonra Nuran'la Mümtaz da geçecekler.

Genç kadın, yaşanmadan biten aşkı hayatın kendisine benzetiyor. Sabri'yi sevdi mi?; çözemiyor. Bazan, sevmiş olduğunu düşünüyor. Bazan, aşktan korkuyor. Aşkın çektireceği acıdan: Bu, Sabri için geçerli.

-İki hikâyeyi birleştiriyorum- Sabri iskelede, vapur kayboluncaya kadar bekliyor. Sabri gözlerini açmıyor -"Gözlerinizi kapatın ve bir iki üç..."-; Sabri, gözleri kapalı, genç kadının iskeleye koşar adım gittiğini düşünüyor.

Vapur yanaşıyor.

Ben hâlâ genç kadının dönmesini bekliyorum. Geri dönecek; Sabri'yle bir hatıra fotoğrafı çektirecekler. Hiç değilse bir fotoğrafta --

Sabri gözlerini kapatıyor, bir iki üç!..

Bunları niye yazdığınızı biliyorum artık: Hangi ayrı-
lık bu kadar güzel anlatılır!

Bir iki üç!.. Sabri, gözlerini açtığında, “denize bakan
oda”da genç kadının olmayacağını biliyordu. Bile bile.

Uzun zaman gözlerini açmamış, “... genç kadı-
na hayatından çekilmek fırsatını vermek için.” Uzun
zaman yerinden kıınıldamamış. Uzun zaman seslen-
memiş. Yumulmuş kirpikleri arasından, onun, “küçük
ve aceleci adımlarla iskeleye doğru yürüdüğünü” görür
gibiymiş.

İki hikâyeyi birbirinden ayırıyorum. İki kez yaza-
rak ‘daha güzel’i aradınız; yazmak denen ‘bocalayış’,
oldu-olmadı oldu-olmadı, ağır sorgu.

Yılmıyordunuz.

İkinci yazışta -kim bilir kaç ikinci...- genç kadının,
“Sabri’nin gözü önünde ipi kopmuş bir uçurtma gibi”
hayale, âdeta rüyaya karışmasını istediniz.

Antalyalı lise öğrencisinin mektubunu gecikerek yanıtladığınız için üzölmüşsünüz: “Mektubunuza vaktinde cevap veremedim.”

Edebiyatı “gerçekten” seviyor muymuş? Eserinizle baş başa kalmış mı? Sizi okuyup okumadığı anlaşılıyor; belirtmemiş. O mektup kayıp.

Sizin yanıtınızdan sonraki yanıtı bulundu; saklamışsınız. Ölümünüzden bir ay kadar önce yazmış, edebiyat bölümü öğrencisiymiş, *Huzur*’u ve “Yaz Yağmuru”nu okumuş. Sizdeki “rüyanın duygusunu” söylüyor, musikîyi, şekil kaygısını. “Yeni yılınız için mesut günler dilerim.” Son yılbaşınız...

Lise öğrencisinin yanıtı, karmakarışık masanızda -“aile kabristanı” dermişsiniz- bir süre durmuş olmalı, kâğıtlar, kitaplar, dosyalar, not defterleri ve mektup. Sizin mektubunuzun da eskiyazı aslı.

Son defa çıktığınızı bilmeden ayrılışınızda, “aile kabristanı”nın üstünde. Ayaspaşa’daki son evi boşaltırlarken --

Küçük bir romantizmden -“Antalyalı Genç Kıza Mektup”- yıllar yılı süren bir ‘yanlışlıklar komedyası’

doğacaktı. Mektubunuzu genç bir kıza yazdığınız -genç kızlar şiir, roman okur...- düşünölmüş ve mektubunuz öyle adlandırılmış. Ölümlünüzden sonra, “aile kabristanı”nda bulunduğunda.

Neyse, her şeye rağmen yayınlanmış, bir bakıma son mektup.

“Ölümünden birkaç ay önce, Antalya lisesinden bir genç kıza yazmış (...): Bizler senelerce hep öyle okuduk.

Adresiniz: “Gümüşsuyu, Gümüşay apartmanı 68/7, Beytölmalcı sokağı, İstanbul.”

İssız, ıpıssız bir gecenizde yazdınız; gücendirmekten, kalp kırmaktan, yok saymaktan çok korkarmışsınız. Kendinizden gizleyerek rakı içiyor, kendinizden gizleyerek taş plak “Bu ne ızdırıp!” dinliyordunuz. Antalya’dan bir genç kız size yazmış.

Gerçi bazı sözleriniz işkillendirmeliydi: “Bana vaktiyle olduğum genç adamı hatırlattınız. Onun heyecan ve şaşkınlığını yaşadım.” Ya da: “Bu mektubu biraz da çocukluğuma göndermiş gibiyim.”

Dikkat çekmemiş, küçük romantizm uğruna.

Sizi ‘gerçekten’ çok sevmiş, yakınınızda bir öğrenciniz, mektubun “Antalyalı Genç Kız”dan gelmediğini bir iki kez belirtmiş ama, sözünü dinletememiş, kestirip atmışlar, küçük romantizm uğruna.

Denize bakıyordunuz, dalgalara. Gümüşay Apartmanı’nda o gece yine deniz, yine Antalya -“Bergson’un

zaman telâkkisinin mühim bir yeri var” sanat anlayışınızda-, çatlayan dalgalar, geri çekilen dalgalar.

On beş on altı yaşınızdasınız, günün birinde Sabri’yi yazacağınızdan habersiz. Gözlerinizi ayıramıyorsunuz dalgalardan. Çocukluk yabancılaşır; oysa hiçbir şeyi unutmuyarak o çocuksunuz şimdi. Dalgalar baş döndürerek sahile vuruyorlar.

Meyva bahçelerinden geçiyorsunuz, o çocuk, ergen, portakal çiçekleri açıyor.

Yalnız bir şey olmuş: Portakal çiçeklerinin rengini unutmuşsunuz, beyaz, turuncu, sarı, yağmur alıp götürüyor portakal çiçeklerini. Yağmurda “yavaş yavaş bir hülya adamı” oluyorsunuz. İlk şiirlerinizi “tasavvur” ediyorsunuz. Portakal çiçekleri yine sarı beyaz turuncu açıyor...

Hülyalarınız iflâs etmiş, bir kadeh daha!, mutfağa geçiyorsunuz, “Bu ne ızdırap!” bitti, üzgünsünüz, hiç tanımadığınız Antalyalı lise öğrencisine kendinizi anlatıyorsunuz, yarı yazarak, yarı içinizden söyleyerek. Bergson göz kırpmıyor: Dalgalara geri döneceksiniz.

“Üç yaşındayken” -Bergson göz kırpmıyor- kendinize rastlamışsınız. “Çok karlı bir gündü.” Üç yaşındasınız. Kar tekrar başlıyor, Ergani madeninde. Buğulu camdan dışarıya bakıyorsunuz.

O günden sonra hep kar yağışları beklemişsiniz.

Rakınızdan içiyorsunuz. Gece soğudu. Gümüşay apartmanı, ikinci kat. Siz “apartıman” yazmışsınız, yeni

yazımı apartman. Kar yağıyordu, bu anıyı her karlı günde hatırladınız. Hayatınızda yıllar geçti.

Dalgalara, denize geri dönüyorsunuz, hem daha eskilere -Bergson göz kırıyor-, dokuz sekiz yaşınız. Sinop'ta denizle dost olmuştunuz. Hep deniz! Deniz kıyısında tek başınıza oynuyorsunuz, yalnızlığınızın farkında değilsiniz. Hep deniz! Dalgaların sahile gelişini seyrediyorsunuz, yalnız değil gibisiniz. Hep deniz hep dalgalar!

Hiçbir şey dalgaların "birbiri ardınca" gelişi kadar güzel değilmiş.

Virginia Woolf'unuz geliyor aklıma: "Dalgalar sahilde çatladı."

Sizinkiler ne zaman?

Yazmayı kesip mutfağa geçiyorum. Votka.

Sizinkiler ne zaman?

Benimkiler --

Altmışı aşkın yaştasınız, on yedi on sekizinde bir gence yazıyorsunuz, "dağlara akşam saatlerinde çöken yalnızlığı ve yıldızlı geceleri..." Unuttum sanıyordunuz; unutmamışsınız.

Siirt'tesiniz. Gece yıldız dolu. Hiç tanımadığınız, mektup yazmış, ne yazdığını bilmiyoruz, o mektup kayıp, "Sırrın içinde yüzüyordum" diyorsunuz.

Dalgalar, dağlar, yıldızlar, gece.

Karanlık iniyor, kayalık sahil korkutuyor. Ama öğle saatlerinde güneş vuruyor, sular elmastan havuz. Antal-

ya'dasınız. Son evinizdesiniz, dört duvar!, dört duvara uyduruk röprodüksiyonlarınızı asmışsınız, uyduruk, kötü, ucuz. Röprodüksiyonlarınıza elmas havuzunuz karışıyor. Söze dökemediğiniz her şeyi özlüyorsunuz.

Bu mektup Adalet'lere, Sabahattin'lere, ötekilere yazdığınız mektuplara benzemiyor. Deniz insanla durmadan konuşmuş. Yalnızlık duygusuna denizden, yıldızlı geceden, dağların morarmasından gitmişsiniz.

Durmadan anlatıyorsunuz, hiç tanımadığınız lise öğrencisine. Aslında zehir zemberek kalbinizi açıyorsunuz.

Birden durdunuz: "... şiir söylemekten ziyade bir susma işidir."

Toparlandınız: "Ben de herkes gibiyim."

Değildiniz.

Ertesi gün mü gönderdiniz? Pulu yapıştırdınız. Hangi postaneden? Kar yağıyor muydu, mevsimin ilk karı?

O mektubu "biraz da" çocukluğunuza göndermişsiniz. Antalyalı gence öyle söylüyorsunuz.

"... Alâkanıza minnettarım. Mesut ve çalışkan olun aziz yavrum."

Postaneden çıktınız. Kar yağıyordu. Boğazınızda hıçkırık gibi üç yaşınız. Mâziyi bırakıp, yürüdünüz.

Birçok akşamlar sizi düşündüm, birçok akşam ölü-
nüzle konuştum, birçok kez Gümüşsuyu'na inen yokuş-

ta -siz Tanpınar, ben on yaşımda- yanımdan yanınız-
dan geçmiş olabileceğinizi geçmiş olabileceğimi -asla
bilemeyeceğiz- ürperişle. Birçok akşamlar o mektubu
bana gönderdiğinizi. Birçok akşam kendimden sakla-
dığım gözyaşlarımla.

Kimsiniz?

Bu gece bunları yazarken bir fizikötesi daha!:
“Annem İçin” şiirinizin adı. *Annem İçin* annemin anı-
sına yazdığım kitap.

Dicle’yi yeniden yazıyorsunuz (1921).

Annemi yeniden yazıyorum (1983).

Araştırdılar: Antalyalı lise öğrencisi -çok gençken-
ölmüş. Yeni yılınızı kutluyordu.

*Hangi eşikte, hangi akşamda
Ayrıldı yan yana yürüyen gölgelerimiz*

Sonuncu Sabri'ye gelmeye çalışıyorum. Ya da, Sabri'lerinizden uzaklaşıp gitmek. Hangisiyse; oyalanmamalıyım.

Sabri'leriniz, yaşam boyu sizde izi kalmış olmak mı?, kestiremiyorum.

Ama "Yaz Yağmuru"ndaki genç kadının Sabri'ye anlattıkları enikonu tedirgin ediyor: Ölmüş teyzesinin satenli dantelalı giysileri içindeki küçük kız çocuğu ve "yarı deli bir ihtiyar kadın", kalfa. Kalfa "Sen osun!" diyor, "Muhakkak osun. Fatma'sın..." Ağlıyor. "Mademki tekrar gelecektin, niye öldün?"

Suat niye öldü? İntihardı, kendini astı, canına kıydı. İntihar ettiğini Mümtaz, anlatıcı, romancı ileri sürüyor. Okuyor, yazıyor, çalışıyordum, geceler, küçük odada; derken kendini asmış bir genç adam.

Suat'ın romanını, hikâyesini, mektubunu, her neyse, ayrıca yazacağınız; ama yayınlamadınız.

"Yapacağım daha çok şey var."

Henüz hiç kullanmadığınız kelimeler. "... kullanmadığım o kadar kelime varken..."

Kaygılıydınız: "Hiçbir şeyi bitiremeden ölmek..."

Oyalanmamalıyım, dördüncü Sabri'ye yol almalıyım.

"... insan doğduğu günden itibaren mağluptur" diyen Mümtaz; "Seni hiç yalnız bırakmadım. Hep yanıdayım" diyen ölü Suat. *Geceler, Küçük Bahçede* benden ağır ağır uzaklaşırdı.

İki yıl boyunca bazan aralıksız, bazan kesintili -araya giren işler, odaklanamamak, tıkanıp kalış- çalıştım.

İki yıl boyunca git git kesintili, yarısından çoğu yazılmış; savruk, çalakalem, çelişik; tozlu yıprak dosyada bir tomar kâğıt karşıma çıktı. Dördüncü Sabri'ye o zaman karar vermişim.

Sabri diye biri --

Erişemiyorum.

Lise son sınıf, bitirme sınavlarından sonra, birçok fotoğraf çekilmişti; Fransızca hocamız “Bundan sonraki hayatınızda!” diyordu. Yitik zaman bütün renkleriyle, bütün duygusuyla canlanır. “... gelecek sizin!” Haziran sonuydu.

Anılar zırlıdır.

Bugün neredeler, anılar zırhsızdır, çoğunu unutmuşum sınıf arkadaşlarımin, yüzleri, adları. Hepimiz gülüyorduk, birer sevinçtik. Vazoda kuruyup kalmış mimozalar gözümde kaçmış.

Hocamızın Feneryolu’ndaki evinde bahçe katıydı, “Sizlere başarılar diliyorum!” bir veda ediş akşamüstüsü, hocamız gülümsüyordu -“Pek hoşlandığım bir zat değil” dediğiniz-, veda edişe kadeh kaldırıyorduk.

Hocamızın yanında, hocamızla birlikte ilk kez içki. Çünkü lise bitmişti.

Sınıf arkadaşlarıminı unutmuşum ama, pikapta çalan şarkı yankıyor “Hoşça Kal Sevgilim”, elveda, sözlerini hoca çeviriyor, Mussolini, faşizm; az buçuk İtalyanca da bilirdi. Ev yankıyor, genç bir adam söylüyor elveda sevgilim, hoşça kal! Bir kez daha bir kez daha.

“Dağlara gömün!”ü hatırlıyorum, elli dört yıl geçmemiş, akşam güneşi vuruyor, bütün oda ve kitaplar akşamgüneşi. Katherine Mansfield kalın ciltte, bana hoca tanıtmıştı, “Hayat sizin!” diyor şimdi.

“Je ne parle pas français” Katherine Mansfield’deydi.

Öğrencilerinizle -geriye kalanlar...- bazı resimleriniz fotoğraf, kır gezintisindesiniz, kır gazinosundasınız, bazı fotoğraflar, öğrencileriniz, siz, gülümsüyorsunuz.

Öyleydi. “Hayat sizinle!” -eski vazoda üç beş dal kurumuş mimoza- der miydiniz?

Besbelli, o da sizi sevmiyordu; adınızın bir kez geçtiğini hatırlamam. Sevdği yazarlar arasında Sait Faik, Yaşar Kemal, Nezihe Meriç. Samet Ağaoğlu’nu sevmezdi. Abdülhak Şinasi’yi sevmezdi, düş tiryakisi, “mânevî romatizma”, “Bay Hisar”...

Besbelli sizi de sevmiyordu, eserinizi, şahsınızı, belki şurda burda karşılaşmalarınızı. Dergisinin soruşturmasına yanıt istemiş, özür diliyorsunuz, pek hoşlanmadığınız “zat”.

Elli altı yıl sonra -lise ikideyim-, -imzalı: “Selim’e sevgilerle”- *Dile Gelseler*’de size dair bir iki paragraf, hepi topu iki, izi kalmamış, okumamışım galiba. 1957’de yazılmış yayınlanmış.

Binlerce, sayısız kitapta ne ararız? Hikâyecileri, şairleri, romancıları gerçekten ‘dile getirdiği’ unutulmaz yazıları var.

Sizin iki paragraf onların arasında sayılamaz. Ölçüp biçmiş, tartmış: Sabahattin'le Magdi'ye sık sık gelen gizli kapaklı misafir...

İlkinde “dış gerçeklerden kaçış çığırının başında” Ahmet Hamdi Tanpınar geliyor; sizi görmüş. İç gerçekliklere açılma eğiliminizi, çabanızı yadsımıyor. Gelgelelim bir Sait Faik değilsiniz. Abdullah Efendi'nin “korkunç fantasmagorik” serüvenini yazmışsınız.

İkinci paragrafta, dış gerçeklere aldırıışsızlığınızı, yaradılışıınızdan “mistik” ve “içe dönük” eğiliminize veriyor. Yolunuz, toplumsal acılardan, haksızlıklardan yılarak gerçeküstüye gidenlerin yolu değilmiş. Sizin mi Abdullah Efendi'nin mi rüyaları rüyalarınız, “marazî bir ruhun” sayıklamaları. Sizinkisi, tuzu kuruların süslü, şatafatlı gerçeküstüsü.

Tamam, bitti, kapatıyorum.

(Bütün yazdıklarınız yaprakdökümü!)

Sağ taraf kendinden görmüyor beni diyorsunuz, “kâfi derecede cahil”.

Sol için, beni sevmediler diyorsunuz, yeterince kendilerinden saymadılar...

İthamlarınız ağırlaşıyor: Sağcılar “gözü kapalı, ezberde kalmış öğünmenin ötesine geçmeyen bir Türk tarihi”... Sol “Türkiye yoktur ve olmasına da lüzum yoktur”...

Bahçeden çıkıyorduk, duvardan sarkan mor salkımlar olağanüstü güzel görünüyordu, geceyarısının –şur-

dan burdan- ölgün ışığında. Hocamız kapıda duruyor, el sallıyor; “Yarın sizin!”

Bütün bu sağlar bütün bu sollar... Niye?

Bahçeden geçiyorduk, yine yaz akşamıydı. Peride Hanım yardımcısına hazırlattığı yemekleri getirmişti, barbunya pilaki, söğüş nuar, peynirli börek, koca çıkınla takside. Acıklı gülünç bir akşam.

“Kim yiyecek onları?!”

“Yarına da kalır...”

“Barbunya çok güzel olmuş Peride.”

Arada Nora konuşuluyordu. Peride Hanım yaşlı yazarın ölümünü yazıyor, “Düşten de Öte” güzel öyküdür, ölü yazarın da bir Nora’sı...

Joyce konuşuluyordu; kadınsız erkeğin yarım adam olduğunu ileri sürermiş, her şeye rağmen Nora!, kaldırım çiçeği. Faust yarım adammış, Hamlet yarım adammış. Çok sevdiğiniz *Ulysses*.

Peride Hanım: “Ahmet Hamdi anlatmıştı bana Nora’yı, Joyce’u çok severdi.”

Eski Fransızca hocamız *Huzur*’u -demek bir kez sizi anmışız- “Pek alaturka, pek Osmanlı” buluyordu...

Madrid'te son gününüzdü. Sabahleyin erkenden Prado'ya gittiniz. Goya'yı -asılları- çok merak ediyordunuz. "Halkı ve halkın neşesini" sevdiğini düşünüyorsunuz. Halı desenlerini sergilemişler; sarayın işliğinde çalışmıştı.

Onurunu, saraydan yılmışlığını, kaygısını, hiçbir şeye sığınamayışını bilmez değilsiniz Goya'nın. Sesleri yitirmişti; çığlık atışın ifadesi yalnızca.

Benim için asıl Goya --

Bence sizin için de asıl Goya --

İnsanın insana yapacağı her şeyi görmüştü, sizin deyişinizle 'zalim'in 'mazlum'a yapacağı her şeyi.

Korku resimleri Prado'da şu ara herhalde sergilenmiyordu; söz açmamışsınız.

Öğleden sonra Corrida'ya gittiniz.

Corrida'ya sizi çeken, aklınızda belleğinizde Yahya Kemal -1953'te henüz yaşıyor, büyük, tek üstadınız-, çünkü ziller, şallar, rakslar, yazılış süreci anlatıla anlatıla bitirilemeyen, seneler sürmüş, o şiir; arenaya girdiniz.

Biraz da Holywood filmlerinden fırlayıp gelmişe benziyor boğa güreşine gitme isteğiniz, Ava Gardner

filan. Yoksa yerli 'pöti burjuvalık' mı, Madrit'e kadar gelmişken bir de boğa güreşi göreyim...

Tenhaymış, fazla halk yokmuş; ola ki kanıksamışlardı. "Ne yelpaze, ne hotoz, ne gül..." diyorsunuz.

Gül, hotoz, yelpaze yoktu ama; atlılar, toreadorlar, süvariler eski düzende. Gerçi atların koşumları eski debdebelerini yitirmiş, boru sesleri sanki çatlak. Süvariler, kızıştırıcılar -sizin sözcüğünüz, güzel sözcük, yerli yerine oturuyor- halkı esenliyorlar. Giyitleri görkemsiz.

Alkışlar yükseliyor, çünkü toreador geldi.

Alkışlar biraz daha yükseliyor, çünkü boğa "toz kopartarak" geldi.

Ne yaptığınızı anladınız o an, Holywood silindi. Goya'nın karabasan resimlerini art arda bir arada gördünüz. Kimsesiz boğa "bu kadar güzel olabilirdi."

Büyük ve elemli gözlerini görüyordunuz ama göremiyordunuz, çünkü kızdıricılardan biri bir 'pık' attı, ilk şaşkınlığı hayvanın. Sizin de bu güreşte. Seyrediyordunuz, yorgunluk duyarak, hayli irkilmiş. Bilet alıp, para verip gelmişsiniz; Corrida'nın çinileri hoştu, başlangıçta kapıdan girerken. Ava Gardner kıpkırmızı bir gül fırlatacak sanıyordunuz, toreadora ve size.

Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı...

Koyu pembe örtüler savruluyormuş. Toreador yavaş yavaş yürüyormuş; onun örtüsü şalı kırmızı, ölüm kırmızısı, ateş kırmızısı örtünün üstünde tutuyor kılıcını. Pikler saplandıkça saplanıyor.

Bir şeyi hatırlıyorsunuz, bir şeye benzetiyorsunuz. Ama ne? Ama neyi, ama neye?

Yorgunluğunuz artıyor, göğsünüzde sancı. Sabah müzede yorulduunuz belki, farkına varmadınız. Eylülde Madrit hayli sıcak.

Alkışlara ısıklar karışıyor artık, yükselen uğultu, yükselen haykırıışlar. Dinliyorsunuz. Bu yalan heyecanı tanır gibi oluyorsunuz.

Toreador “mütemadiyen” hamle ediyormuş. Bu hamleler de tanıdık geliyor size. Madrit’te, Corrida’da değil, Şehzadebaşı’ndasınız, yeni doğdunuz. Kerkük’tesiniz, “viran bir bahçe”de, konuşacağınız kimse yok, yeşil kuyruklu tuhaf kargalar uçuşuyor. Konya’dasınız, istasyonda tek başınıza; asker yüklü vagonlar geçiyor. Musul’dasınız, annenizi toprağa veriyorsunuz; unutmuşum, kaç yaşındaydınız. Madrit’te değil -arada Ankara, Erzurum, bütün şehirleriniz, bütün arena-larınız- Narmanlı Yurdu’nun kepenkli odasındasınız, kepenkleri indiriyorsunuz.

Kılıç hücumları başladı.

Kılıç saplandı, “fakat düştü”.

Kızıştırıcılar örtüleri şalları sallıyorlar. Boğa, “boy-nundan aşağısı kan içinde”, geri çekiliyor.

Kılıç saplanıyor, yeniden fırlıyor.

İnsan ölürken bütün hayatı gözünün önünden geçermiş. Boğanın da --

Toreador yeniden, fakat galiba yaralanmış; piyonlar boğayı tutmaya çalışıyorlar. Toreador razı olmuyor.

Mutlaka toreadoru düşünüyordunuz, onun yerine geçiyordunuz, toreadoru hissediyordunuz; “bîçare bir izzet-i nefsi”, yoksulluktan, çok yoksulluktan gelmişliği, hayatının kendisine fırlatılan, savrulan kıpkırmızı güllere benzemediği, sizin ona benzediğiniz.

Ona benziyorsunuz ama, o değilsiniz, toreador değilsiniz.

Belki onun kadar acıklı, yaşlı. Ama o değilsiniz. Holywood gülü “meftun” etmiyor. Çekim durdu. Ava Gardner’in makyajını tazeliyorlar.

“Zavallı boğa”, biliyorsunuz artık ona benzediğinizi, onunla bire bir özdeşliğinizi, biliyorsunuz artık o olduğunuzu, öne, arkaya, sağa, sola hücum ediyor, bütün bunların başına niye geldiğinden habersiz, “ortada simsiyah, sade güzellik”, “hiç kimseye düşmanlığı yok”. Kimseye düşmanlığınız yoktu, öfkeleriniz, kırgınlıklarınız olabilir. Canınız yanmasına rağmen “bu işlerin biteceğini” umuyordunuz; yarın her şeye yeniden, dostça.

Boğada yarınsızlığınızı, yarınsızlığı görüyorsunuz. Kılıç üçüncü kez saplandı. Boğa kılıçla dolaşıyor. Boyunun iki yanı kan içindeymiş. Hâlâ sağa sola, öne arkaya debeleniyor. Hâlâ “her şeye imkânsız şeyler gibi bakıyor”.

Tam o sırada düşündünüz Muhittin Sebati’yi, ressam, arkadaşınız, Beethoven tutkunuydu, yeni başkent Ankara’da; intihar mı?, veremden mi? Tam o sırada Mihri Hanım, ressam, tanımadınız, Amerika’da kimsesizler mezarlığına gömdüler; eski payitahttan; ıstırap dolu genç kadın portreleri yaptı. Doğu’yla Batı arasında

gelgitte -şimdi Doğu şimdi Batı- bu “imkânsız şeyler”.
Yaralanışta.

Her şey bitti: Boğa öldü. Ölü bir boğa oldu.

Onu ilk görüşte ıslak burnunu öpecektiniz.

Halk alkışlıyor. Borular çalıyor. “Bu zalim eğlence-
nin” kurbanını sürükleyerek götürüyorlar.

Goya ömrünün sonuna doğru, kan emen cadıları,
Asmodea’yı --

Arenaya yeni bir boğa çıkarıyorlar. Sarı meydanda
tozutarak dolaşıyor. Corriada’yı terk ediyorsunuz.

Mihri Müşfik Hanım’ı terk edemiyorsunuz. Muhit-
tin’i terk edemiyorsunuz. Toreadorları terk edemiyor-
sunuz.

Size çok kılıç hücumları.

Ventas’ta metrodan inmiştiniz. Ventas’a metroya
bindiniz.

Madrid’te son gecenizi nasıl geçirdiğiniz bilinmiyor.
Öğleden sonra boğa güreşine gitmiştiniz; hayatınıza.

Jenny Colon da Sarah Bernhardt kadar görkemli miydi, bilinmiyor. Ama benanlatıcı onu her akşam Opéra Comique’de görmeye gidiyordu. Bütün salon dikkat kesiliyordu o sahneye çıkınca. Ve benanlatıcı onda yaşadığını duyumsuyordu.

Parterde, localarda yepyeni tuvaletler, ışıltı ışıltı mücevherler umurunda değil; sadece o çınlayan ses!

Aktris rampa ışıklarında gündüz gibi aydınlık, rampa ışıkları sönünce geceler gibi solgundu.

Benanlatıcının görmüş geçirmiş ihtiyar amcası, uyarıyor, sakladığı birçok pusulalar, eprilmiş ipek kurdeleler göstererek, tabiatın aktrisler kalp vermeyi unuttuğunu söylüyordu.

Benanlatıcı “Ben bir hayalin peşindeyim” diyordu galiba.

“Kaybolmuş Gece”ydi ilk bölümün başlığı.

Benanlatıcı, aktris Aurélie’yle -*Sylvie*’de adı değiştirilmiş Jenny Colon- köylü kızı Adrienne’i -benanlatıcının ergenlik çağı aşkı- birbirine karıştırıyordu. Zamanlar -tıpkı aktris ve köylü kızı gibi- birbirine karışıyor;

hatırlayış şimdiki zaman, şimdiki zaman hatırlayış oluyordu. Her ikisine de rüya, sanrı, gizem eşlik ediyordu.

Benanlatıcı bir zamanlar balad'lar söyleyen Adrienne'in bir manastırda gencecik öldüğünü öğreniyordu. Aurélie, aktris, bütün şaşaasıyla sahnedeydi...

Bunlar kalmış *Sylvie*'den.

Şiirlerini okudum Gérard de Nerval'in; "Fantazy"nın yeri bambaşkadır, "*Hatırlıyorum, başka bir hayatta belki!*". Gökyüzünden düşmüş melek dediğiniz Cahit Sıtkı'nız çevirmiş; "görmediğimiz kanatlarından tutuşarak öldü". Nerval bende öyle başladı, Cahit Sıtkı çevirisiyle.

*Çok eski bir hava, ağır, hazin, muhteşem;
Yalnız ben duyarım onda ne varsa füsün!*

Sizi etkileyenler arasında ille Gérard de Nerval; Antalyalı öğrenciye bile yazmışsınız. Sık sık söylemişsiniz, sık sık "Benim asıl şairlerim Baudelaire, Mallarmé, Nerval ve Valéry."

Kişiden kişiye, eserden esere, konudan konuya sıçradığınız derslerinizde öğrencilerinize de; gelgelelim ortalıkta Cahit'inkinden başka bir şey yok. Ayaküstü tercüme ettiğiniz bir iki mısra; *Aurélié*'de iki ayrı Nerval vardır, ruhunun yansımasıdır *Aurélié*... Yorulmuş, üzgün, vazgeçiyorsunuz.

Öğleyin Haldun Taner'le lokantada -Markiz'de mi? Sık giderdi...- buluşmuşsunuz. "Mevzuu"nuzu söyle-

mişsiniz: Rüyada gördükleriyle karşılaşan adam. (Bir tür Abdullah Efendi mi?)

“Şimdi artık Gérard de Nerval'den bahsedebilirim” diye ekliyorsunuz kendinize. (Kapı numaralarından hayatına ölümüne kader biçiyordu...)

Yarım bırakmışsınız. Gerçi: “Ümitsizlik nedir (...)” (Doktor Blanche'ın hastanesi geliyordu aklınıza. Tasavvur etmeye çalışıyordunuz, boynuna tasma geçirip istakozu sokaklarda gezdiren, sokaklarda sürükleyen şairi.)

Bir dize: “*Viens mon fils!*” gel oğlum!, gerisini getiremiyorsunuz, ikinci dizeden uzak duruyorsunuz, “*Bekle-me geceyi!*” Son zamanlarıydı.

Canına kıymayı düşündüğünü söylemiş arkadaşları. Ölümünden sonra; her biri kendi hatırasını, birbirlerine. Gautier yazmış, ondan okumuştum.

Bütün yayınları takip ediyordunuz. Yaşamöykücüler, her gün bir yenisi!, Fransız edebiyatı geri dönüyordu bedbaht şairine, soğuk, karanlık, yoksulluk, umutsuzluk o gece bir aradaydı diyorlar. Durdunuz; ürkmüştünüz.

Gustave Doré'ye bakıyordunuz: “La Rue de la Vieille Lanterne”, sokağın fenerine asılı. Gençliğinizden geçen ‘lanterne magique’ler... Gençliğinizden geçen sihirbaz fenerleri...

Handiyse telefon edip birilerini --

Uzun bir etüd olacak, belki bir monografi.

Ablanız bugün, siz giderken, ayrılırken, mümkün olduğunca seyrek uğruyorsunuz, “Taşa toprağa selâm söyle” dedi. “Bütün hayat acılığıydı (...)”

Kimsesi Nerval’in --

Taşa toprağa --

“Karasevdanın güneşi” diyordu. Kendinize çok yakın bir şairin monografisi olacak. Bu akşam, ilk akşam, tam üç sayfa yazdınız. Çocukluğu mesut geçmişti. Yarın akşam da. Yahya Kemal beklesin.

“Vinteuil sonatı” Nerval’e ne çok şey borçlu! Madlen kurabiyeleri roman süsü, roman aldatmacası. Koskoca *Kayıp Zamanın İzinde* küçücük, kısacık *Sylvie*’ye --

Zamanlar birbirine karışıyor; geçmiş şimdiki zaman. Sonunda hepsi “yekpare”. Araştırmak gerekir, Proust yazdı mı asıl kaynağını.

Rüyadan başka bir şey değil. Onun büyük yolculuklarını, İstanbul’a konukluğunu, Ermeni Düzoğlu ailesinin Kuruçeşme’de, yalıda, eski yalı... Okuyacak, beğenecek okurlar umuyordunuz. Belki arada bir iki şiirinin çevirisi, *Ekim Geceleri*’nden alıntılar. Sonra kendini asacak, çok soğuk şubat gecesinde, okurlar, okurlarınız da üzülecekler.

Çalışıyordunuz, her gün bir iki cümle, ertesi gün bir yenisi.

Yıllar geçiyordu -insan kendi ölümünü düşünmüyor-, günler kısalmış, çok kısalmış; “Nerval’in asıl memleketi olan Mortefontaine’e gittiniz. Her şey ölü.

Sylvie artık lokanta olmuş, Sylvie Lokantası. Sylvie Lokantası'nda yemek yediniz. Havuzda kuğular yüzüyor. Her şey çok şık. Her şey çok turistik.

Kalabalık Nerval'i düşünmenizi engelliyordu. Nerval'in yaşadıkları adına, hiçbir şey bilmeyen, hiçbir acı duymayan, Sylvie'de yemek yiyenlerden, buralarda bir şair yaşamış, çıldırarak ölmüş, canına kıymış, afyonkeşmiş, öldürmüşler, öldürülmüş, bir şarkıcıya ümitsiz aşkı, sessizce öğreniyordunuz. Yaşlı, yakında ölecek kuğuların beyaz kuğu olduğunu o sırada öğrendiniz.

Hesabı ödediniz. Soğanlı omlet, evet, çok güzeldi.

Ormanlardan geçiyorsunuz. Çıplak ağaçlar -aralık ayı-; çıplak ağaçları gördükçe, yazmadan duramamışsınız, "hayatının ümitsizliği önünde uçurum gibi açılan Nerval"!, yarı çılgın, mâziyi anımsamaya dayanamıyor.

Her şey 'sonraki' zamandır: İnsanlığı kurtaracağı beklenen Rousseau; "Şimdi Nerval'in masalı onun yerine geçti."

Mortefontaine'de bir süre kalmaya karar vermişsiniz. Yanınızda Nerval'in bir kitabı ve *Yalnızgezerin Hayalleri*. "Fakat bu neye yarayacak?" Yaramayacak, biliyordunuz, hiçbir şeye. Nerval'in siyah masalı --

Uçurum gibi açılmıştı önünüze umutsuzluğunuz; Mortefontaine' bir daha gitmediniz.

Hasan Âli Yücel'e mektup -"Sevgili Âli..."- yazdınız: Gérard de Nerval, incelemesi/denemesi bitmiş. O inceleme/deneme yitik. Ortada yok. Bulunamadı.

Nerval'i iki kez yazdım. Sizden esinli değil; Nerval'e bağılılığınızdan haberim yoktu. Bazı şiirleri, bazı edebî portreleri; edebî portrelerinde, unutulmuş her sanatçıyı yaşatmak istiyordu...

Doré'nin ürpertici resmini biliyordum.

İlki, "Son Yaz Akşamı"nda. Büyük deniz kuşları uçuyor, albatroslar. Nerval geçmişî hatırlamaya dayanmıyordu. Son anda eklemiştim. Düzeltide. Mayıs'ta güzel bir günde; yayınevine gitmiştim.

Nerval beyaz kanatlı büyük deniz kuşlarıyla geçmişten çekip gitmek istiyordu: 1983, Théophile Gautier okuyordum, romantizmin tarihçesini. Nerval kalbimi ağrıtmıştı; büyük deniz kuşları alıp götürüyor onu.

"... o yaza âşık olacağım" diye yazmışım.

Novalis'in adını duymuştum; Novalis yok "Son Yaz Akşamı"nda.

İkincisi, "Nerval Diye Biri", hangi yıl?, pek bir şey hatırlamıyorum, sislenmiş, sisler içinde, Nerval İstanbul'dayken genç bir adamı asıyorlar, hangi kitabımda?,

unutuluyor ve unutulmasının önemi, kaygısı kalmıyor. Ayrıca, kim bilir, belki yine aynı şeyleri yazıyorum.

Sisin, pusun gerisinde başı kesilmiş bir ceset; Balık-pazarı'nda. Ermeni, Rum olabilir, Türk de.

“... *başka bir hayatta*” değil, burada, şimdi, çok uzun akşamlarda, sizi Nerval'e alıp götüren, bir zamanlar “Fantazya” şairini niye iki kez yazdığımı, sonra güncenizde yine Nerval!, burada bu akşam vakti içe kapanışla.

Nerde yitirdi Nerval?

(Yukarıdaki son tümceyi, soruyu, anlatı dışı bırakıyorum.)

Bir şey eksik kalacak -birçok şey eksik kalacak-, burada “Gece Devriyesi” -siz öyle adlandırıyorsunuz; babam “Gece Devriyecileri” derdi- “Gece Devriyesi”/ “Gece Devriyecileri” olmayacak.

Rembrandt ikimizin de hayatımızda. Siz anmışsınız. Burada, ben ilk kez.

Babam Almanya’dan getirmişti, film karesi gibi bir şey, neydi adı?, projeksiyon makinasından -?- perdeye yansıtılıyor: Gece devriyecileri büyüyüp, siyahlar, koyu lâcivertler, kopkoyu kahverengiler, kopkoyu vişneçürükleri, gecede, bizi korumak için.

Beyazperde gibi o projeksiyon perdesine sonsuzca bakardım: “Gece Devriyesi”, gecede bizi koruyan insanlar, geceden bizi koruyanlar. İlkokula gitmiyordum.

Aynı yaşlardaymışız.

Sonra ilkokula gidince de.

Fenerleri var mıydı gece devriyecilerinin?

İsmin sonradan uydurulduğu, yağlıboyanın yılların kirpasıyla karardığı --

Onardılar; kopkoyu lâcivertler, kopkoyu vişneçürükleri, kömür siyahları Rembrandt renklerine --

Babanız, önde “kocaman bir fener”, eve dönüyor, “arkada iki zaptiye eri”.

Aynı yaşlardaymışız, babamızın eve dönüşünü beklediğimiz akşamlar geceler yaşında. Bir annebabamız vardı bizim.

Dördüncü Sabri'yi, 'asıl' Sabri'yi baştan beri biliyordum, sona sakladım, en yaralısını, bence 'siz' olanı.

“Dördüncü Sabri, Yaşar Nabi'ye yazılmış mektuptadır. Yıl 1951. Tanpınar Varlık'ın edebî soruşturmasını yanıtlarken mektup türünü yeğlemiş; mektuba 'Aziz Yaşar Nabi' diye başlıyor.” (2010)

Yaşar Nabi'ye “Hayatımda en çok üzüldüğüm şey, jurnal tutmamamdır” yazmışsınız; insan her şeyi kendinden var edermiş... Her şeyi yaşadıklarından...

Jurnal konusunda yalan söylemiyordunuz tabî. Ama, güncenizden önce, jurnali andırır bazı defterleri yok ettiğiniz de düşünülüyor.

Asıl Sabri'yi yok edemediniz, sizinle yaşadı, sizde yaşadı.

1951'de dışa vurdunuz -yok edip etmediğinizi bilemeyeceğimiz gizli defterlerinizde varsa, belki daha eski...-; mektubu yazarken yanı başınızdaydı.

Mektubu yazıyor; hayatın uçsuz bucaksız ölüm olduğunu anladığınızı Sabri'ye geri dönüyordunuz.

Musul'a geliyordunuz. Yağmurlu bir günmüş. İhtiyat zabiti Zap kenarında tek başınaymış. Boyuna akıp giden suya bakıyordu. Boyuna akıp giden suya bakış, o bakış saplandı.

(Çok eski bir atlasta Zap'a bakıyorum, siyah, kıvrıla kıvrıla ince bir çizgi.)

Oradaydı "sıtmalı" ihtiyat zabiti: Hiçbir zaman unutmadınız. "Adı galiba Sabri'ydi."

(Çok eski atlasta Büyük ve Küçük Zap'lar.)

Mektubunuza "galiba"yı sonradan eklediniz, beyaza çekerken. Adı Sabri'ydi; hiçbir zaman unutmadınız. Fakat -okuyanı çıkarsa- bir ismin onca sene sonrası unutulmaması yadırganmasın: "Adı galiba...", beyaza çekerken.

Hatta belki, beyaza çektikten sonra, sayfa kenarına, yuvarlak içinde, elyazısıyla, ok işareti.

Kendi kendine kaldığınız bir an; kül tablasına bastırıyorsunuz sigaranızı. Adalet'in kahkahaları yok bu gece, Bedri'nin yayvan yayvan okuduğu, sarhoş "Karatut"u, Sabahattin'in Hasanoğlan anıları. İyi ki yok. İyi ki yalnızsınız. Birinci paketini açtınız.

Çok uzak bir şey. Fakat sizi terk etmedi.

Sizden üç dört yaş büyük.

Giz gibi sakladınız.

Mozart'lı Hasanoğlan'a nasıl anlatacaksınız?

Yavaş yavaş uzaklaşıyorlar.

Yavaş yavaş geri dönüyorsunuz, hiç kaybetmediğiniz çok eski bir anıya.

Sizden üç dört yaş büyük. “Bir yorgan gibi kavrayan kaputu içinde” yaşı belli olmuyor, yaşsız, hiçbir yaşı yok. Yağan yağmur altında az sonra eriyip gidecek.

Yüzünü, gözlerini, bakışlarındaki duyguyu anlatmıyordunuz. Yağan yağmuru da, çisenti mi?, şakır şakır, bardaktan boşanırcasına.

Sigara çekiyorsunuz paketten.

Belki yüzlerini görmediğiniz insanlarla. Belki birkaç kişi. Çok eski bir anı.

Yağmur şiddetli yağıyor. Görür gibiyim: “... vücudunu bir yorgan gibi kaplayan kaputu içinde” küçücük kalmış. Gözleri ateşten ve yalnızca ölüme bakıyor. Kendi ölümüne değil. O günün, sonranın, dünün, yarının bütün ölümlerine, öldürümlerine, hayatla öldürülenlerin ölümlerine. Durmadan akıp giden Zap suyuna öyle bakıyor.

Kibriti çakıyorsunuz.

“Nelerden konuştuk, bilmiyorum.” Size “mütemadiyen” sorular soruyormuş. Fakat dinlemiyormuş. Ölüme gidenlerin dinlemediğini, çok değil, iki üç yıl sonra öğrenecektiniz. Ölüme gidenler dinlemiyorlar.

“Yalnız İstanbul’a döndüğümüzü söyleyince”, İstanbul’a dönüyordunuz, “yüzünde garip bir parıltı”, bilinmeyene bakarak, “İstanbul... İstanbul...” diyor.

Sesi dün gibi: “İstanbul...”

Yaklaşan ilk sala biniyor.

Bu gece aynı sızı. Sonbahar yaprağı gibi bir şey.

Gözleriniz başkalarına döktürülen gözyaşlarıyla dolu. Buruşuk, kirli mendilinizle kuruluyorsunuz.

Şimdi yine Sabri'nin, ufak tefek, sıtmalı ihtiyat zabiti-
tinin, dördüncü Sabri'nin çehresine dönelim: Gözle-
ri çakmak çakmaktı, dudakları kuru, çatlak, sonra ne
yaşayacağını bilmiyor, yüzünde son bir şey söylemek
isteyenlerin ifadesi.

Sal gidiyor.

Sal uzaklaşıyor.

Özvarlığını, kendini, kaderini size bıraktığını bili-
yordu.

Şiirler --

Daha derin uçurumlara yolun başı olduğunu bilmi-
yordunuz.

Zap'ın kenarındaki ihtiyat zabiti silinip gitmişçesine,
yokmuşçasına, hayatınızda karşınıza çıkmamışçasına;
bilinemez ki, hangi hatıra nerede, ne zaman, bizim iki
uç cümlemizde, küskün, örtük, özdeş, yanıp tutuşarak.

“Her şey unutuluyor. İnsan çehresinin ıstırapı ve bir
de güzellik unutulmuyor.”

İşte yaşamınızı böyle yaptınız, böyle var ettiniz.

Geceler, küçük bahçede, bütün yaz, güzel geçmedi.

Gezi Pastanesi, 5 Ocak 2008 Cumartesi --

Şişli, 8 Mart 2020 Pazar – 23 Haziran 2020 Salı

YAŞADINIZ ÖLDÜNÜZ, BİR ANLAMI OLMALI BUNUN

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın iç dünyasına
-her cümlesi okurdan emek bekleyen-
çetin bir yolculuk!

"Yaşlanıyordunuz: Tek bir Tanpınar
yoktu, kaç kimliğe, kaç kişiliğe
bürünmüştünüz! Göz kapaklarınız
kurşun gibi ağır, kendinizden
saklanıyordunuz."

Bu romanı hayatla öldürülenlere yazdım.
Bu romanı, burada yazdıklarımı yalnız
onların okuyacaklarını biliyorum.

Selim

EVEREST

www.everestyayinlari.com

[f/everestyayinlari](https://www.facebook.com/everestyayinlari)

[t/everestkitap](https://www.twitter.com/everestkitap)

[@everestyayinlari](https://www.instagram.com/everestyayinlari)

